

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO SAUGUMO FAKULTETAS
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA**

ANDRIUS KRIVICKAS

**IKITEISMINIO TYRIMO ORGANIZAVIMO,
VADOVAVIMO IR KONTROLIAVIMO TEISINIS
REGULIAVIMAS IR TAIKymo PRAKTIKA**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Prof. Petras Ancelis

KAUNAS, 2010

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO SAUGUMO FAKULTETAS
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA**

**IKITEISMINIO TYRIMO ORGANIZAVIMO,
VADOVAVIMO IR KONTROLIAVIMO TEISINIS
REGULIAVIMAS IR TAIKYMO PRAKTIKA**

Teisės ir valdymo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa Nr. 62601S104.

Recenzentas

(parašas)

2010 12

Vadovas

(parašas)

2010 12

Prof. P. Ancelis

Atliko

TVMn07 – 6 gr. studentas

(parašas)

2010 12

A. Krivickas

KAUNAS, 2010

TURINYS

ĮVADAS	4
1. IKITEISMINIO TYRIMO SAMPRATA, JO SUBJEKTŲ YPATUMAI.....	7
1.2. IKITEISMINIO TYRIMO SAMPRATA	7
1.2. IKITEISMINIO TYRIMO ĮSTAIGOS LIETUVOJE	11
1.3. IKITEISMINIO TYRIMO SUBJEKTAI IR JŲ YPATUMAI	13
1.3.1. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas	13
1.3.2. Prokuroras	18
1.3.3. Ikiteisminio tyrimo teisėjas.....	22
2. IKITEISMINIO TYRIMO ORGANIZAVIMO, VADOVAVIMO IR KONTROLIAVIMO PROBLEMATIKA.....	28
2.1. IKITEISMINIO TYRIMO ORGANIZAVIMO YPATUMAI.....	28
2.1.1. Bendra ikiteisminio tyrimo organizavimo samprata	28
2.1.2. Ikiteisminio tyrimo pradžios organizavimas.....	29
2.1.3. Organizavimo ir bendradarbiavimo ryšys ikiteisminiame procese	34
2.1.4. Ikiteisminio tyrimo organizavimo problemos tyrėjo aspektu	36
2.1.5. Ikiteisminio tyrimo tyrėjo ir prokuroro kvalifikacijos įtaka ikiteisminio tyrimo organizavimui.....	40
2.2. IKITEISMINIO TYRIMO VADOVAVIMO PROBLEMATIKA	42
2.3. IKITEISMINIO TYRIMO KONTROLĖS PROBLEMOS	51
3. IKITEISMINIO TYRIMO MODELIŲ PALYGINIMAS	58
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	64
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	70
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	72
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	73
PRIEDAI.....	74

IVADAS

Atkūrus nepriklausomybę, reikėjo užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos atitinkančius standartus, tarptautines sutartis. Tam buvo būtinos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau - BPK), naujos pataisos. Senasis BPK buvo perimtas (receptuotas) bei daugelį kartų keistas bei atnaujintas. Naujojo BPK poreikis išryškėjo vis labiau artėjant prie kontinentinės teisės valstybių teisės sistemos. Lietuvai atgavus nepriklausomybę buvo priimta nauja Konstitucija, kuri ypatingą dėmesį skiria žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių apsaugai, praplėstos įtariamojo ir kaltinamojo teisės į gynybą baudžiamojo proceso metu, sugriežtinta teisminė kontrolė ikiteisminio tyrimo metu bei uždrausta naudotis netinkamomis priemonėmis formuojant būsimus įrodymus. Visa tai žymiai sudemokratino ikiteisminio tyrimo eigą bei sustiprino proceso dalyvių teisinę garantijas, bet tuo pačiu metu labai apsunkino prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbą. Taigi, norint tinkamai ir efektyviai atlikti valstybės jiems pavestas funkcijas esant naujiems norminiams reikalavimams prokurorams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams, būtina gerai išmanyti ikiteisminio tyrimo teisinį reguliavimą. 2003 metais įsigaliojus naujam BPK¹ pasikeitė nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo tvarka, prokuroro vaidmuo, uždaviniai ir funkcijų turinys ikiteisminiame tyrime, kaip baudžiamojo proceso stadijoje. Šis pareigūnas tapo pagrindine ikiteisminio tyrimo figūra ir atsakingu už ikiteisminį tyrimą subjektu. Petras Ancelis² teigia, kad dabartiniame BPK, ikiteisminio tyrimo samprata nepateikiama, nėra jame suformuluotų ir ikiteisminiame tyrime sprendžiamų uždavinių. Praėjus dvejiems metams po naujojo BPK įsigaliojimo, 2005 m. VŠĮ „Strateginių tyrimų institutas“, atlikęs tyrimus dėl ikiteisminio tyrimo institucijų sąveikos problemų, pateikė išvadas, „jog ikiteisminio tyrimo grandis visoje šalies teisinėje sistemoje yra pati silpniausia. Kol šioje srityje nebus įvykdytos esminės reformos, sklandžiai nedirbs ir visas teisinės sistemos mechanizmas“. 2009 metais plačiai šalyje nuskambėjusi rezonansinė pedofilijos byla atskleidė, kokios skaudžios gali būti ikiteisminio tyrimo teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo klaidos. Šių įvykių išdavoje 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojus LR įstatymu³ numatytiems BPK straipsnių pakeitimams ir papildymams, pataisytos nuostatos, susijusios su ikiteisminiu tyrimu, jo terminais.

Naujomis BPK pataisomis prokuroras įpareigojamas vykdyti griežtą ikiteisminio tyrimo kontrolę, vadovaujantis tiksliai nustatytais terminais ir jų pratęsimo tvarka, o ikiteisminio tyrimo įstaigų vadovams ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams numatyti papildomi procesiniai įgaliojimai suteikia daugiau savarankiškumo. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai dabar gali neatidėliotiniais atvejais

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

² Ancelis P. Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas.-Vilnius: Saulelė, 2007. p. 8.

³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 113-5742.

skirti ir taikyti švelnesnes kardomasias priemones. BPK 18 str. naujai papildytas 2 punktu, kuriame įtvirtinta ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovo sąvoka - jis yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atsakingas už jam pavaldžių įstaigos ar jos padalinio, kurių pagrindinė ar viena iš funkcijų yra atlikti ikiteisminį tyrimą, pareigūnų darbo organizavimą ir jų veiklos kontrolę. Ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovas, turėdamas visas BPK įtvirtintas ikiteisminio tyrimo pareigūno teises ir pareigas, pagal savo kompetenciją imasi visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Duodami pavedimai negali prieštarauti ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro nurodymams ar pavedimams.⁴

Aktualumas ir naujumas. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje „Dėl baudžiamosios justicijos sistemos valdymo, siekiant užtikrinti baudžiamosios justicijos efektyvumą ir veiksmingumą“, valstybių narių vyriausybėms rekomenduojama daugiau dėmesio skirti prioritetinių uždavinių nustatymui, darbo krūviui, infrastruktūros, žmogiškųjų išteklių bei informacijos ir ryšių valdymui⁵.

Efektyvų organizavimą ikiteisminiam tyrimui sąlygoja pakankamai aiški teisinė reglamentacija, organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo funkcijų suderinimas, subjektų, atliekančių tyrimą kompetencija, ikiteisminio tyrimo planavimas ir kiti veiksniai. Akivaizdu, jog ikiteisminio tyrimo organizavimo efektyvumui bei jo tikslų įgyvendinimui neigiamą įtaką daro augantis nusikalstamumo lygis, didėjantis pareigūnų darbo krūvis bei menkas darbo techninis ir finansinis aprūpinimas.

Kadangi dabartiniame BPK ikiteisminio proceso subjektų funkcijos ir organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo ikiteisminiam procesui sampratos nėra aiškiai apibrėžtos, būtinas šiuolaikinis teorinis jų esmės ir reikšmės atskleidimas bei analizė. Šiame darbe bus analizuojama ne tik kitų valstybių patirtis ir bendrieji racionalaus darbo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo principai, bet ir jų taikymo ikiteisminio tyrimo praktikoje problemos bei teisinio reglamentavimo ypatumai.

Problema. Vis dar vykstantis BPK pataisų rengimas ir svarstymas bei taikymo praktika rodo, kad esamas teisinis kai kurių procedūrų reglamentavimas neužtikrina teisėsaugos institucijų poreikių ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus, greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą.

Šio **darbo tyrimo objektas** ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo teisinis reguliavimas ir taikymo praktika.

Darbo hipotezė. Nepakankamas ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo teisinis reguliavimas sukuria prielaidas ydingai ikiteisminio tyrimo organizavimo praktikai.

⁴ Rekomendacijos dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. I-86.

⁵ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (95) 12 Dėl baudžiamosios justicijos sistemos valdymo: http://www.coe.int/t/cm/home_en.asp; Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Išvertė- Jurka R., Melničenko S., Randakevičienė I. Vilnius. 2006.

Darbo tikslas yra kompleksiskai išnagrinėti ir ištirti ikiteisminio tyrimo organizavimo, jam vadovavimo ir kontroliavimo ypatumus, teisinį reguliavimą ir taikymo praktikoje išskylančias problemas.

Darbo uždaviniai:

- pateikti ikiteisminio tyrimo ir jo subjektų sampratos ypatumus;
- išnagrinėti ikiteisminio tyrimo organizavimo, jam vadovavimo, kontroliavimo teisinį reglamentavimą;
- išanalizuoti ikiteisminio tyrimo organizavimo, jam vadovavimo, kontroliavimo taikymo praktiką;

Darbe naudojami mokslinės analizės, sintezės, lyginamasis bei loginio tyrimo metodai,⁶ nagrinėjant Lietuvoje galiojantį ikiteisminio tyrimo procesą, jame dalyvaujančius ir jį organizuojančius subjektus, įstatymų keliamus uždavinius, atkreipiant dėmesį į ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo problemas su kuriomis tenka susidurti. Darbe lyginamos ir vertinamos mokslininkų nuomonės, teisiniai norminiai aktai bei su nagrinėjama tema susiję statistiniai duomenys. Taikant loginį metodą išvedami atitinkami apibendrinimai, išvados, o tai padeda tiksliau ir aiškiau suvokti darbe nagrinėjamus klausimus. Naudojamas sisteminis metodas pasireiškia tuo, jog tema atskleidžiama nagrinėjant atskirus jos elementus.

Nusikalstamų veikų tyrimo organizavimui lietuviškoje teisinėje literatūroje skirta mažai dėmesio. Išskyrus Teisės instituto atliktą mokslinį tyrimą (darbo grupės vadovas - R. Jurka)⁷, kurio metu anoniminių anketavimų būdu buvo apklausti respondentai (ikiteisminio tyrimo teisėjai, prokurorai bei ikiteisminio tyrimo įstaigų (policijos) pareigūnai) aktualiais ikiteisminio tyrimo organizavimo klausimais, S. Kuklianskio⁸, M. Kazlauskio⁹, E. Palskio ir P. Danisevičiaus¹⁰ mokomąsias knygas, atskiras P. Ancelio¹¹, G. Godos ir P. Kuconio¹², R. Burdos¹³ bei kitų mokslininkų publikacijas, kurios ir bus analizuojamos šiame darbe. Gilesnei tam tikrų aptariamų dalykų analizei naudojami ne tik Lietuvos, bet ir užsienio mokslininkų, pavyzdžiui, I. Pantelejevo ir N. Selivanovo¹⁴ bei I. Gerasimovo ir L. Drapkinio¹⁵ darbai.

⁶ Tyrimo metodas – tai tiriamojo objekto pažinimo būdas, kuris yra mokslo pažinimo ir tiesos nustatymo šaltinis.

⁷ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. 107 p.

⁸ Kuklianskis S. Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys. – Vilnius, 1995. 31 p.

⁹ Kazlauskas M. Parengtinis tardymas tarybiniame baudžiamajame procese. – Vilnius, 1976. 124 p.

¹⁰ Palskis E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika. – Vilnius, 1985. 335 p.

¹¹ Ancelis P. Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas.-Vilnius: Saulė, 2007. 296 p.

¹² Goda G., Kuconis P. Nauja ikiteisminio nusikaltimų tyrimo koncepcija // Justitia, 1997, Nr. 4. 36 p.

¹³ Burda R. Diskusiniai naujos ikiteisminio nusikaltimų tyrimo koncepcijos klausimai // Justitia, 2001, Nr.1. 52 p.

¹⁴ Пантелеев И. Ф., Селиванов Н. А. Криминалистика. – Москва, 1988. 670 с.

¹⁵ Герасимов И. Ф., Драпкин Л. Я. Криминалистика. – Москва, 1994. 526 с.

1. IKITEISMINIO TYRIMO SAMPRATA, JO SUBJEKTŲ YPATUMAI

1.1. IKITEISMINIO TYRIMO SAMPRATA

Ikiteisminis tyrimas yra pirmoji iš 2003 metų gegužės 1 d. įsigaliojusio BPK¹⁶ išskiriamų baudžiamojo proceso stadijų. Ji prasideda nuo sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą iki bylos su kaltinamuoju aktu perdavimo teismui. Ikiteisminiam tyrimui priskiriami visi įstatymo numatyti veiksmai, atliekami iki teismo posėdžio. Petras Ancelis¹⁷ ikiteisminį tyrimą trumpiausiai apibūdina kaip reglamentuotą įstatymu įgaliotų institucijų ir pareigūnų teisėtą veiklą turint tikslą greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, surinkus būtinus ir pakankamus įrodymus, leidžiančius taikyti kaltiems asmenims bausmes ar kitokio teisinio poveikio priemones, arba tyrimą nutraukti. Ikiteisminis tyrimas – sudėtingas procesas, kuriame būtina remtis mokslo ir technikos žiniomis, į procesą įtraukti įvairias teisėsaugos institucijas.

Teismas, nagrinėdamas bylą, gali vykdyti teisingumą tik tuomet, kai iki teismo bylos nagrinėjimo yra atliktas tam tikras parengiamasis darbas (ikiteisminis tyrimas). Išimtį sudaro privataus kaltinimo bylos (jų procesas reguliuojamas BPK XXX skyrius)¹⁸.

Perdavus bylą į teismą turi būti aišku, koks asmuo yra kaltinamas dėl nusikalstamos veikos padarymo ir kuo kaltinimas yra grindžiamas. BPK 1 str. yra pasakyta „baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas“. O remiantis BPK 2 str. kiekvienu atveju, kai atsiranda pagrindo manyti, kad buvo padaryta nusikalstama veika, turi būti pradėdamas ikiteisminis tyrimas ir imamasi įstatyme numatytų priemonių ikiteisminio tyrimo uždaviniams pasiekti. Ikiteisminio tyrimo uždaviniai remiantis G. Goda ir kt.¹⁹ yra:

- 1) greitai ir išsamiai nustatyti visas reikšmingas nusikalstamos veikos aplinkybes;
- 2) nustatyti nusikalstamą veiką galimai padariusį asmenį;
- 3) sudaryti sąlygas tinkamam bylos išnagrinėjimui teisme;
- 4) imtis būtinų priemonių užtikrinant proceso dalyvių teisę į žalos atlyginimą bei kitas teises.

Įgyvendinus visus ikiteisminio tyrimo uždavinius (išaiškinamos veikos padarymo aplinkybės, nustatomas tą veiką galimai padaręs asmuo ir surenkami visi kiti reikšmingi tiesos nustatymui ir sprendimams priimti duomenys) ikiteisminis tyrimas baigiamas ir procesas pereina į antrąją stadiją – bylos procesą pirmosios instancijos teisme.

¹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2006, Nr. IX-785.

¹⁷ Ancelis P. Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas. -Vilnius: Saulelė, 2007. p. 12.

¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2006, Nr. IX-785.

¹⁹ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. – Vilnius, 2005. p. 288.

Atliekant ikiteisminį tyrimą turi būti laikomasi svarbiausių pagrindinių principų: a) efektyvumo, b) nešališkumo, c) teisėtumo, d) greitumo.²⁰

Ikiteisminio tyrimo proceso efektyvumo ir greitumo užtikrinimui prielaidas sukuria ne tik tinkama šio proceso teisinė reglamentacija, bet ir tinkamas jo organizavimas.

Nešališkumo principo užtikrinimui labai svarbu, kad ikiteisminio tyrimo stadijoje apie veiką ir ją galimai padariusį asmenį daromos tik išankstinės išvados. Išvados formuluojamos kaip prognozės apie galimybę, kad toks asmuo teismo gali būti pripažintas kaltu. Todėl labai svarbu, kad viso baudžiamojo proceso metu būtų laikomasi nekaltumo prezumpcijos principo²¹. Šis principas išnyksta tik po apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo.

Teisėtumo principo laikymąsi laiduoja BPK ir kitų norminių aktų reglamentuojančių ikiteisminį tyrimą ir jo subjektų bei objektų elgesį laikymasis.

Kaip jau minėta, ikiteisminis tyrimas – sudėtingas procesas, kuriame būtina remtis mokslo ir technikos žiniomis, į procesą įtraukti būtinas teisėsaugos institucijas. Aiškinantis nusikalstamas veikas, dalyvauja įvairių sričių specialistai bei teisėsaugos institucijų darbuotojai. Greta bendrų, organizaciniam darbui būdingų principų, egzistuoja savi nusikalstamų veikų tyrimo principai. Jie glaudžiai susiję su baudžiamojo proceso principais ir juos dubliuoja. Ikiteisminis tyrimas - greitai besikeičiantis procesas, jam būdingas **dinamiškumas**. Ikiteisminį tyrimą atliekantys ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokurorai turi sekti besikeičiančias situacijas ir atitinkamai į tai reaguoti, kelti kvalifikaciją, domėtis tiek Lietuvos teismų, tiek Europos žmogaus teisių teismo, kurio jurisdikciją Lietuva yra pripažinusi, praktika ir pan.

Ikiteisminio tyrimo stadiją, kaip ir kitas baudžiamojo proceso stadijas, sudaro procesiniai veiksmai. Ikiteisminio tyrimo veiksmams paprastai laikomi ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ir ikiteisminio tyrimo teisėjo – atliekami veiksmai.

Visus tyrimo metu atliekamus procesinius veiksmus galima suskirstyti į 3 grupes:

- 1) duomenų rinkimo veiksmai;
- 2) procesinių prievartos priemonių paskyrimo ir taikymo veiksmai;
- 3) proceso eigą lemiančių ar proceso dalyvių statusą nustatančių sprendimų priėmimas²².

Duomenų rinkimo veiksmai yra šie – apklausa; parodymų patikrinimo veiksmai, objektų tyrimas ir apžiūra; ekspertizė, daiktų ir dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, išreikalavimas; daiktų, dokumentų, kurie turi reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, pateikimas.

²⁰ Ancelis P. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape. // Jurisprudencija, Vilnius, 2006. Nr. 11(89). p.8.

²¹ Nekaltumo prezumpcija kaip Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos bei Lietuvos Konstitucijos ginama vertybė yra suprantama kaip nuostata, pagal kurią asmuo laikomas nepadaręs nusikaltimo, kol jo kaltės teisingo proceso metu nenustatė nepriklausomas teismas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje pasakyta „asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“.

²² Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. – Vilnius, 2005. p. 311.

Atliekant apklausą, parodymų patikrinimo veiksmus, objektų tyrimą²³ ir apžiūrą yra rašomas protokolas, kuriame yra užfiksuojami tyrimo veiksmai ir rezultatai. Protokolo rašymo taisyklės ir turinys yra numatyti BPK 179 str.

Procesinės prievartos priemonės gali būti taikomos įvairiose proceso stadijose. Prievartos priemonių taikymas yra svarbi ikiteisminio tyrimo subjektų veiklos dalis, nes:

Pirma - taikant šias priemones būtinas ypatingas atidumas, kadangi šios prievartos priemonės varžo žmogaus teises.

Antra – nuo tinkamo prievartos priemonių taikymo priklauso ikiteisminio tyrimo sėkmė.

Prie proceso eigą lemiančių ar proceso dalyvių statusą nustatančių sprendimų priėmimo veiksmy reikėtų priskirti pranešimo apie įtarimą surašymą ir įteikimą, kaltinamojo akto surašymą ir įteikimą, nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimą priėmimą, pareiškimų dėl bylos nagrinėjimo pagreitinoto proceso tvarka ir dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu priėmimu, nutarimų dėl pripažinimo civiliniu ieškovu, dėl įtraukimo civiliniu ieškovu, dėl anonimiškumo suteikimo liudytojui ir nukentėjusiam, dėl gynėjo paskyrimo ir nušalinimo.

Ikiteisminio tyrimo veiksmis galima pripažinti ir įtariamojo, gynėjo ir kitų proceso dalyvių atliekamus veiksmus. Pavyzdžiui – skundo ar prašymo pateikimas arba daiktų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, pateikimas²⁴. Pateikti prašymus ir skundus turi teisę visi proceso dalyviai. Ikiteisminio tyrimo subjektai privalo nagrinėti kiekvieną prašymą ar skundą²⁵.

Ikiteisminis tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme yra skirtingi baudžiamosio proceso etapai. Per ikiteisminį tyrimą yra renkama ir vertinama informacija, reikalinga nuspręsti, kokiomis kryptimis orientuoti ikiteisminį tyrimą ir ar jį baigus baudžiamoji byla turi pasiekti teismą. Tuo tarpu teismo nagrinėjimo paskirtis įvykdyti byloje teisingumą. Ikiteisminis tyrimas ir teismis bylų nagrinėjimas skiriasi ne tik savo paskirtimi, bet ir veiklos organizavimu ir tvarka, įrodinėjimo specifika bei subjektų turimais įgaliojimais. Be to, ikiteisminis tyrimas ir teismis bylos nagrinėjimas negali būti suvienyti ir funkcijų atskyrimo reikalavimais, nes nusikalstamą veiką tyres pareigūnas negali bylos nagrinėti teisme vien jau todėl, kad turi išankstinę nuomonę dėl kaltinamo asmens kaltumo ir kitais pagrindiniais klausimais. Ikiteisminiam tyrimui būdinga sparta, daugiaplanė bei dinamiška veikla atliekant kompleksą veiksmy ir priemonių, panaudojant kriminalistikos ir kitų mokslų žinias, taip pat ribotas viešumas, o teismui, Č. Bekarijos²⁶ žodžiais, būtinas formalumas ir iškilmingumas, kad nieko nebūtų palikta teisėjo savivalei, kad žmonės žinotų, jog teisiama pagal tvirtas taisykles ir ne šališkai.

²³ Specialistui atliekant objektų tyrimą laboratorijoje, pildoma specialisto išvada.

²⁴ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamosio proceso teisė. – Vilnius, 2005. p. 311.

²⁵ Ten pat. p. 312.

²⁶ Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. - Vilnius: Mintis. 1992. p. 7.

Lietuvos Konstitucinis Teismas 1999 m. gegužės 11 d. nutarime taip pat nurodė, jog garantuojant asmens teisių apsaugą būtina paisyti pamatinių teisinės valstybės principų, kurie reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos ir nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimtų tik remdamosi teise. Tai įmanoma padaryti, jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam asmeniui teisę ir galimybę gintis. Tikslinant šią poziciją 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarime tas pats teismas pabrėžė, kad asmuo negali būti pripažintas kaltu padaręs nusikaltimą ir kriminalinė bausmė niekam negali būti paskirta be tinkamos teisminės procedūros, leidžiančios kaltinamajam žinoti viską, kas jam inkriminuojama ir kuo pagrįsti reiškiami kaltinimai, taip pat parengti ir pateikti įrodymus gynybai. Bylos turi būti nagrinėjamos laikantis rungimosi principo. Gynyba turi turėti galimybę ginčyti poreikį išlaptinti liudytojo duomenis, jo patikimumą ir jo parodymų kilmę.²⁷

Vis dėlto dabar sutariama, kad teismo bylos nagrinėjimo galimybės ir ribos priklauso nuo ikiteisminio tyrimo, nes būtent čia surenkami esminiai įrodymai, kurie ir lemia tolesnius sprendimus byloje ir garantuoja teisingą ir sąžiningą procesą. Teismo nagrinėjimo stadijoje procesiniai sprendimai priimami remiantis ikiteisminio tyrimo rezultatais ir atitinkamais duomenimis, kurie nustatyti iki teismo. Teismą Lietuvoje pasiekia palyginti nedidelė dalis bylų. Kita vertus, ikiteisminio etapo svarbą patvirtina ir tai, kad netgi pasiekusiose teismo nagrinėjimą baudžiamosiose bylose išteisinamieji nuosprendžiai Lietuvoje tesiekia vos kelis procentus, ir tai rodo ikiteisminiame etape esantį atrankos griežtumą. Lemiamą ikiteisminio etapo pobūdį patvirtina ir tai, kad visais laikais ir visur svarstomi baudžiamojo persekiojimo esminių pokyčių (reformų) klausimai bene visuomet siejami su ikiteisminio tyrimo teisiniu reglamentavimu, atitinkamų pareigūnų įgaliojimais ir tarpusavio sąveika, tyrimo būdais, įrodymais ir įrodinėjimo procesu bei veiklos vadyba atskleidžiant ir tiriant nusikalstamas veikas.

Atlikus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kuriuos buvo būtina atlikti, turi būti priimtas sprendimas dėl tolimesnės proceso eigos. Tokį sprendimą priima prokuroras. Sprendimo priėmimas priklauso nuo ikiteisminio tyrimo rezultatų, ikiteisminio tyrimo metu surinktų duomenų bei paaiškėjusių ar nustatytų aplinkybių. Galimi trys ikiteisminio tyrimo užbaigimo variantai:

- 1) bylos perdavimas pirmosios instancijos teismui;
- 2) ikiteisminio tyrimo nutraukimas;
- 3) perėjimas į priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo procesą.

Apibendrinant galima teigti, kad ikiteisminis tyrimas negali būti atliekamas atmetinai ir bet kurio subjekto, nes jau tyrimo metu gali būti suvaržomos žmogaus teisės ir laisvės, todėl ir tyrimo

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija: <http://www.lrkt.lt/dokumentai>

stadija visose teisinėse valstybėse yra pakankamai smulkiai reglamentuota kodeksais, įstatymais ir kitais teisės aktais, o vykdyti tyrimo funkciją gali tik aiškiai apibrėžtas ratas institucijų ir jų pareigūnų.

1.2. IKITEISMINIO TYRIMO ĮSTAIGOS LIETUVOJE

Prokuroras, vadovaudamasis BPK 171 str. 2 d. 3 p. ir 175 str. 2 d. nuostatomis, gali pavesti tam tikrą nusikalstamos veikos tyrimą ar atskirus tyrimo veiksmus bet kuriai ikiteisminio tyrimo įstaigai. Taip pat prokuroras turi teisę sudaryti tyrimo grupę iš kelių vienos ar skirtingų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų.

Siekiant įgyvendinti BPK 1 str. nuostatą, kuri teigia, kad „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas“, tikslinga, kad tam tikras nusikalstamas veikas specializuotąsi tirti ne policija, o kitos ikiteisminio tyrimo įstaigos, atsižvelgiant į jų vykdomas funkcijas. Tam tikslui yra patvirtinta Generalinio prokuroro rekomendacija dėl nusikalstamų veikų tyrimo paskirstymo ikiteisminio tyrimo įstaigoms²⁸.

BPK 165 str. 1 d. nurodytoms institucijoms (kurios ikiteisminio tyrimo įstaigomis yra tada, kai tiriamos nusikalstamos veikos, išaiškėjusios šioms institucijoms atliekant tiesiogines funkcijas, nustatytas jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose) prokuroras gali pavesti tirti:

- nusikalstamas veikas, kurių ištyrimas šių institucijų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose yra įvardytas kaip tiesioginė jų funkcija, pvz., Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos nuostatuose yra funkcija atskleisti ir tirti nusikaltimus, kitus teisės pažeidimus finansų sistemai;

- nusikalstamas veikas, kurių požymius nustato tos institucijos pareigūnas, atlikdamas savo tiesiogines funkcijas, nustatytas veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose, pvz., ikiteisminis tyrimas gali būti pavedamas atlikti Valstybės sienos apsaugos tarnybai, kai pasienietis, saugodamas Lietuvos valstybės sieną, sulaiko asmenį, kuris perėjo sieną neleistinoje vietoje, t.y. įvykdė nusikalstamą veiką, nurodytą BK 291 str. ir pan.²⁹

Prokuroras, gavęs pranešimą apie laivo kapitono pradėtą ikiteisminį tyrimą, paveda jam tirti nusikalstamas veikas iki tol, kol, atsiradus galimybei tyrimą perimti Lietuvoje, prokuroras paves šį tyrimą toliau atlikti reikiamai ikiteisminio tyrimo įstaigai. Pataisos darbų įstaigų direktoriams pavestos tirti BK 239 ir 241 str. nustatytos nusikalstamos veikos.

Lietuvoje yra šios ikiteisminio tyrimo įstaigos: Policija, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Specialiųjų tyrimų tarnyba, Karo policija, Valstybės saugumo departamentas, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba, Lietuvos Respublikos muitinė, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas, kai

²⁸ Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsakymu Nr. I-109.

²⁹ Rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų tyrimo paskirstymo ikiteisminio tyrimo įstaigoms. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsakymu Nr. I-109.

tiriamos nusikalstamos veikos, išaiškėjusios šioms institucijoms atliekant tiesiogines funkcijas, numatytas jų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose (žiūrėti Priede Nr.2). Būtina pažymėti, kad visos įstaigos, gavusios prokuroro nurodymą, turi dalyvauti tiriant ir kitas nusikalstamas veikas. Ikiteisminį tyrimą taip pat atlieka esančių tolimajame plaukiojime jūros laivų kapitonai - dėl laivo įgulos narių ir keleivių nusikalstamų veikų, padarytų tolimojo plaukiojimo metu, Kalėjimų departamento pareigūnai, areštinių, kardomojo kalinimo ir pataisos įstaigų direktoriai arba jų įgalioti pareigūnai - dėl šiose įstaigose padarytų nusikalstamų veikų (BPK 165 str.).

Ikiteisminio tyrimo įstaigų gausa ir specializacija tam tikrose, tik jų kompetencijai priskirtose veiklos srityse, turėtų garantuoti efektyvų, visapusišką ir greitą ikiteisminį tyrimą, tačiau keleriopai padaugėjus nusikalstamas veikas tiriančių pareigūnų, jų profesinis pasirengimas sumenkėjo. Palygindami iki naujojo BPK įsigaliojimo buvusias parengtinio tardymo ir kvotos įstaigas su ikiteisminio tyrimo įstaigomis jų skaičiaus ženklesnių pokyčių nepastebėsime, nes minėtos kvotos įstaigos (dauguma kurių veiklos turinio prasme buvo ir yra teisėsaugos, teisėtvarkos įstaigos), dabar tiesiog pervardintos ikiteisminio tyrimo įstaigomis nekintant jų funkcijoms, tačiau tardytojo ir kvotėjo procesinių figūrų neišliko, ir nėra apskritai reglamentuotos bent jau panašios nurodyto lygmens profesinės specializacijos, o ikiteisminio tyrimo pareigūno įgaliojimai menkesni. Pagal esamą teisinį reguliavimą kiekvienas ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnas potencialiai gali įgyvendinti ikiteisminio tyrimo funkciją. Be to, dabar ikiteisminio tyrimo pareigūnas (taip pat ir prokuroras) nėra tiesiogiai įstatymiškai įpareigojami tyrimą atlikti visapusiškai ar objektyviai, t.y. rinkti tiek asmenį kaltinančias tiek ir išteisinančias aplinkybes. Nepaisant to manytina, kad sąžiningo proceso principo reikalavimai vis dėlto adresuotini šiems subjektams, todėl jų funkcijų įgyvendinimas ikiteisminiame tyrime sietini su nešališkumu, tyrimo išsamumu ir proceso sąžiningumu. Tačiau ikiteisminio tyrimo įstaigų gausoje ir kai kurių siauroje specializacijoje galima išvelgti problemą susijusią su ikiteisminio tyrimo proceso nešališkumu: ar tų įstaigų tyrėjams neteks sąmoningai slėpti ikiteisminio tyrimo rezultatų, jeigu tyrimo metu bus išsiaiškinta, kad tam tikri piktnaudžiavimai ar aplaidumas savo institucijos veikloje, lėmė ir atitinkamą nusikalstamą veiką.

Būtina pažymėti, kad didžiausią dalį ikiteisminių tyrimų Lietuvoje atlieka policija (virš 94 proc.) ir ji yra pagrindinė ikiteisminio tyrimo įstaiga. Pagal BPK 165 str. policija yra universali ikiteisminio tyrimo įstaiga, galinti pati pradėti ikiteisminį tyrimą ar atlikti prokuroro pavedimus dėl bet kurios nusikalstamos veikos. Kaip minėta, kitų ikiteisminio tyrimo įstaigų kompetencija čia ribota, nes jos gali tirti tik tam tikrų rūšių nusikalstamas veikas. Kokiems policijos padaliniais pavedamos ikiteisminio tyrimo funkcijos, nustato Vidaus reikalų ministras ir Generalinis policijos komisaras.

Užsienio šalyse policija kartais užtikrina daugelio bylų (Anglija ir Airija) arba kai kurių mažareikšmių bylų (1992 m. Islandijos BPK - kelių eismo įvykių ir su alkoholiu susijusios bylos) išnagrinėjimą. Kai kuriose šalyse ji vykdo ir prevencinę funkciją, tačiau pagrindinė policijos užduotis -

atlikti nusikalstamų veikų, apie kurias ji sužinojo, tyrimą. Ši vadinamoji teisminės policijos misija egzistuoja visur.³⁰

1.3. IKITEISMINIO TYRIMO SUBJEKTAI IR JŲ YPATUMAI

Visi ikiteisminio proceso subjektai paprastai skirstomi į tokias tris pagrindines grupes:

- 1) valstybės institucijos ir pareigūnai;
- 2) baudžiamojo proceso dalyviai (siaurąją prasme);
- 3) kiti baudžiamajame procese dalyvaujantys asmenys.

R. Burdos nuomone ikiteisminio tyrimo organizavimo, jam vadovavimo, kontroliavimo sistemą sudaro ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas³¹. Ši klasifikacija paremta nauja ikiteisminio tyrimo koncepcija³² ir naujais ikiteisminio tyrimo proceso dalyviais (subjektais). Tačiau tam tikrą vietą ikiteisminiame tyrime užima tiesioginis ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas, kurio vaidmuo konkrečiame tyrime labai mažas, tačiau jis skiria bylas tyrėjams ir vienintelis gali taikyti jiems tiesioginio poveikio priemones (skatinimo - už gerą darbą ir nuobaudas - už drausminius pažeidimus).

BPK 18 str. 2 d., numatyta, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovas, taip pat yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atsakingas už jam pavaldžių įstaigos ar jos padalinio, kurių pagrindinė ar viena iš funkcijų yra atlikti ikiteisminį tyrimą, pareigūnų darbo organizavimą ir jų veiklos kontrolę. BPK reglamentuojamo ikiteisminio tyrimo organizavimo praktinės naudos pozityvus vertinimas yra viena iš efektyvaus jo įgyvendinimo prielaidų.

Ikiteisminio tyrimo institucijos (jos vadovo) Lietuvoje kompetencija apibrėžiama teise pradėti ikiteisminį tyrimą, teise tvirtinti atsisakymą pradėti ikiteisminį tyrimą, teise pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą kai kuriems toje institucijoje dirbantiems asmenims ir koordinuoti jų atliekamus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kad visi prokuroro pavedimai, procesiniai veiksmai būtų įvykdyti ir esant būtinumui duoti nurodymus atlikti procesinius veiksmus, kurių pareigūnas pats nenumatė ir neatliko, neviršijant prokuroro kompetencijos ribų.

1.3.1. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas

Remiantis BPK 164 str. 1 d. ikiteisminį tyrimą atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kuris yra ikiteisminio tyrimo subjektas. Pagal naujojo kodekso koncepciją buvo sujungti tardytojo, kvotėjo ir operatyvinio darbuotojo terminai į vientisą ikiteisminio tyrimo pareigūno terminą, kartu apjungiant jų

³⁰ Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius, 2001. p. 300.

³¹ Burda R. Naujas baudžiamojo proceso kodeksas – nauji kriminalistikos taktikos uždaviniai // Jurisprudencija, 2003, t. 43(35). p. 13.

³² Goda G., Kuconis P. Nauja ikiteisminio nusikaltimų tyrimo koncepcija // Justitia, 1997, Nr. 4. p. 10-11, 26-27.

atliekamas funkcijas bei įvairiais aspektais siekiant pagerinti ikiteisminį tyrimą.³³ BPK 18 str. pateikiama ikiteisminio tyrimo pareigūno sąvoka, pagal kurią ikiteisminio tyrimo pareigūnas yra ikiteisminio tyrimo įstaigoje dirbantis asmuo, bei ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovas, kurių pagrindinė ar viena iš funkcijų yra atlikti ikiteisminį tyrimą, pareigūnų darbo organizavimą ir jų veiklos kontrolę. Taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovo yra įgaliotas atlikti BPK numatytus ikiteisminio tyrimo veiksmus bei priimti sprendimus. BPK reglamentuoja ir ikiteisminio tyrimo pareigūno uždavinius bei tikslus, o būtent, pasinaudojant visomis įstatymų suteikiamoms teisėmis ir galimybėmis, siekti nustatyti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir tokios veikos aplinkybes.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atlieka ne tik viešus procesinius, bet ir neviešo pobūdžio veiksmus.³⁴ Įsigaliojus naujamam BPK, Policijos departamento kriminalinės policijos padaliniuose pareigūnų pareigos pradėjo skirtis. Vieni privalo, o kiti tuose pačiuose padaliniuose dirbantys pareigūnai turi teisę atlikti procesinius ikiteisminio tyrimo veiksmus, kitaip tariant, atlieka viešą ir neviešą (operatyvinį) nusikalstamos veikos tyrimą. Šio reiškinio susiformavimą paskatino ne tik policijos padalinių vidinės priežastys, bet ir Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo³⁵, kuriame reglamentuojami tokie patys neviešo pobūdžio veiksmai kaip ir naujame BPK, nuostatos. Taigi, galima daryti prielaidą, kad greta ikiteisminio tyrimo proceso formuojasi kita - nevieša (operatyvinė) ikiteisminio tyrimo forma. Šis reiškinys kelia kriminalistikos taktikai naujus klausimus, susijusius su ikiteisminio tyrimo pareigūnų bendradarbiavimu ir nusikalstamų veikų tyrimo organizavimu.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnai vienus proceso veiksmus gali atlikti savarankiškai, kitus - tik gavę prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą dėl to veiksmo atlikimo. Tai reglamentuojama BPK 172 str. 1 d. 2010 m. spalio 1 d., įsigaliojus LR įstatymu³⁶ numatytiems BPK straipsnių pakeitimams ir papildymams, praplėsti ikiteisminio tyrimo pareigūnų įgaliojimai, numatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas neatidėliotinu atveju, surašydamas nutarimus gali paskirti šias kardomąsias priemones: dokumentų paėmimą (BPK 134 str.), įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje (BPK 135 str.), rašytinį pasižadėjimą neišvykti (BPK 136 str.), kario karinio dalinio kuriame jis tarnauja, vadovybės stebėjimą (BPK 137 str.) ir nepilnamečio atidavimą tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti. Tokiu atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo nedelsdamas raštu apie paskirtą kardomąją priemonę pranešti prokurorui ir tai reglamentuota LR BPK 121 str. Taip pat be prokuroro nutarimo ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties

³³ Kazlauskas M. Naujo baudžiamojo proceso kodekso projekto koncepcija ir sistema // Teisė, 2000, Nr. 37. p. 70.

³⁴ Burda R. Naujas baudžiamojo proceso kodeksas – nauji kriminalistikos taktikos uždaviniai // Jurisprudencija, 2003, t. 43(35). p. 13.

³⁵ Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633.

³⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 113-5742.

ikiteisminio tyrimo pareigūnai gali atlikti daugumą BPK IV dalyje numatytų tyrimo veiksmų, taikyti procesines prievartos priemones, pavyzdžiui, laikiną sulaikymą (BPK 140 str.), atvesdinimą (BPK 142 str.), asmens apžiūrą (BPK 143 str.), pavyzdžių lyginamajam tyrimui paėmimą (BPK 144 str.), fotografavimą, filmavimą, matavimą, rankų atspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimą (BPK 156 str.) ir pan. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali atlikti šiuos tyrimo veiksmus: šaukti į apklausas, apklausti liudytojus, nukentėjusiuosius, įtariamuosius (BPK 182, 183, 185, 188 str.); atlikti akistatą (BPK 190 str.); parodymą atpažinti (BPK 191 - 194 str.); apklausą parodymo atpažinti metu (BPK 195 str.); parodymų patikrinimą vietoje (BPK 196 str.); eksperimentą (BPK 197 str.); objektų apžiūrą, prireikus juos tirti, šiam darbui kviesti specialistą (BPK 205 - 207 str.); taikyti anonimiškumą liudytojui ir nukentėjusiajam (BPK 198 - 200 str.). Prieš apklaudamas įtariamąjį pirmą kartą, ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo jam įteikti pranešimą apie įtarimą (BPK 187 str.). Taip pat numatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali paskelbti įtariamojo ar kaltinamojo paiešką, apie tai nedelsiant raštu pranešdamas prokurorui. Kratos ir poėmiai turi būti atliekami tik esant tuo klausimu priimtai ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarčiai. Ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu krata ir poėmis gali būti daromi tik neatidėliotinais atvejais (BPK 145 str. 3 d., 147 str. 1 d.). Asmens krata nesant tuo klausimu priimtos ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties gali būti daroma ir BPK 146 str. 2 d. numatytais atvejais, t.y. sulaikant ar suimant arba kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad patalpoje ar kitoje vietoje, kur daromas poėmis ar krata, esantis asmuo slepia prie savęs daiktus ar dokumentus, galinčius turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti.

Esant ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarčiai ikiteisminio tyrimo pareigūnas taip pat gali: kontroliuoti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją bei daryti jos įrašus (BPK 154 str.); prokuroro pavedimu susipažinti su informacija (BPK 156 str.); atlikti tyrimo veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės (BPK 158 str.); dalyvauti atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 str.); atlikti slaptą sekimą (BPK 160 str.).

Svarbu pažymėti, kad tokiems ikiteisminio tyrimo pareigūnų procesiniams įgaliojimams iš esmės neprieštarauja jokie tarptautiniai žmogaus teisių apsaugos standartai.

BPK 172 str. 1 d. nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, atlikdamas ikiteisminį tyrimą, turi teisę atlikti visus šiame Kodekse numatytus veiksmus, išskyrus tuos, kuriuos gali atlikti tik prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas. Problema tokia apibrėžime tame, kad BPK visus numatytus veiksmus gali atlikti ir prokuroras. Nors, kaip pažymima Teisės instituto tyrime³⁷, plečiant procesinius įgaliojimus ikiteisminio tyrimo pareigūnams gali kilti funkcijų tarp jų ir prokurorų padalijimo (atribojimo) problema. Kai kurių autorių nuomone³⁸ „platesnių procesinių įgaliojimų suteikimas ikiteisminio tyrimo pareigūnams dar labiau iškreiptų dabartinio BPK koncepciją bei iš

³⁷ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. p. 72.

³⁸ Ten pat. p. 89.

esmės reformuotų ikiteisminio tyrimo institutą“. Nagrinėjant ikiteisminio proceso organizavimo įvairius aspektus šie teiginiai argumentuotai paneigiami.

Priėmus dabartinį BPK ikiteisminio tyrimo pareigūnas Lietuvoje savo procesinėmis teisėmis, priklausomumu ir savarankiškumu mažai kuo priminė prieš 2003 m. gegužės 1 d. tardytojo įgaliojimus, nes tyrėjas pats negalėjo paskirti jokios kardomosios priemonės, negalėjo savarankiškai ikiteisminio tyrimo nutraukti ar kitaip jį pabaigti, neturėjo teisės pats skirti ekspertizę, pripažinti asmenį civiliniu ieškovu ir stokojo kitokių galimybių užtikrinti veiksmingą tyrimą. Nedideli poslinkiai plečiant ikiteisminio tyrimo pareigūno kompetenciją vis dėlto buvo padaryti pakeičiant BPK 110 str. 1 d. bei 111 str. 1 d., kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas įgijo teisę pripažinti asmenį civiliniu ieškovu ar atsakovu ir koreguojant 160 bei 166 str.³⁹. Taip pat 2007 m. BPK pakeitimo įstatymu buvo tikslinamas ir 171 str. 3 d. turinys, kad prokuroras turi teisę sudaryti tyrimo grupę iš kelių skirtingų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų. Tai reiškia, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas gali pats sudaryti tyrimo grupę iš institucijos pareigūnų, tačiau tai vis dėlto P Ancelio⁴⁰ nuomone turi būti ne numanoma, o konkrečiai atspindėta BPK, numatant grupės dalyvių ir įstaigos vadovybės hierarchiją, nušalinimo įgyvendinimo galimybes ir kt. Kita vertus, labai probleminiu, visapusiškai diskutuotinu klausimu išlieka pareigūnų skirstymas į operatyvine ir procesine veikla užsiimančius darbuotojus, jų tarpusavio sąveika, organizacinis priklausomumas ir kt. Tik 2010 metais priėmus naujausias BPK pataisas⁴¹ ikiteisminio tyrimo tyrėjui suteikta dar daugiau savarankiškumo atliekant aukščiau minėtus veiksmus. Dėl tokio anksčiau buvusio teisinio statuso pareigūnas patekdavo labiau į vykdytojo nei savarankiško ir iniciatyvaus tyrėjo procesinę padėtį.

„Bet kokios, net ir pačios patikimiausios ir šiuolaikiškiausios, kovos su nusikalstamumu priemonės nebus reikšmingos, jeigu jos atsidurs profesionaliai nepasirengusio žmogaus rankose“, - teigia prof. V. Bachin.⁴² Todėl galima teigti, kad profesionalių darbuotojų parengimas ir tobulinimas – ikiteisminio tyrimo efektyvumo garantas. Nagrinėjant įvairių laikotarpių policijos pareigūnų rengimo klausimus, reikia pažymėti, jog tyrėjų kvalifikacijos problemos buvo aktualios ir anksčiau. Prof. E. Palskys,⁴³ nagrinėdamas 1918 – 1940 m. laikotarpio kriminalistikos raidą, pažymi, jog viena iš svarbių kriminalistikos mokslo krypčių buvo policijos ir tardymo darbuotojų intelektualinio ir profesinio lygio

³⁹ Baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, Kodekso papildymo 41(1), 77(2), 80(1), 374(1), 374(2), 412(1) straipsniais ir Kodekso priedo papildymo. 2007 m. birželio 28 d. įstatymas Nr. X-1236. Valstybės žinios, 2007, Nr. 81-3312.

⁴⁰ Ancelis P. Baudžiamojo proceso vystymosi tendencijos po 2003 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo//Jurisprudencija, 2008 Nr.6(108), p.32-40

⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 113-5742.

⁴² Bachin V., Karpov N., Karpov A. „Kadrų rengimas – kovos su nusikalstamumu tobulinimo sąlyga“// Jurisprudencija, 2005, t.65 (57), p. 122.

⁴³ Palskys E. Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos (1918-1940). Monografinė studija. – Vilnius: LPA, 1995. p. 4.

kėlimas, „panaudojant jų darbe naujausius mokslo bei technikos laimėjimus nusikaltimams išaiškinti ir nusikalstamą veiką padariusius asmenis sekti“.

Pastaruoju metu personalo vadybos problemoms skiriama vis daugiau dėmesio. Ypač akcentuojamas „darbuotojų kompetencijos ugdymo, karjeros motyvavimo, atsakomybės problemos“. Ikiteisminio tyrimo tyrėjų kvalifikacijos problemos gvildentos ne kartą. Prokurorų nuomone, „tyrėjais priimami dirbti žmonės, neturintys teisinio išsilavinimo. Dėl mažo atlyginimo ir didelių darbo krūvių sunku surasti gerą specialistą“. Prokuratūros ataskaitose⁴⁴ pažymima, jog pagrindinės policijos atliekamo ikiteisminio tyrimo problemos yra žema tyrėjų kvalifikacija, teisinių žinių stoka, dažna tyrėjų kaita. Prokurorų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo sistemos kūrimas ir įgyvendinimas – taip pat vienas iš prioritetinių šios institucijos tikslų, įvardintų įsigaliojus naujam BPK. Ir nors tinkamos kompetencijos užtikrinimo ir ikiteisminio tyrimo organizavimo efektyvumo sąsajas rodo įvairūs Lietuvos teisės specialistų pasisakymai, Lietuvoje atlikti tyrimai, tačiau niekaip nepateisinama nepakankamu valstybės finansavimu tai, kad baudžiamajame procese, kur labiausiai gali būti suvaržytos esminės žmogaus teisės ir laisvės, gali veikti nežinia kokio išsilavinimo ir patirties subjektai, kuriems oponuoja universitetinį aukštąjį teisinį išsilavinimą turintys advokatai arba jų padėjėjai. Žinoma ir visų gerai suvokiama tiesa, kad nekvalifikuotas žmogus (šiuo atveju – ikiteisminio tyrimo pareigūnas) negali būti laisvas.⁴⁵

Akivaizdu, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos ir kompetencijos pokyčius sąlygojo ir 2003 m. įsigaliojęs BPK. Viešosios policijos pareigūnams, tapusiems ikiteisminio tyrimo pareigūnais, taipogi pavesta tirti nusikalstamas veikas. Kaip parodė praktika, nepamatuotas buvo ir bandymas suvienodinti buvusių tardytojų ir operatyvinių darbuotojų funkcijas. Universaliojo ikiteisminio tyrimo pareigūno statusas išbalansavo tuometinę situaciją: buvę operatyviniai darbuotojai ir viešosios policijos padalinių pareigūnai ėmėsi tirti bylas ir atlikti procesinius veiksmus. Neprofesionalumas, nepasirengimas atlikti ikiteisminio tyrimo formalumus leido pagrįstai daryti išvadas, jog smuko ikiteisminio tyrimo veiklos lygis. Kaip pažymi prof. P. Ancelis, „ikiteisminio tyrimo funkciją atliekančių pareigūnų statusą prilyginus kitas policines funkcijas atliekančių pareigūnų statusui smuko ikiteisminio tyrimo veiklos prestižas, suaktyvėjo darbuotojų kaita, nes turėdami didesnę procesinio darbo patirtį, tačiau nematydami perspektyvos savo žinias ir patirtį šie asmenys tinkamiau pritaiko kitur, deja, jau ne kriminalinėje policijoje“. Logiška, jog tokia situacija ikiteisminio tyrimo padalinių vadovus vertė ieškoti išeičių. Kaip rodo praktika, pamažu buvo grįžtama prie ikiteisminio tyrimo pareigūnų skirstymo į tardytojus ir operatyvinius darbuotojus.“

Ši situacija parodė, jog tiek operatyviniams darbuotojams, tiek viešosios policijos darbuotojams trūksta ikiteisminio tyrimo organizavimo, planavimo, ikiteisminio tyrimo veiksmų taktikos žinių, o

⁴⁴ <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Ataskaitos/tabid/413/Default.aspx> - aplankyta [2010 09 11]

⁴⁵ Ancelis P. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape. // Jurisprudencija, Vilnius, 2006. Nr. 11(89). p.11.

taip pat žinių, būtinų tiriant atskirų rūšių nusikalstamas veikas. Tuo tarpu ikiteisminio tyrimo tyrėjui, ko gero, vienu metu sunku gerai atlikti tyrimą, organizuoti, planuoti darbą bylose ir atlikti reikalingus operatyvinius veiksmus. Tad darytina išvada, jog ikiteisminio tyrimo kompetencijos ir kvalifikacijos klausimai yra labai aktualūs ir reikšmingi. Apibendrinant galima tik pacituoti P. Ancelio nuomonę, kad „teisę užimti tyrėjo pareigas turėtų asmenys, atitinkantys ne žemesnius nei advokatui keliamus reikalavimus.“⁴⁶

Neginčytina, kad kvalifikacija bet kurioje srityje yra raktas į profesinę ir asmeninę sėkmę ir, kad efektyvus nusikaltimo tyrimo procesas neįmanomas be kompetentingo tyrėjo, tačiau vargu ar būdamas visiškai priklausomas nuo prokuroro nurodymų konkrečiame tyrime ir neturėdamas jokios karjeros savo profesinėje veikloje perspektyvos ikiteisminio tyrimo pareigūnas laikytų savo darbą prestižiniu ir siektų aukštesnės kvalifikacijos. Manytina, kad tai ir sukuria prielaidas didelei ikiteisminio tyrimo pareigūnų kaitai ir žemai kvalifikacijai, nes ši profesija gali būti tik startiniu karjeros laipteliu.

Prokuratūros veiklos ataskaitose savarankiško reikiamų specialių žinių atliekant ikiteisminį tyrimą įgijimo motyvacija įvardijama kaip vienas iš svarbių veiksnių, įtakojančių nusikaltimų tyrimo efektyvumą. Teigiama, jog menkai motyvuotas savarankiškas pareigūnų pasirengimas ir nepakankamai organizuoti mokymai neužtikrina vienareikšmio įstatymo reikalavimų suvokimo, tai sąlygojo skirtingą įstatymo vykdymo praktiką. Tiek užsienio šalių, tiek Lietuvos mokslininkai ir praktikai vieningai teigia: teisėsaugos pareigūnų darbo efektyvumą lemia kadro profesionalumas. Tačiau Lietuvoje, nepaisant to, kad ši problema keliami įvairiu lygiu jau ne vieneri metai, šia kryptimi judama labai lėtai.

P. Ancelio nuomone⁴⁷ tyrėjo galimybės, iniciatyvumas ir savarankiškumas ikiteisminiame etape yra tam tikru mastu ribojami apibrėžiamos siauros jo kompetencijos: vykdyti visus prokuroro nurodymus ir pastarojo nustatytu laiku pranešti šiam apie ikiteisminio tyrimo eigą (BPK 172 str. 2 d.).

1.3.2. Prokuroras

Konstitucijos 118 str. 1 d. nustatyta ir BPK 164 str. patvirtinta, kad „ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokurorai“. Taigi, tai yra pagrindinės prokuroro funkcijos ir tai, jog jos įtvirtintos pagrindiniame LR įstatyme, rodo ypatingą jų svarbą, bei ypatingą prokuroro vietą ikiteisminiame tyrime.

Dabartinis BPK pakeitė prokuroro padėtį baudžiamajame procese. Prokuroras iš tyrimą kontroliuojančio pareigūno tampa atsakingu už ikiteisminio tyrimo rezultatus proceso subjektu. Prokuroras privalo ne tik tikrinti, ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai tinkamai atlieka savo procesines

⁴⁶ Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L., Gušauskienė M., Juodkaitė-Granskienė G., Jurgaitis R., Jurka R., Malevski H., Merkevičius R., Randakevičienė I., Zajančkauskienė J. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. - Vilnius, 2009. p. 128.

⁴⁷ Ten pat. p. 120.

pareigas, bet ir pats aktyviai dalyvauti atliekant nusikalstamų veikų tyrimą. Priimdamas sprendimą, prokuroras vadovaujasi protingumo principu, gerbdamas asmens teises ir laisves, laikydamasis nekaltumo prezumpcijos, taip pat principo, kad įstatymui, valstybės institucijoms ir pareigūnams visi asmenys yra lygūs, nepaisant asmens socialinės ir šeimyninės padėties, nepaisant piliečio pareigų, jo užsiėmimo, įsitikinimų, pažiūrų, kilmės, rasės, lyties, tautybės, kalbos, tikėjimo ir išsilavinimo. Teisėti prokuroro reikalavimai ir nutarimai yra privalomi visoms valstybės, savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, pareigūnams, tarnautojams ir darbuotojams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdomi visoje Lietuvos valstybės teritorijoje. Šie subjektai už prokuroro reikalavimų ir nutarimų nevykdymą atsako pagal įstatymus. Priimti prokuroro veiksmai ir sprendimai įstatymų nustatyta tvarka gali būti skundžiami aukštesniajam prokurorui ir teismui. Aukštesnysis prokuroras ir teismas nustato prokurorų padarytus proceso įstatymų pažeidimus ir, priimdamas motyvuotą nutarimą, panaikina neteisėtus sprendimus. Proceso dalyviai, nesutikdami su aukštesniojo prokuroro priimtu procesiniu sprendimu, gali įstatymų nustatyta tvarka sprendimą apskųsti teismui. Mėginimas paveikti prokurorą siekiant, kad jis priimtų neteisėtą sprendimą, yra kišimasis į prokuroro veiklą ir užtraukia atsakomybę pagal įstatymus.

Funkcijų padalinimo ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorui logika remiasi tuo, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas turėtų atlikti teisiniu požiūriu mažiau sudėtingus veiksmus, reikalaujančius daugiau kriminalistinių, o ne teisinių žinių. Prokuroro pareiga - priimti sprendimus, kai reikia spręsti teisinės problemas. Prokuroras taip pat privalo atsakyti už tinkamą viso ikiteisminio tyrimo atlikimą. Tuo tarpu ikiteisminio tyrimo pareigūnui gali būti pavedama atlikti veiksmus tik dėl tam tikrų epizodų ar rinkti reikalingus duomenis tiriant bylą tik tam tikrais aspektais ar ikiteisminio tyrimo etapais.⁴⁸ Tačiau Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2006 m. rugsėjo 4 d. potvarkiu Nr. 259 (toliau- Potvarkis) sudaryta darbo grupė ikiteisminio tyrimo problemoms spręsti konstatavo, kad ikiteisminiame tyrime labai aktualios prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų kompetencijų atribojimo problemos. Akivaizdu, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai dažnai atlieka jiems nebūdingas funkcijas, kurias vadovaujantis BPK nuostatomis priskirtos prokuratūros kompetencijai (žiūrėti Priedas Nr. 1). Iš gautų tyrimo duomenų matyti, kad daugiau nei pusė ikiteisminių tyrimų, tyrėjai vykdo prokurorui priskirtas funkcijas: patys priimdami ikiteisminio tyrimo eigoje reikiamus sprendimus, kurie yra prokuroro kompetencijoje ir surašydami dėl to atitinkamus dokumentus. Beveik pusė ikiteisminio tyrimo tyrėjų (45%) priima ir surašo sprendimus dėl ikiteisminio tyrimo pabaigimo.

Konkrečiu atveju prokuroras turi sekti, ar iš tikrųjų ikiteisminio tyrimo metu yra vadovujamasi baudžiamojo proceso paskirtimi (BPK 1 str.). Jis turi žinoti ir numatyti pagrindinius ikiteisminio tyrimo uždavinius, siekius ir tikslus⁴⁹. Prokuroro nurodymai yra privalomi ikiteisminio tyrimo

⁴⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I – Vilnius, 2003, p. 413.

⁴⁹ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004, p. 34.

pareigūnams. Tačiau paaiškėjus, kad ikiteisminis tyrimas buvo atliktas nesėkmingai dėl to, kad prokuroras laiku ikiteisminio tyrimo pareigūnams nedavė reikiamų nurodymų, atsakomybė tenka prokurorui.

Be to, BPK 171 str. 2 d. taip pat nurodyta, kad prokuroras gali nuspręsti:

- pats atlikti visą ikiteisminį tyrimą ar atskirus jo veiksmus;
- pavesti atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus ikiteisminio tyrimo įstaigai, kuri praneša prokurorui apie pradėtą ikiteisminį tyrimą.

Prokuroras, spręsdamas klausimą, kam pavesti ikiteisminio tyrimo atlikimą, gali pareikalauti pateikti susipažinti visą esamą (gautą ir surinką) ikiteisminio tyrimo bylą.

Prokuroras, nusprendęs sudaryti tyrimo grupę iš kelių skirtingų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų, turi priimti motyvuotą nutarimą. Tokį nutarimą prokuroras priima savo nuožiūra, tačiau jis, nors ir neprivalo, siekdamas efektyvaus bendradarbiavimo, konsultuojasi su ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovais dėl tokios grupės sudarymo. Čia, kaip niekur kitur, akivaizdžiai pasireiškia suderinamumo ir bendradarbiavimo principų svarba siekiant efektyvaus ikiteisminio tyrimo. Tokia tyrimo grupė gali būti sudaryta tiek tyrimo pradžioje, tiek tyrimo eigoje. Esant būtinumui ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas (jo įgaliotas ikiteisminio tyrimo pareigūnas), suderinęs su prokuroru, gali pasitelkti tam tikrai nusikalstamai veikai tirti kitų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnus.

Prokuroras tiesiogiai vadovauja tyrimo grupei, paskirsto grupės nariams užduotis ir kontroliuoja šių užduočių vykdymą, planuoja tyrimo eigą. Prokuroro kontrolės funkcija ikiteisminio tyrimo atlikimo metu yra labai plati ir reikalinga. Be šios funkcijos būtų sunku įsivaizduoti tinkamą ikiteisminio tyrimo organizavimą bei vadovavimą ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Prokuroras turi ne tik nuspręsti, kas turi atlikti ikiteisminį tyrimą, kokie ikiteisminio tyrimo veiksmai turi būti atliekami, bet ir žinoti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas, kokie jo rezultatai.

Kaip pabrėžiama ikiteisminio tyrimo veiklą konkretizuojančiose Rekomendacijose, organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant turi būti laikomasi tiesioginio vadovavimo ir asmeninės atsakomybės principo, t. y. konkrečios nusikalstamos veikos tyrimui vadovauti pavedama vienam prokurorui ir su juo tiesiogiai turi būti derinami visi ikiteisminio tyrimo metu išskylantys klausimai ar problemos.

Organizuodamas, kontroliuodamas ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaudamas prokuroras turi teisę reikalauti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas pateiktų susipažinti ikiteisminio tyrimo medžiagą, derintų proceso veiksmų planą ir jo realizavimo terminus, aptartų tyrimo eigą ir rezultatus. Šiais tikslais prokuroras gali nustatyti pranešimų apie ikiteisminio tyrimo eigą periodiškumą. Prokuroro nurodymai gali būti žodiniai ir rašytiniai. Jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras, kuris atlieka ikiteisminį tyrimą, mano, jog tyrimą kontroliuojančio prokuroro nurodymas yra neteisėtas ar nepagrįstas, turi teisę reikalauti, kad prokuroras duotų rašytinį nurodymą. Apie neteisėtą prokuroro

nurodymą, nutarimą ar kitokį sprendimą ne proceso tvarka turi būti informuojamas aukštesnysis prokuroras.

Prokuroras gali pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso veiksmus kitam ikiteisminio tyrimo pareigūnui, o teisėtų nurodymų nevykdančiam pareigūnui turi teisę iškelti drausmės bylą. Jis turi teisę iškelti drausmės bylą ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui, pažeidusiam BPK reikalavimus. Prokuroro nutarimas iškelti drausmės bylą ikiteisminio tyrimo pareigūnui gali būti ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo apskūstas aukštesniajam prokurorui. Jeigu aukštesnysis prokuroras atsisako patenkinti skundą, šis jo sprendimas gali būti skundžiamas Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui arba jo pavaduotojui. Sprendimą nebausti ikiteisminio tyrimo pareigūno drausmine tvarka aukštesnysis prokuroras turi teisę apskūsti aukštesniosios arba centrinės ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovui.

Baudžiamojo proceso nuostatos nustato **išimtinę prokuroro teisę kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją**, atlikti daugelį svarbių procesinių veiksmų. Dabartiniame baudžiamajame procese prokuroras, privalo rašyti daug nutarimų, prašymų, pareiškimų, pranešimų, o to nebuvo numatyta net iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusiame BPK. Tai išties didelis darbo krūvis. Tačiau praktikoje prokurorai kartais tiek imasi papildomų, jiems nebūdingų funkcijų (reguliuoja policijos komisariato budėtojų dalies ir kitų komisariato padalinių darbą), tiek perkelia ant kitų pečių tik jiems skirtas funkcijas (reikalauja, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas atliktų tik prokuroro kompetencijai priskirtus procesinius veiksmus arba parengtų už prokurorą procesinių sprendimų projektus)⁵⁰.

Nagrinėjant prokuroro teisinę padėtį baudžiamajame procese, reikėtų neapsiriboti tik Lietuvos situacija. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje (2000 m.) Nr. 19 „Dėl prokuratūros vaidmens kriminalinės justicijos sistemoje“ yra nurodoma, kad, vykdydama savo užduotis, prokuratūra privalo: a) veikti teisingai, nešališkai ir objektyviai; b) laikytis pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugos konvencijos principų - gerbti ir ginti žmogaus teises; c) kontroliuoti, kad kriminalinės justicijos sistema veiktų kiek įmanoma sparčiau. Taigi šis dokumentas pabrėžia būtent tyrimo, bet ne kaltinimo funkcijos prioritetą.⁵¹ Manytina, kad Lietuvos prokurorai savo darbe vis tik neskiria prioriteto ikiteisminio tyrimo organizavimui plačiąja prasme, tai rodo ir tai, kad kasmetinėse prokuratūros ataskaitose teismui perduodamų bylų skaičius didėja ne taip sparčiai, kaip auga nutrauktų ikiteisminių tyrimų skaičius, o, atsižvelgiant į tai, kad nusikalstamumas šalyje auga, leidžia daryti išvadą, kad išaiškintų ir teismui nagrinėjimui perduotų nusikalstamų veikų mažėja. Prokuratūros strateginiame veiklos plane⁵² 2010 - 2012 m. numatytos programos „Kova su nusikalstamumu, teisėtumo ir teisingumo vykdymas“, pagrindinis uždavinys – nusikalstamų veikų baudžiamojo persekiojimo įgyvendinimas, baudžiamojo proceso ekonomiškumas. Prokuratūros numatomas

⁵⁰ Burda R. Naujas baudžiamojo proceso kodeksas – nauji kriminalistikos taktikos uždaviniai // Jurisprudencija, 2003, t. 43(35). p. 13-14.

⁵¹ S. Melničenko, R. Jurka, J. Randakevičienė. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. - Vilnius, 2006. p. 159.

⁵² Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2010–2012 metų strateginis veiklos planas <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Planavimodokumentai/tabid/171/Default.aspx> – aplankyta 2010 11 15

rezultatas ir siekis - daugiau ikiteisminių tyrimų užbaigiant supaprastinta proceso tvarka, padidinti prokurorų veiklos organizuojant ir vadovaujant ikiteisminiams tyrimams efektyvumą, daugiau baigti ikiteisminių tyrimų ir ištirti nusikalstamų veikų.

Analizuojant lentelę galima pastebėti, kad prokuratūra labiausiai koncentruojasi į bylas, nagrinėjamas pagreitinoto proceso tvarka, neatlikus ikiteisminio tyrimo ir bylas užbaigtas baudžiamuoju įsakymu, nes jų lygis išlaikomas pastovus (žiūrėti 1 lentelė).

1 lentelė. 2007-2009 metų prokuratūros ataskaitų duomenys

Metai	2007	2008	2009
Prokurorų skaičius	863	863	843
Teismams perdavė bylų	15014	15089	16157
Nutraukė ikiteisminį tyrimą	73654	69052	73307
Bylos nagrinėtos pagreitinoto proceso tvarka neatlikus ikiteisminio tyrimo	1831 (12%)	1800 (12%)	1800 (12%)
Ikiteisminis tyrimas užbaigtas teismo baudžiamuoju įsakymu	2825 (19%)	2673 (18%)	2863(18%)
Vienam prokurorui per metus tenka vidutiniškai bylų	103	97	106

1.3.3 Ikiteisminio tyrimo teisėjas

Dabartiniu metu, išskyrus kai kurias modifikacijas (pvz., islamo valstybių), pasaulyje vyrauja du pagrindiniai nusikaltimų tyrimo organizavimo modeliai, siejami su anglų-amerikiečių (bendrosios teisės) ir prancūzų-vokiečių (kontinentinės) teisės tradicijomis. Pirmajam būdinga tai, kad nusikaltimų atskleidimo ir tyrimo funkciją visiškai vykdo vykdomosios valdžios institucijos, policija ir kt., o įgyvendinus antrąjį modelį sunkesnių nusikaltimų tyrimas priskiriamas teisminei valdžiai (tardančiajam arba ikiteisminio tyrimo teisėjui). Ir sistemoje, kai dominuoja vien policinis tyrimas, ir sistemoje, kai policija veikia su prokuroro tarnyba, kai paliečiamas asmens laisvių ir teisių klausimas, paprastai dažniausiai būtinas teisėjo leidimas. Paisydami teisminės valdžios nepriklausomumo principo kai kurių valstybių įstatymų leidėjai ikiteisminį tyrimą paveda atlikti kartu policijos, prokuratūros ir teismo tardytojo pajėgoms. Ši sistema irgi patyrė tam tikrų pokyčių. Ikiteisminis bylų parengimas Prancūzijoje yra trijų formų: parengtinis tardymas, atliekamas teismo pareigūno-tardančiojo teisėjo, kvota dėl aiškių nusikaltimų ir nusižengimų ir preliminarus policijos tyrimas.⁵³

Lietuvos teisinėje sistemoje ikiteisminio tyrimo teisėjo įgaliojimai nėra platus. Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinės pareigos dabartiniame BPK įtvirtintos, nesunku nuspėti, remiantis Vakarų

⁵³ Ancelis P. Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos (lyginamosios teisėtyros studija): Daktaro disertacija. Vilnius: LPA, 1996. p.73-74.

Europos valstybių patirtimi, kur yra įprasta, kad tam tikrus veiksmus ikiteisminio tyrimo metu atlieka teisėjai⁵⁴. Daugelyje Vakarų Europos valstybių toks pareigūnas procese dalyvauja nuo XIX a. ar XX a. pradžios. Tai leidžia daryti išvadą, kad jo dalyvavimas ikiteisminio tyrimo procese jau nusistovėjęs ir turi tvirtą teisinį pagrindą. Tiesa, jo įgaliojimų apimtis skirtingose valstybėse yra pakankamai skirtinga. Lietuvoje pasirinktas pasyvaus ikiteisminio tyrimo teisėjo modelis. Tai reiškia, kad BPK numato, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas jokių ikiteisminio tyrimo veiksmų inicijuoti negali ir į procesą yra įtraukiamas tik prokuroro nuožiūra.⁵⁵

Ikiteisminio tyrimo teisėjo institutas ikiteisminio tyrimo stadijoje atsirado ne siekiant modernizuoti šią stadiją, bet užtikrinti asmens teisių apsaugą visoje ikiteisminio tyrimo organizavimo plotmėje. Todėl būtina sutikti ir su šį institutą nagrinėjusios autorės M. Gušauskienės nuomone, jog ikiteisminio tyrimo teisėjo institutas baudžiamajame procese yra svarbus žmogaus teisių gynimo garantas. Vykdydamas ikiteisminio tyrimo teisėtumo kontrolės funkciją, ikiteisminio tyrimo teisėjas užtikrina, jog nebūtų pažeisti procese dalyvaujančių asmenų teisėti interesai, kad procese dalyvaujantys asmenys laikytųsi galiojančių įstatymų, t.y. užtikrina proceso teisėtumą.⁵⁶

Ikiteisminio tyrimo teisėjo sąvoka pateikta BPK 19 str., kuriame nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas yra apylinkės teismo teisėjas, apylinkės teismo pirmininko paskirtas atlikti įstatymų numatytus proceso veiksmus bei priimti sprendimus.

Ikiteisminio tyrimo teisėjas – savarankiškas ikiteisminio tyrimo stadijos subjekts. Ikiteisminio tyrimo teisėjai nėra atskira teisėjų korpuso rūšis ir juo gali būti bet kuris apylinkės teismo teisėjas. Tokia nuostata galima išvelgti Teismų įstatymo 15 str. 2 d., kurioje numatyta, kad įstatymų nustatytais atvejais apylinkės teismo teisėjai atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjo, vykdo teisėjo funkcijas, taip pat kitas apylinkės teismo kompetencijai įstatymų priskirtas funkcijas. Šis teisėjas taip pat gali nagrinėti baudžiamąsias bylas kaip pirmosios instancijos teismo teisėjas, jei tokiose bylose jis nedalyvavo ikiteisminio tyrimo teisėju. Ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinių pareigų įvedimas buvo viena iš esminių 2003 metų baudžiamojo proceso naujovių. Pagal senąjį BPK teisminės valdžios įsikišimas parengtinio tyrimo stadijoje atliekant proceso veiksmus buvo labai epizodinis, jis atsirado tik paskutiniais senojo BPK galiojimo metais. Dabartiniame BPK teisminei valdžiai ikiteisminio tyrimo metu suteikiama žymiai daugiau įgaliojimų.⁵⁷

Teisės instituto tyrimo duomenimis, vertindami ikiteisminio tyrimo teisėjo instituto reikalingumą baudžiamajame procese tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnai (62,6 %), tiek prokurorai (66,6 %) teigė, kad jis pasiteisina arba labiau pasiteisina nei nepasiteisina. Remdami šią nuomonę respondentai teigė, kad jis „suponuoja didesnę dėmesį proceso dalyvių pagarbai, jų teisėms ir laisvėms, apsaugomos šių

⁵⁴ Goda G., Kuonis P. Nauja ikiteisminio nusikaltimų tyrimo koncepcija // *Justitia*, 1997, Nr. 4. p. 10.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I. – Vilnius, 2003. p. 45.

⁵⁶ Gušauskienė M. Ikiteisminio tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas // *Jurisprudencija*, 2004, t. 57(49). p. 129-130.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I. – Vilnius, 2003. p. 439.

dalyvių procesinės teisės“, užtikrinamas „procesu greitumas bei visapusiškumas“, taip pat „atitinkamų tyrimo veiksmų teisėtumas ir pagrįstumas, skaidrumas“. Neigiamai vertinantys ikiteisminio tyrimo teisėjo institutą respondentai minėjo, kad kreipimasis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl atitinkamų veiksmų atlikimo ar sankcionavimo tiesiog yra per daug sudėtinga procedūra. Svarbu pažymėti, kad respondentų nuomone teisėjo vaidmuo tik trukdo ikiteisminio tyrimo greitumui. Ikiteisminio tyrimo teisėjas faktiškai yra nesuinteresuotas nei bylos baigtimi, nei ikiteisminio tyrimo greitumu. Jo prioritetu ikiteisminio tyrimo procese yra ikiteisminio proceso veiksmų, dėl kurių į jį kreipiamasi, teisėtumo priežiūra ir garantavimas. Dėl tos pačios priežasties tyrimo dalyviai vertindami ikiteisminio tyrimo teisėjų vaidmenį ikiteisminio tyrimo procese, patys teisėjai ir prokurorai daugiau akcentavo jų, kaip pagalbinių ikiteisminio tyrimo dalyvių, statusą. Tiek teisėjai, tiek prokurorai, tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnai ikiteisminio tyrimo teisėjo statusą mažiausiai sieja su tyrimo veiksmų teisėtumu ir pagrįstumu vertinimu.⁵⁸ Kaip matyti iš atlikto tyrimo, ikiteisminio tyrimo teisėjo egzistavimas pirmojoje baudžiamojo proceso stadijoje vertinamas nevienareikšmiai.

Nors ikiteisminio tyrimo teisėjas neturi tokių plačių įgaliojimų kaip prokuroras, jis užtikrina ikiteisminio tyrimo veiksmų teisėtumą ir pagrįstumą, skaidrumą. Iš esmės šio subjekto paskirtis – „padėti“ prokurorui organizuoti ikiteisminį tyrimą, daryti jį efektyvesnį, greitesnį, nes jo dalyvavimas ikiteisminiame procese sukuria prielaidas visų ikiteisminio tyrimo veiksmų neabejotinam teisėtumui. Nors to įstatymas taip aiškiai neišsako, tačiau tai akivaizdu iš šiam subjektui suteiktų teisių ir pareigų apimties (BPK 173 str. ir kiti). Manytina, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama kitų ikiteisminio tyrimo subjektų veiksmų teisėtumo priežiūra sukuria prielaidas teisėtai būdais atlikti ikiteisminį tyrimą, tuo pačiu laiduodama tinkamą bylos medžiagos parengimą svarstymui teisme.

Ikiteisminio tyrimo teisėjo darbotvarkė yra įtempta, kaip ir kitų ikiteisminį tyrimą atliekančių pareigūnų, todėl svarbu, jog prokuroras kreipdamasis į jį dėl tam tikro procesinio veiksmo atlikimo priimtų spęsti visus organizacinius klausimus (pvz., priklausomai nuo atliekamo procesinio veiksmo ir esant reikalui užtikrintų įvairių proceso subjektų dalyvavimą teisme, laiku pateikti teismui bylą ir pan.), nes tik jis geriausiai žino ko gali prireikti ir kas gali garantuoti, jog toks veiksmas būtų tinkamai atliktas.

Baudžiamojo proceso įstatyme turėtų būti detaliau konkretizuotos visos ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamos funkcijos. Turėtų būti atsisakoma BPK 173 str. 1 d. 7 p. esančios frazės - „atlieka kitus šiame Kodekse numatytus veiksmus“ bei atskirais punktais įvardijami kokie tie „kiti numatyti veiksmai“. Atitinkamai pakoregavus įstatymą, nekiltų papildomų diskusijų kas ir kodėl turi ar gali (galėjo) atlikti vieną ar kitą veiksmą ar priimti sprendimą. Dalis Teisės instituto tyrime dalyvavusių⁵⁹ respondentų taip pat pažymėjo, kad daug problemų kyla, kuomet teisėjas turi tvirtinti prokuroro

⁵⁸ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. p. 50.

⁵⁹ Ten pat. p. 63.

nutarimus nutraukti ar atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą. Šią problemą iš dalies pabandė spręsti Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, pateikdamas teismams šiuo klausimu savo konsultaciją.⁶⁰ Iš principo tai tik „kosmetinis“ problemos sprendimas, todėl įstatymų leidėjas turėtų detaliau reglamentuoti šias procedūras.

Ikiteisminio tyrimo teisėjo darbą stipriai įtakoja ydinga baudžiamojo proceso organizavimo praktika ikiteisminėje tyrimo stadijoje, kai prokuroras pats sprendžia, kiek ir kokią dalį ikiteisminės tyrimo medžiagos pateikti teismui, reikalingą kaltinimams pagrįsti. Prokurorui nepateikus teismui dalį ikiteisminio tyrimo medžiagos, teisėjas, turi mažiau galimybių tinkamai įvertinti aplinkybes ir įrodymus, priimant sprendimus. Prokuroras pats nusprendžia kada ir dėl kokių veiksmų atlikimo reikia kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją ir turi teisę atlikdamas pateikiamų bylos dokumentų atranką ją pateikti visiškai arba iš dalies tendencingai, tokiais veiksmais visiškai nenusižengdamas BPK reikalavimams. Praktikoje pastebima, kad dėl nekvalifikuotai atlikto ikiteisminio tyrimo, toliau užtrunka ir teisminis nagrinėjimas, byla dažnai gražinama prokurorui papildyti, atlikti teisėjo nurodytus procesinius veiksmus. Taip pat turėtų būti apribota prokurorų teisė nutraukti bylą dėl senaties, šį klausimą paliekant spręsti tik teismui. Prokuroras turi siekti, jog baudžiamoji byla kuo greičiau pasiektų teismą ir taip būtų apginti nukentėjusiojo interesai, pažeistos teisės. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2009 metų ataskaitoje pateikta, kad teisme išnagrinėtų bylų skaičius buvo 14490, išteisinta asmenų – 128, nuteista asmenų – 16229. Ši statistika rodo, kad kaltinamųjų teisme būtų buvę daugiau, jei visi prokurorai tinkamai būtų gynę nukentėjusįjį.

Lietuvos BPK numatytus veiksmus ikiteisminio tyrimo teisėjas atlieka gavęs prokuroro prašymą, kurio jis neturi teisės atsisakyti nagrinėti (BPK 19, 173 str.), tačiau savo iniciatyva jis jokių veiksmų neatlieka. Nemažai įprastų prokuroro kompetencijos įgaliojimų nuo 2003 m. gegužės 1 d. buvo perduoti ikiteisminio tyrimo teisėjui, šis dabar išsprendžia kardomųjų priemonių -suėmimo, namų arešto, įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo (BPK 121 str. 1 d.) klausimą; atidavimą įtariamojo į sveikatos priežiūros įstaigą (BPK 141 str.); kratų (BPK 145-146 str.); poėmių (BPK 147-148 str.); teisę susipažinti su informacija (BPK 155 str.); laikiną nušalinimą nuo pareigų ar laikiną teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymą (BPK 157 str.); savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų (BPK 158 str.); leidimą atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 str.); slaptą sekimą (BPK 160 str.); informacijos panaudojimą kitose baudžiamosiose bylose (BPK 162 str.); skyrimą baudos iki 30 MGL ar arešto iki vieno mėnesio (BPK 163 str.). Be to, jis nustatytais ikiteisminio tyrimo atvejais prisaikdina ir apklausia liudytojus ir nukentėjusiuosius (BPK 184-186 str.); apklausia įtariamuosius (BPK 189 str.); skiria ekspertizę (BPK 208-210 str.); tvirtina prokuroro nutarimus nutraukti ikiteisminį tyrimą BPK 214 str. 2 d. numatytais

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 26 d. konsultacija „Dėl BPK 63, 168, 214, 217 straipsnių taikymo“ // Teismų praktika, 2004, Nr. 21.

atvejais; tvirtina prokuroro nutarimus atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą, kuomet tyrimas buvo nutrauktas ikiteisminio tyrimo teisėjo pritarimu; nagrinėja proceso dalyvių skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokuroro veiksmų; nustato kardomųjų priemonių taikymo, bylos tyrimo terminus, sprendžia jų pratęsimo klausimus ir kt.

Pažymime tai, kad panašaus teisminės valdžios dalyvavimo ikiteisminiame etape lygmens, be Lietuvos, niekur kitur pasaulyje nėra. Yra pagrindo teigti, kad nurodyta situacija dar labiau skatina ikiteisminio tyrimo pareigūno neveiklumą ir abejingumą, nes ir minėtus veiksmus ikiteisminio tyrimo teisėjui inicijuoja tiesiogiai prokuroras, bet ne tyrėjas, nors šis, žinoma, visuomet geriau suvokia ikiteisminio tyrimo situaciją konkrečioje byloje. O jo galimą teisinių žinių trūkumą, tiesiogiai kreipiantis į teisėją, neabejotinai galėtų kompensuoti žymiai didesnė teisėjo teisinė kompetencija. Neabejotinai, tai skatintų ikiteisminio tyrimo pareigūnus kelti savo kvalifikaciją, o ikiteisminio tyrimo teisėjai galėtų priimti kokybiškesnius sprendimus, remdamiesi tiesiogine bylos medžiaga, o ne prokuroro pateikiamais teisiniais dokumentais. Tačiau tai neabejotinai pakeltų ikiteisminio tyrimo kaštus, nes ikiteisminio tyrimo teisėjams tokiam susipažinimui reikėtų daugiau laiko ir jiems tektų didesnė atsakomybė.

Dabar jau konstatuotina, kad ikiteisminio tyrimo teisėjo platus dalyvavimas ikiteisminiame etape didesnio žmogaus teisių užtikrinimo ikiteisminiame tyrime iš tiesų nesukėlė. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, prašant prokurorui, dabar lemia didžiausios dalies ir gana svarbių procesinių veiksmų atlikimą. Tačiau ši procedūra - tai teismo proceso tam tikra atmaina ikiteisminiame etape. Procesiniai ikiteisminio tyrimo teisėjo veiksmai reikalauja nemažo parengiamojo darbo, laiko ir kitų organizacinių resursų. Betgi ikiteisminio tyrimo teisėjas ir laiko, ir kitokio pasirengimo galimybių turi labai mažai. Kita vertus, ir prokuroras negali aprėpti visų kuruojamų tyrėjų veiklos specifikos ir dažniausiai įsitikinti būtinumu taikyti procesinės prievartos priemones, kurios yra ikiteisminio tyrimo teisėjo kompetencijoje, taip pat negali. Dabar sunku suvokti motyvus; kodėl daugelio procesinių veiksmų atlikimą negalėjo tiesiogiai pas ikiteisminio tyrimo teisėją inicijuoti pats tyrėjas. Jeigu prokuroro dalyvavimas kaltinant kaltinamąjį yra gerai suprantamas teismo bylos nagrinėjimo stadijose (tam tikra prokuroro procesinė patirtis, įgūdžiai rengiant specifinius procesinius dokumentus, skubotumo išeliminavimas ir kt.), tuomet aiškiai „pertekliniai“ atrodo prokuroro įgaliojimai ikiteisminiame bylos etape, mažai veiklos laisvės paliekant tyrėjui ir beveik nieko - pastarojo vadovams. Tačiau šitokia situacija dar kartą akivaizdžiai parodo nemažą tyrimo veiklos stabdymą, vilkinimą dėl aiškiai perdėto rungimosi proceso elementų perkėlimo iš teismo į ikiteisminio tyrimo stadiją. Ir rungimasis, jį siejant su ikiteisminio tyrimo teisėjo dalyvavimu, tai labiau formalus įvaizdis. Praktiniai darbuotojai pokalbiuose nelinkę slėpti, kad iš tiesų jų parengtas prokurorui kreipimasis laikmenoje dėl tam tikrų veiksmų atlikimo, toliau keliauja visais etapais iki pat teisėjo nutarties fiksavimo, pakeičiant procesinių dokumentų tik įžanginių ir baigiamųjų dalių turinį, nurodant

atitinkamus subjektus. Tokie teiginiai pasitvirtina analizuojant teismuose saugomų išnagrinėtų bylų dokumentus. Deja, netgi sintaksinės ir gramatinės klaidos skirtinguose procesiniuose dokumentuose dažniausiai yra identiškos.⁶¹

Antra vertus, nors ir atrodo, kad ikiteisminio tyrimo teisėjui pakanka įtakos ir įgaliojimų, užtikrinant proceso dalyvių teises ir pareigas, kartu vykdyti perimtą iš prokuroro procesinių veiksmų ikiteisminiame procese kontrolę, vis dėlto nereikia užmiršti, kad šis teisėjas yra įtraukiamas į procesą tik į jį kreipiantis, bet jokių platesnių įgaliojimų tikrinant skundus ir pareiškimus visiškai neturi, tačiau, turėdamas teisę susipažinti su visa ikiteisminio tyrimo medžiaga, pareikalavęs detalesnės informacijos apie ikiteisminio tyrimo aplinkybes ir kt., jis gali turėti nemažą įtaką ikiteisminiam tyrimui. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad nemažas ikiteisminio tyrimo teisėjo aktyvumas, įtvirtinant (legalizuojant) įrodymus, svarstant procesinės prievartos taikymo klausimus, jį patį tam tikra prasme daro šališką, kai jam tenka atlikti procesinės kontrolės funkciją ir priimti sprendimus dėl proceso dalyvių skundų. Taip pat turime pagrindo manyti, kad dėl didžiulio darbo krūvio (ikiteisminio tyrimo teisėjai taip pat nagrinėja civilines, baudžiamąsias, administracines teisenos bylas, vykdo teismų pavedimus, skiria ekspertizes ir atlieka daugelį kitų veiksmų) neatidėliotinais atvejais ikiteisminio tyrimo teisėjas priverstas dažniau tenkinti prokuroro prašymus, nes kruopštesniam duomenų patikrinimui, pvz., dabar ypač dažnai taikant elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, jos fiksavimą ir kaupimą (BPK 154 str.), savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus (BPK 158 str.), slaptą sekimą (BPK 160 str.) ir kt., ikiteisminio tyrimo teisėjas neturi nei laiko, nei galimybių. Šie ir dar aštresni teiginiai dėl žymaus ikiteisminio tyrimo teisėjo dalyvavimo ikiteisminiame procese, vis dažniau girdimi teisininkų ir politikų diskusijose, žiniasklaidoje. Nėra ir kitų tvirtų garantijų, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas, ypač mūsų valstybės eiliniame rajone, galėtų visuomet išlikti visiškai nepriklausomas ir nešališkas. Ikiteisminio tyrimo teisėjai paprastai yra neseniai paskirti teisėjais jauni žmonės, dirbantys žemiausioje teismų grandyje. Suprantama, jie nuolatos bendrauja ir bendradarbiauja su kolegomis iš savo teritorinės policijos ir prokuratūros, todėl ir bet kuri perspektyva priklauso nuo nusistovėjusių santykių stabilumo ir susiklosčiusių tradicijų. Kai kuriuose šalies rajonuose praktikuojamas teisėjo paskyrimas vykdyti ikiteisminio tyrimo teisėjo funkcijas labai ribotam laikui (pvz., mėnesį budėti). Kita vertus, tiek teisėje, tiek ir praktinėje teismų veikloje sureikšminant vien ikiteisminio tyrimo teisėjo atliktų apklausų ir kitų procesinių veiksmų rezultatus yra nepagrįstai sumenkinami ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų atliktų tyrimo veiksmų rezultatai ir reikšmingumas.⁶²

⁶¹ Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L., Gušauskienė M., Juodkaitė-Granskienė G., Jurgaitis R., Jurka R., Malevski H., Merkevičius R., Randakevičienė I., Zajančkauskienė J. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. - Vilnius, 2009. p. 127.

⁶² Ten pat. p. 127.

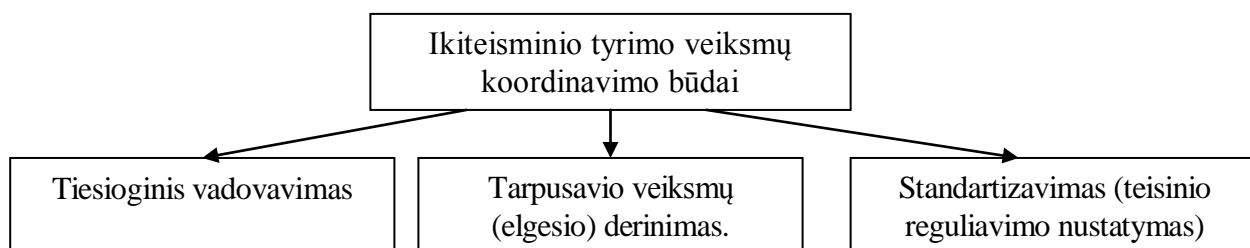
2. IKITEISMINIO TYRIMO ORGANIZAVIMO, VADOVAVIMO IR KONTROLIAVIMO PROBLEMATIKA

2.1. IKITEISMINIO TYRIMO ORGANIZAVIMO YPATUMAI

2.1.1. Bendra ikiteisminio tyrimo organizavimo samprata

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne terminas „organizavimas“ kildinamas iš žodžio „organizacija“, tai reiškia struktūrą, sutvarkymą, sujungimą į vieną visumą, sutvarkymą į sistemą.⁶³ Tarptautinių žodžių žodynas šio termino prasmę sieja su kūrimu, steigimu, kieno nors telkimu.⁶⁴

Organizavimo funkcija dažnai siejama su organizacijos (kaip reiškinio, o ne kaip institucijos) struktūra. Reikia pastebėti, kad tai ypač būdinga ikiteisminio tyrimo organizavimui, nes šiame procese dalyvauja ne viena, bet kelios institucijos, turinčios ne tik savitą sąrangą, bet ir nepriklausomą vieną nuo kitos struktūrą. Anot H. Mintzbergo, taip suprantamą organizacijos struktūrą sudaro visuma priemonių darbu paskirstyti į skirtingas užduotis ir šių užduočių vykdymo koordinavimas.⁶⁵ Organizuojant ikiteisminį tyrimą, būtina koordinuoti tyrimą atliekančių pareigūnų veiksmus, tai ir yra esminė šios funkcijos samprata. Šios veiklos koordinavimo būdai pateikti 1 pav.:

Šaltinis: Bagdonas E., Bagdonienė L. Administravimo principai. – Kaunas, 2000.

1 pav. Ikiteisminio tyrimo veiksmų koordinavimo būdai

Būtina pažymėti, kad šiame skyriuje visiškai nenagrinėsime tiesioginio vadovavimo, nes šiame darbe tam skirtas atskiras skyrius.

Ikiteisminio tyrimo organizavimas gali būti analizuojamas plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Plačiąja prasme tyrimo organizavimas apima visas prokuroro funkcijas, t. y. ir vadovavimą, ir kontroliavimą. Kitaip tariant, ikiteisminio tyrimo organizavimas plačiąja prasme - tai tokia procesinė-teisinė integruota veikla, kurios metu sujungiamos visos juridinės ir vadybos priemonės bei būdai, norint tinkamai, visapusiškai ir greitai įgyvendinti ikiteisminio tyrimo uždavinius ir pasiekti tikslą.

⁶³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / Vyr. red. Keinys S. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. p. 463.

⁶⁴ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. - Vilnius: Leidykla „Žodynas“, 2001. p. 705.

⁶⁵ Mintzberg, H. Le Management. Voyage aux centre des organisations. - Paris: „Les editions d'organisation“, 1997. p. 570.

Pagal sisteminį požiūrį į organizavimo problemą reikia pažvelgti daug giliau, pabandyti susieti į visumą visus organizacijos elementus, sistemos procesus. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo⁶⁶ 2 str. 2 d. nustatyta: „Prokuratūra įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka: 1) organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja; 2) atlieka ikiteisminį tyrimą ar atskirus ikiteisminio tyrimo veiksmus; 3) kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą baudžiamajame procese; [...]“⁶⁶. Šių nuostatų turinys leidžia daryti prielaidą, kad ikiteisminio tyrimo sėkmę lydi tinkamas tyrimo organizavimas. Organizuojant ikiteisminį tyrimą, sutelkiamos tyrėjo, kitų institucijų pastangos ikiteisminio tyrimo tikslams pasiekti, t. y. remiantis turima informacija, keliamos versijos, numatomos priemonės ir tolesnių veiksmų atlikimo eiliškumas jų atlikimo taktika, bendradarbiavimas su kitomis institucijomis ir pan. Kiekvienos nusikalstamos veikos tyrimui būdinga savita logika, savi dėsningumai, kurie ir lemia tyrėjo darbo organizavimą.

Ikiteisminio tyrimo organizavimas – ikiteisminį tyrimą atliekančių subjektų veikla, paremta įstatymuose numatytų ir moksliskai pagrįstų priemonių visuma, užtikrinančia efektyvų ikiteisminį tyrimą bei nuoseklų ir savalaikį jo tikslų įgyvendinimą.

Taigi, aiškinantis nusikalstamas veikas, dalyvauja įvairių sričių specialistai bei teisėsaugos institucijų darbuotojai. Greta bendrų, organizaciniam darbui būdingų principų, egzistuoja savi nusikalstamų veikų tyrimo principai arba bendri principai įgauna specifinių ypatybių organizuojant ikiteisminio tyrimo darbą. Jie glaudžiai susiję su baudžiamojo proceso principais ir juos dubliuoja.

Ikiteisminio tyrimo organizavimo pokyčiai siejami su nauja nusikalstamų veikų tyrimo koncepcija ir naujais ikiteisminio tyrimo proceso dalyviais. Baudžiamajame procese veikia eilė subjektų, kurie skiriasi savo padėtimi procese, teisiniu suinteresuotumu, įstojimo į procesą pagrindais bei baudžiamojo proceso įstatyme numatytais teisėmis ir pareigomis.

Todėl galima sutikti, jog kalbant apie ikiteisminio tyrimo organizavimą, pats organizavimas apima kartu ir visus ikiteisminio tyrimo stadijos etapus: ikiteisminio tyrimo pradžią (taip pat ir atsisakymą pradėti ikiteisminį tyrimą), ikiteisminio tyrimo atlikimą ir šio tyrimo pabaigą (ikiteisminio tyrimo nutraukimą, tyrimo pabaigimą surašant kaltinamąjį aktą. Šioje darbo dalyje bus nagrinėjamas tyrimo organizavimas atskiriant nuo kitų dviejų funkcijų — vadovavimo ikiteisminiam tyrimui ir jo kontrolės, kurios bus nagrinėjamos atskirai.

2.1.2. Ikiteisminio tyrimo pradžios organizavimas

Remiantis BPK ikiteisminis tyrimas Lietuvoje pradedamas esant šioms prielaidoms (vadoms ar dingstims):

⁶⁶ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Valstybes žinios, 2003, Nr. 42-1919

1) gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą (taip pat ir iš nukentėjusiojo asmens) apie nusikalstamą veiką,

2) jeigu prokuroras arba ikiteisminio tyrimo pareigūnas, patys nustato nusikalstamos veikos požymius, apie tai surašo tarnybinį pranešimą.

Gautą informaciją apie nusikalstamą veiką, registruojama ikiteisminio tyrimo įstaigoje bei, reikalui esant, organizuojamas jos patikrinimas, kuris nesiejamas su tyrimo veiksmų atlikimu ir traktuojamas, kaip patikslinamieji veiksmai. Jeigu skunde, pareiškime ar pranešime nurodyti faktai gali būti vertinami kaip akivaizdžiai neteisingi, prokuroras, ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovas ar įgaliotas asmuo prireikus gali paprašyti pareiškėjo tuoj pat raštu tik patikslinti nurodytus faktus apie padarytą nusikalstamą veiką. 2010 metų liepos mėnesį Lietuvos Respublikos Seimas (toliau- Seimas) priėmė BPK pataisą, pagal kurią sudaroma galimybė net ir nepradėjus ikiteisminio tyrimo atlikti bet kokį procesinį tyrimo veiksmą, nereikalaujantį procesinės prievartos. Šią pataisą vetavo Lietuvos Prezidentė, nes ja būtų sukurtas teisinis reguliavimas, pagal kurį per pirmąsias po pareiškimo dešimt dienų faktiškai būtų atliekami tie patys ikiteisminio tyrimo veiksmai, kokie yra atliekami šiuo metu, tačiau būtų eliminuota tokių tyrimo veiksmų teisėtumo kontrolė, asmenys, kurių atžvilgiu tokie veiksmai būtų atliekami, neturėtų galimybės jų skusti (BPK 62 str.), tokie faktiniai tyrimai nebūtų apskaityti ikiteisminio tyrimo registruose, todėl iškiltų ikiteisminio tyrimo pareigūnų piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi ar kitokių korupcinio pobūdžio veikų grėsmė, taip pat pagrįsti nuogastavimai, kad tokie proceso veiksmai gali būti naudojami kaip psichologinė poveikio priemonė, sprendžiant asmenų tarpusavio asmeninius turtinio ar neturtinio pobūdžio nesutarimus, be to, nebūtų užtikrintos procesinės asmenų garantijos.⁶⁷

Ankstesnėje, iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusioje procesinėje tvarkoje buvo aiškiai reglamentuotas pareiškimų ir pranešimų apie nusikaltimus priėmimo, registravimo, išnagrinėjimo ir sprendimų pagal juos priėmimo procesinis mechanizmas (ankstesnio BPK 125–133 str.) Dabar BPK pareiškimų ar pranešimų fiksavimas ar kitoks reagavimas reglamentuojamas labai paviršutiniškai, todėl detalesnė tvarka pateikiama Generalinio prokuroro rekomendacijose, vidaus reikalų ministro ar Policijos departamento ir kitų ikiteisminio tyrimo institucijų vadovų įsakymuose. Remiantis jais nėra sukurama vieninga tokių dokumentų fiksavimo tvarka ir netgi sudaromos galimybės (juos fiksuojant laikmenose), vėliau tą informaciją koreguoti ar visiškai išregistruoti. Tai leidžia daryti išvadą, kad pareiškimų apie nusikalstamas veikas apskaita neatspindi realios situacijos. P. Ancelio⁶⁸ tvirtinimu „valstybinėje statistinėje atskaitomybėje skaičiais tepateikiamas tik pradėtų ikiteisminių tyrimų

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 166, 168, 170, 171, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 86-4543

⁶⁸ Ancelis P. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape. // Jurisprudencija, Vilnius, 2006. Nr. 11(89). p. 7.

skaičius, bet nėra suvestinių duomenų, kiek šalyje atsisakyta pradėti ikiteisminių tyrimų. Taip pat negalima nesutikti su minėto autoriaus nuomone, kad mūsų šalies nusikalstamumo statistikos duomenų neatitikimą tikrovei ypač lemia nukentėjusiųjų neigiama nuomonė apie policijos darbo efektyvumą (neretai ir asmeninės antipatijos) dėl policijos darbo rutininio pobūdžio, dėl susidariusio įspūdžio apie policijos nenorą registruoti skundus tais atvejais, kai įsilaužiama į automobilį, pagrobiami mobilieji telefonai ir kt., kai reikalaujama nukentėjusiajam pačiam atvykti į įstaigą, pareigūnui atsisakius atvykti į įvykio vietą; baimė pamatyti nusikaltėlį; nenoras būti liudytoju; baimė būti išjuoktam (išžagino, apgavysčių ir kitais atvejais); žiniasklaidos įtaka, kai atskleidžiami politikų, kitų pareigūnų nebaudžiamumo, piktnaudžiavimo ir kitokie atvejai. Neigiamą visuomenės požiūrį į teisėsaugos veiklą sąlygoja dar ir tai, kad aukštų tiek policijos, tiek prokuratūros pareigūnų ataskaitose pateikiami nepriekaištingi pradėtų ikiteisminių tyrimų, veikų išaiškinamumo rodikliai, tačiau retai pranešama apie išteisintų asmenų, didžiulį nutrauktų tyrimų skaičių. Tai leidžia daryti išvadą, kad pateikiant ir analizuojant realią ikiteisminio tyrimo situaciją būtų daug greičiau išaiškinamos tyrimo organizavimo problemos ir sudaromos prielaidos joms veiksmingai spręsti ne pačiu žemiausiu ikiteisminio tyrėjo, bet labiau potvarkių, įsakymų ir galų gale įstatymų leidėjo lygmenyje. Tai neabejotinai sąlygotų teigiamą visuomenės požiūrį į ikiteisminį tyrimą ir daug geranoriškesnį jos bendradarbiavimą aiškinant nusikalstamas veikas.

Teisiniu požiūriu neatrodo priimtina, kad pranešimą dėl nusikalstamos veikos padarymo pateikiantis asmuo turi būti pasirašytinai įspėjamas apie atsakomybę pagal BK 236 str. dėl melagingo įskundimo ar pranešimo apie nebūtą nusikaltimą. Tam turėjo būti išleista daug mažesnė teisinė svorį turinti, Generalinio prokuroro rekomendacija „Dėl ikiteisminio tyrimo pradžios registravimo tvarkos“. Tai pagrindžia manymą, kad žemesnės galios teisės aktas viršija įstatymo ribas, ko tikrai nerasime ES valstybių teisinėse sistemose.

Prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas, gavęs skundą, pareiškimą ar pranešimą, o reikiamais atvejais - ir jų patikslinimą, gali atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą tik tuo atveju, kai skunde, pareiškime ar pranešime nurodyti faktai apie padarytą nusikalstamą veiką yra akivaizdžiai neteisingi. Tokį atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą pagrindą nustato BPK 168 str. 1 d. Atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą galima tik tuo atveju, kai iš gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo turinio yra aiškiai suprantama, kad jokios nusikalstamos veikos nebuvo ar jei skunde, pareiškime ar pranešime nurodoma veika, dėl kurios byla turi būti nagrinėjama privataus kaltinimo tvarka ir nėra pagrindo manyti, kad veika turi visuomeninės reikšmės. Tai, pavyzdžiui, galėtų būti atvejai, kai skunde, pareiškime ar pranešime kalbama apie įvykį ar veiką, už kurią nenumatyta baudžiamoji atsakomybė, ar kai be tyrimo aišku, kad yra BPK 3 str. numatytų aplinkybių, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas, taip pat kai skunde, pareiškime ar pranešime nurodoma informacija (būtent informacija, o

ne faktai), kurios patikimumui nustatyti tyrimas nereikalingas dėl akivaizdaus tos informacijos netikrumo⁶⁹.

Kol nėra surinkta pirminė informacija, išsiaiškinti, ar yra pagrindo pradėti ikiteisminį tyrimą, dažnai ir neįmanoma. Neretai pasitaiko atvejų, kai gautame pranešime nėra pakankamai informacijos, iš kurios būtų galima daryti preliminarią išvadą, kad yra pagrindas atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmus, dažniausiai būtina nedelsiant atlikti įvykio vietos apžiūrą, pateikti specialisto išvadą, galbūt atlikti ir kitus veiksmus, nelaukiant jokios rezoliucijos ar kito nurodymo pradėti ikiteisminį tyrimą. 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojus LR įstatymu⁷⁰ numatytiems BPK straipsnių pakeitimams ir papildymams, papildyta 168 str. 1 d., numatanti, kad gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinimui gali būti atlikta įvykio vietos apžiūra, įvykio liudytojų apklausa, taip pat iš valstybės ar savivaldybės įmonių, įstaigų, organizacijų, pareiškėjo ar asmens, kurio interesais pateiktas skundas, pareiškimas ar pranešimas, reikalaujami duomenys ar dokumentai, atliktos pareiškėjo ar asmens, kurio interesais pateiktas skundas, pareiškimas ar pranešimas, apklausa. Tokius proceso veiksmus BPK įpareigoja atlikti per kuo trumpesnius terminus. Toks teisinis ikiteisminio tyrimo įstaigoje gautos pirminės informacijos pakankamumo ir patikimumo patikrinimo reglamentavimas leidžia atlikti minėtus procesinius veiksmus, kurie anksčiau buvo negalimi oficialiai nepradėjus ikiteisminio tyrimo, o tai visiškai nepriimtina operatyvumo, išsamumo ir kitų principų požiūriu. Įžvelgdama šitokiame reglamentavime aiškiai neapibrėžtą laiko tarpą galimybę nesąžiningiems ikiteisminio tyrimo pareigūnams pažeidinėti įtariamojo teises dar iki ikiteisminio tyrimo pradžios, Lietuvos Prezidentė pareikalavo tiksliai įvardinti 10 dienų trukmę. Pavyzdžiui, prokuratūros⁷¹ veiklos 2009 metų ataskaitoje Seimui nurodyta, kad per metus pradėdama apie 85 tūkstančiai ikiteisminių tyrimų, tačiau tik apie 15 tūkstančių iš jų pasiekia teismą (tai yra tik 17,6 procentų).

Atsisakydamas pradėti ikiteisminį tyrimą, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi surašyti motyvuotą nutarimą. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą gali tik ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo arba jo įgalioto asmens sutikimu, o nutarimo nuorašą per dvidešimt keturias valandas privalo išsiųsti prokurorui. Nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą nuorašą privaloma išsiųsti skundą, pareiškimą ar pranešimą padavusiam asmeniui, kuris nutarimą gali apskųsti per septynias dienas nuo šio dokumento gavimo dienos BPK nustatyta tvarka.

Nuo ikiteisminio tyrimo pradžios remiantis BPK išlieka neapibrėžtas bylos dokumentų ir kitų juos lydinčių objektų, taip pat daiktų (neretai ir materialinių vertybių) kaupimas, skaidymas,

⁶⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I – Vilnius, 2003, p. 426.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 113-5742.

⁷¹ Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2009 metų ataskaita. <http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Ataskaitos/tabid/413/Default.aspx> – aplankyta 2010 11 15

perdavimas ar kitoks judėjimas; visiškai neaiškios bylos atstatymo galimybės jai dingus, sunaikinus ar kitaip praradus ir kt.).

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į vis didesnę painiavą, sukliamą bandant detalizuoti baudžiamojo proceso pradžios mechanizmą ne BPK, o poįstatyminiais aktais. Patyrus nesėkmę 2003 m. Generalinio prokuroro patvirtintai rekomendacijai, nustatančiai ikiteisminio tyrimo pradžios procedūrą, 2008 m. rugpjūčio 11d. įsakymu Nr. 1-110 patvirtinta nauja rekomendacija dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos (toliau - rekomendacijos). Pastaroji (beje, ir ankstesnės redakcijos) iš esmės praplečia BPK nustatytą ikiteisminio tyrimo pradžios procesinę tvarką. Šis didelės apimties (per 100 straipsnių) norminis aktas daugelį ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir veiklos organizavimo pozicijų traktuoja ir reglamentuoja akivaizdžiai kitaip, nei nustato dabartinis kodeksas, todėl ir toliau policijos pareigūnų yra suvokiamos ir taikomos nevienareikšmiai. Jeigu dabartinis BPK draudžia bet kuriuos papildomus terminus ir patikrinamuosius procesinius veiksmus pirminei informacijai dėl nusikalstamos veikos padarymo, tai šiame norminiame akte patikrinimo trukmė buvo nustatoma netgi iki 20 dienų, reikalui esant, galima šį terminą pratęsti. Iš esmės jau leidžiamas dokumentų išreikalavimas, apžiūros ir paaiškinimų ėmimas. Be to, rekomendacijoje aprašomuoju būdu nurodomi smurtinės mirties požymiai (tai tikrai turėtų būti nurodoma BPK), nustatomi skirtingi tyrimo registravimo ir kitokie standartai, taip pat daugelis kitų dalykų, todėl kyla nemažų abejonų dėl šio teisės akto teisėtumo ir pagrįstumo. Esant tokioms aplinkybėms, ikiteisminio tyrimo pareigūnams išlieka nemažų galimybių vilkinti procesą, nepradėti ikiteisminių tyrimų, ieškoti kitokių būdų ir priemonių nefiksuoti pranešimų apie smulkias nusikalstamas veikas, ypač kai nėra žinomi ar sunkiai nustatomi veikas padarę asmenys ir kt.⁷²

Kad ikiteisminiai tyrimai ne visuomet pradedami, aiškėja iš praktinės veiklos duomenų analizės, ir pastebima nemaža skirtumų tarp gautų skundų, pareiškimų ar pranešimų ir pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičiaus. Beje, praktinėje ikiteisminio tyrimo įstaigų veikloje pastebima daug netolygumo, reaguojant į įvykius. Pvz., analizuojant 2008 m. I pusmečio šalies policijoje registruojamų įvykių registre atvejus ir pradėtus ikiteisminius tyrimus, Akmenės, Kelmės, Skuodo ir Visagino miesto komisariatuose konstatuota, kad tik 6 procentų atvejais pradėti ikiteisminiai tyrimai, o Kaišiadorių, Lazdijų, Ukmergės, Vilniaus ir Šalčininkų rajonų policijos komisariatuose ikiteisminių tyrimų procentinė dalis nuo registruotų įvykių sudaro 25 procentus. Toks ryškus procentų skirtumas leidžia daryti išvadą, kad ikiteisminio tyrimo pradžios teisinis reglamentavimas turi nemažai spragų arba dviprasmybių, kurios ir sąlygoja tokią praktikos situaciją.

⁷² Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L., Gušauskienė M., Juodkaitė-Granskienė G., Jurgaitis R., Jurka R., Malevski H., Merkevičius R., Randakevičienė I., Zajančauskienė J. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. - Vilnius, 2009. p. 119.

2.1.3. Organizavimo ir bendradarbiavimo ryšys ikiteisminiame procese

Naujoji ikiteisminio tyrimo tvarka reikalavo visų ikiteisminio tyrimo įstaigų reformos, tačiau reformuota ne tiek, kiek tikėtasi. O darbo krūvių netolygumai ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų motyvacijos problemos lėmė dabartinę situaciją: šalyje trūksta šios srities specialistų, sugebančių atlikti paprasčiausius tyrimus. Šiuo metu vos 30 proc. tyrėjų įgiję aukštąjį teisinį išsilavinimą. Jau nestebina net tokie faktai, kad teisės mokslus baigę magistrai kartais pasirenka patruliavimą gatvėse, nei sutinka dirbti tyrėjais. Kyla klausimas, kodėl buvę tardytojai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą mieliau pasirinko keisti darbo profilį, nei dirbti ikiteisminio tyrimo pareigūnais. Tikėtina, kad tai lėmė dvi priežastys: daug mažesnė ikiteisminio tyrimo pareigūnų alga ir absoliutus jų priklausomumas nuo prokurorų ir ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovų.

Prokuroras, organizuodamas ikiteisminį tyrimą, turi numatyti priemones ir resursus, kurie bus panaudojami atliekant konkretų ikiteisminį tyrimą. Būtent todėl įstatymas šiam proceso subjektui suteikia teisę nuspręsti ir alternatyvą pasirinkti ikiteisminio tyrimo priemones - vieną ikiteisminio tyrimo pareigūną, jų grupę ar net kelias ikiteisminio tyrimo įstaigas ir pan. Todėl darytina prielaida, jog ikiteisminio tyrimo organizavimas apima: procesinių funkcijų pasidalijimą ir kooperavimą,⁷³ procesinių veiksmų planavimą. Tačiau, remiantis M. Šato straipsnyje „Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų bendradarbiavimo formos“⁷⁴ pateikta analize, BPK neapibrėžus bendradarbiavimo tarp prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūno termino, praktiniame pareigūnų darbe akcentuojamas prokurorų pasyvumas šiame procese. Kaip pažymi tas pats autorius LR Civilinio proceso kodekse 8 str. yra apibrėžiama ginčo šalių ir bylą nagrinėjančio teismo bendradarbiavimo sąvoka, todėl manytina, kad bendradarbiavimo principą reikėtų įtvirtinti BPK pirmajame skyriuje. Kaip rodo šio autoriaus ir kitų tyrėjų atlikti tyrimai dabar prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų bendradarbiavimas yra paremtas formalia atskaitomybe prokurorui kaip tyrimą kontroliuojančiam bei jam vadovaujančiam pareigūnui. Tai leidžia daryti išvadą, kad praktikoje labiausiai funkcionuoja ir plėtojamos prokuroro vadovavimo ir kontroliavimo funkcijos, o ikiteisminio tyrimo organizavimas, apimantis ir tyrimo veiksmų planavimą, paliekamas ikiteisminio tyrimo pareigūnui. Gal tai ir nebūtų didelis trūkumas, jei ikiteisminio tyrimo pareigūnas jaustųsi atsakingas už tyrimą, bet remiantis BPK bet kuri jo veikla ir bet kuriuo laiko momentu gali būti nutraukta prokuroro. Sėkmingam ir efektyviam ikiteisminio tyrimo atlikimui pirmiausia reikia komandos: ikiteisminio tyrimo institucijoms būtina susišnekėti, geranoriškai bendradarbiauti. Kaip ir kiekvienoje komandoje visi turėtų dirbti susitelkę, pasiskirstę darbą tolygiai pagal galimybes.

⁷³ Kooperavimą derėtų suprasti kaip reguliarių procesinių funkcijų užmezgimas tarp ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, ekspertų, specialistų ir pan.

⁷⁴ Šatas M. Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų bendradarbiavimo formos//Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, Vilnius, 2008, Nr. 4(13) p. 363

Teisės instituto tyrimo rezultatai patvirtino egzistuojančią praktinę problemą – nesugebėjimą efektyviai bendradarbiauti nusikalstamų veikų tyrimo procese. Siekiant pilnaverčio bendradarbiavimo reikalinga efektyvi komunikacija, informacijos mainai ne tik formaliame, dokumentiškai įformintame lygmenyje, tačiau ir žodinis, dalinai neformalus apsikeitimas informacija, žiniomis bei nuomonėmis.⁷⁵ Svarbi yra ir tinkama bendradarbiavimo aplinka. Šį faktorių labiausiai gali nulemti patys pareigūnai, kuriantys šią aplinką ir joje dirbantys bei vadovai, padedantys užtikrinti maksimaliai darbui tinkamą kolektyvo mikroklimatą, profesinę kultūrą.

Glaudus bendradarbiavimas, ikiteisminio tyrimo pareigūnų vykdomų procesų detalus išmanymas, gebėjimas organizuoti bendradarbiavimo procesą tampa neatsiejama prokurorams būtinos kompetencijos dalis. Tuo tarpu ikiteisminio tyrimo pareigūnams taip pat reikalingas naujas požiūris į baudžiamąjį procesą, visa apimantis jo išmanymas, o šioje vietoje tinkamiausias pagalbininkas gali būti kartu dirbantis prokuroras, kuris vėlgi turi įgyti tinkamą bendradarbiavimo, ugdymo gebėjimų kompetenciją bei nuostatas.

Tarp prokurorų ir ikiteisminio tyrimo įstaigų turi būti surastos optimalios bendradarbiavimo ikiteisminio tyrimo metu formos. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybes ir būdus tyręs Teisės institutas siūlo, kad pagrindinės tokio bendradarbiavimo taisyklės būtų įtvirtintos bendrais Generalinio prokuroro ir institucijų, kurioms pavesta ikiteisminio tyrimo funkcija, vadovų įsakymais⁷⁶. Tokiais įsakymais yra rengiami ikiteisminio tyrimo gerinimo planai ir jų įgyvendinimo priemonės, nustatomi prokuratūrų (prokurorų) ir policijos įstaigų (ikiteisminio tyrimo pareigūnų) bendri ikiteisminio tyrimo efektyvumo vertinimo kriterijai. Neabejotinai bendri Generalinio prokuroro ir policijos Generalinio komisaro įsakymai (susitarimai), nustato aiškesnius tiek prokurorams tiek ir ikiteisminio tyrimo pareigūnams tarpusavio bendradarbiavimo būdus, padeda išspręsti iškilusius nesutarimus. Tačiau manytina, kad pagrindinis dokumentas, kuriuo remiantis yra organizuojamas ikiteisminis tyrimas, yra BPK, todėl jame reglamentavus ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro bendradarbiavimo ikiteisminiame procese sąvoką, praktinėje veikloje būtų sudarytos žymiai palankesnės sąlygos ikiteisminio tyrimo spartesniam ir kokybiškesniam atlikimui, nes kaip rodo įvairiu laiku ir apimtimi atlikti empiriniai tyrimai (apklausus tiek prokurorus, tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnus), prokurorai praktikoje labiausiai akcentuoja kontrolės ir vadovavimo funkcijas ir stengiasi jas atlikti tik jau baigiant ikiteisminį tyrimą, o ikiteisminio tyrimo pareigūnai gana dažnai stokoja teisinių žinių ir patarimų jau ikiteisminio tyrimo pradžioje.

⁷⁵ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. p. 69.

⁷⁶ Ten pat. p. 26.

2.1.4. Ikiteisminio tyrimo organizavimo problemos tyrėjo aspektu

Kaip rodo Lietuvos Teisės instituto atlikti tyrimai ikiteisminio tyrimo reformą tyrėjai suvokia gana skirtingai. Pagrindinis dėmesys atkreipiamas ne į pačios tyrimo koncepcijos kaitą, bet į darbo krūvio sumažėjimą ar padidėjimą. Tai patvirtina ir 2005 metais Lietuvos teisės instituto atliktas tyrimas, kurio metu respondentai nurodė, kad labiausiai neigiamą įtaką ikiteisminio tyrimo organizavimui daro per didelis darbo krūvis.⁷⁷

Organizuojant nusikalstamų veikų tyrimą neabejotinai įtakos turi tyrėjų darbo krūvis. Nuo darbo krūvio dažniausiai priklauso ikiteisminio tyrimo organizavimo kokybė bei darbo kokybė apskritai. Didelis darbo krūvis trukdo tinkamai pasiruošti kiekvienam procesiniam veiksmui, jį tinkamai organizuoti. Per didelis darbo krūvis dažnai neleidžia skirti vienodo dėmesio visoms tyrėjo žinioje esančioms byloms. Nagrinėjant pareigūnų darbo krūvį, iškyla optimalaus darbo krūvio nustatymo, intensyvaus ir efektyvaus jo organizavimo problemos. Taip pat nemažai tam įtakos turi ir vertinimo sistema. Teisės instituto tyrimo duomenimis, ikiteisminio tyrimo teisėjai mano, jog efektyvesnis ikiteisminis tyrimas būtų, jei būtų įdiegta ikiteisminio tyrimo subjektų skatinimo sistema už realius darbo rezultatus. Su tuo negalima būtų nesutikti, tačiau reiktų ne tik kurti skatinimo sistemą, bet ir peržiūrėti šiuo metu egzistuojančią praktiką, kai kas mėnesį ikiteisminio tyrimo pareigūnai priversti „rodyti“ gerus rezultatus, kurie vertinami į teismą perduotų bylų skaičiumi, visiškai nekreipiant dėmesio į tai, kad tai yra prokurorų, o ne ikiteisminio tyrimo pareigūnų prerogatyva. Taip yra dėl to, jog vadovams daugiau rūpi jų ikiteisminio tyrimo įstaigų išaiškinamumo lygis nei efektyviai ir kokybiškai atliktas ikiteisminis tyrimas. Pažymėtina, jog tokią darbo rezultatų vertinimo sistemą, kuri nusistovėjo dar iki įsigaliojant naujamam BPK, reiktų keisti dėl jo esmės nebeatitinkančio požiūrio - „daryti bylas“. Ikiteisminio tyrimo pareigūnus reiktų vertinti ne pagal į teismą perduodamų bylų skaičių, o pagal realiai atliktus ikiteisminio tyrimo veiksmus, tai yra jų kiekį.

Remiantis kitos (1000 tyrėjų) apklausos duomenimis, identifikuotos šios ikiteisminio tyrimo organizavimo problemos:

1. Tyrėjų trūkumas;
2. Neefektyvus tyrėjų ir prokurorų bendradarbiavimas;
3. Problemos tolygiai paskirstant tyrėjų darbo krūvį;
4. BPK normų netobulumas;
5. Tyrėjų specializacijos nebuvimas;
6. Mokymų ir žinių stoka;
7. Prokuroro kompetencijai priskirtų proceso veiksmų atlikimas;
8. Bendrų tyrimo grupių sudarymo problemos;

⁷⁷ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. p. 41.

9. Prastas techninis aprūpinimas;

10. Prastos darbo sąlygos.

Manytina, kad patobulinus jau egzistuojančią ikiteisminio tyrimo bylų duomenų kompiuterinę bazę, galima būtų organizuoti daug tolygesnį ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo krūvį, tuo pačiu sukuriant prielaidas daug spartesniam ikiteisminio tyrimo atlikimui.

Pažymėtina, ikiteisminį tyrimą atliekančio tyrėjo darbas labai sudėtingas, įvairiašakis. Pagrindinis jo uždavinys - tirti nusikalstamas veikas, nustatyti nusikalstamą veiką padariusius asmenis. Greitai, operatyviai išaiškinti nusikalstamas veikas, surinkti, iširti bei įvertinti duomenis, ypač tiriant sudėtingas, painias bylas, nelengva. Paprastai tyrėjas tiria ne vieną, o iš karto kelias nusikalstamas veikas, kuriose reikia atlikti daug procesinių veiksmų, apklausti nemažai liudytojų, įtariamųjų ir t.t. Kad galėtų sėkmingai dirbti tą darbą, tyrėjas pirmiausia jį turi tinkamai organizuoti, matyti jo perspektyvą, gerai apgalvoti kiekvieną ikiteisminio tyrimo veiksmą ir visą jų sistemą, numatyti jų atlikimo laiką, vietą ir pan. E. Palskio ir kt. nuomone, to pasiekama planuojant nusikalstamų veikų tyrimą. Tinkamas ikiteisminio tyrimo planavimas yra būtina sąlyga, užtikrinanti nusikalstamų veikų tyrimo sėkmę ir efektyvumą, padedanti realizuoti baudžiamojo proceso uždavinius.⁷⁸ Planavimas atspindi organizacinius ir kūrybinius tyrėjo veiklos, prasidedančios nuo pirmojo tyrimo momento ir besitęsiančios iki jo pabaigos, ypatumus. Tačiau remiantis BPK ikiteisminio tyrimo organizavimas (ir planavimas) yra išimtinė prokuroro teisė ir pareiga. Vadinas, ikiteisminio tyrimo pareigūno visas atliktas kūrybinis darbas siekiant atskleisti nusikaltimą gali būti net dviem skirtingais būdais sužlugdomas ir paverčiamas niekiniu. Pirmiausia prokuroras įsigilinęs arba neįsigilinęs į tyrimo eigą gali nuspręsti, kad tyrėjo planas nusikalstamai veikai atskleisti yra visiškai netinkamas ir tyrėjas neturi jokių BPK ar kitų teisės aktų suteikiamų instrumentų apginti savo nuomonę. Jis gali apskųsti tik neteisėtus prokuroro veiksmus savo ikiteisminės tyrimo įstaigos vadovui. Antra aplinkybė sąlygojanti tyrėją atsisakyti savo planų yra jo tiesioginio vadovo įsakymai. Tiesa, tyrėjas juos gali apskųsti prokurorui, bet tuomet jis realiai stipriai rizikuoja likti paskutiniu skatintinų pareigūnų sąrašė ir užsitraukti tiesioginio savo vadovo nemalonę. Tai leidžia daryti išvadą, kad šioje situacijoje tyrėjui tikrai nėra naudinga būti iniciatyviam ir kūrybiškam, nes net labai sėkmingai išaiškinus konkrečią bylą, prokuroras neturi priemonių jam paskatinti, o vienos bylos sėkminga baigtis vargiai ar galės įtakoti ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo nuomonę.

Lietuvos teisės instituto mokslininkų nuomone prokuroro santykiai su ikiteisminio tyrimo pareigūnais turi priklausyti nuo nusikalstamos veikos, dėl kurios vyksta ikiteisminis tyrimas. Standartiniais ne tokių sunkių nusikalstamų veikų atvejais prokuroro vadovavimas ikiteisminiam tyrimui ir jo metu atliekamų veiksmų kontrolė gali būti mažiau intensyvūs. Sudėtingais atvejais prokuroras turi nuolat sekti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas, patikrinti, kaip buvo atliktas kiekvienas

⁷⁸ Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika. – Vilnius, 1985. p. 182.

svarbesnis ikiteisminio tyrimo veiksmas ir kokie gauti rezultatai. Tačiau, kaip parodė, rezonansinės pedofilijos bylos Kaune analizė atliekant parlamentinį tyrimą, pradinėje ikiteisminio tyrimo stadijoje neteisingai kvalifikavus bylą, prokuroras dažnai jai neskiria deramo dėmesio, o tai, kaip patvirtina šios bylos tolesnė eiga, neatkreipia prokurorų dėmesio, nepaisant visos įstatymais prokurorams suteiktos atsakomybės.

Reikia pastebėti, kad dėl daugelio priežasčių šalies policijos veikla neretai vadinama „reaktyvine“ – dažniau reaguojama į pasekmes (kaip Kauno pedofilijos skandalo atveju – nei policija, nei prokuratūra nesugebėjo užbėgti tragiškiems įvykiams už akių), užuot aktyviai šalinus nusikaltimų priežastis, užsiėmus prevencija, policija šalina pasekmes. Deja, kaip pastebėjo S. Kuklianskis, BPK „rengiamų nusikalstamų veikų užkardymas (prevencija) visai ignoruojamas. Terminų „prevencija“ ir „kelio užkirtimas“ BPK visai nėra“⁷⁹.

2009 m. rugpjūčio 7 d. Generalinio prokuroro ir policijos Generalinio komisaro įsakymu patvirtintas ikiteisminio tyrimo gerinimo planas ir jo įgyvendinimo priemonės, kuriame numatyti uždaviniai: siekti policijos ir prokuratūros veiksmingos veiklos atliekant ikiteisminį tyrimą, siekiant pagerinti ikiteisminį tyrimą; sukurti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų, kurių specializacija tirti tam tikras bylas, sistemą, sukurti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų veiklos vertinimo ir skatinimo sistemą.⁸⁰ Numatytos įgyvendinimo priemonės perteiktos prokuratūros parengtame naujos redakcijos Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos projekte, kuriame nustatytos, aukštesniųjų prokurorų, ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų padalinių vadovų pareigos kontroliuojant ikiteisminio tyrimo terminus, siekiama formuoti vienodą ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės praktiką, įgyvendinti formalios terminų kontrolės atvejus, padidinti ikiteisminio tyrimo pareigūnų savarankiškumą atliekant ikiteisminį tyrimą bylose, kuriuose nenustatytas įtariamasis, padidinti prokuroro aktyvumą skiriant daugiau dėmesio tyrimo organizavimui sudėtingose didelės apimties bylose ir bylose, kuriose nustatyti įtariamieji. Taip pat parengtos rekomendacijos „Dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo tvarkos“, kuriuo siekiama mažinti nebūtinų ekspertinių tyrimų skaičiaus, stiprinti metodinės pagalbos teikimą ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dėl užduočių skyrimo specialistams išvadoms ir ekspertizėms gauti.

S. Kuklianskio nuomone, kompiuterizavus tyrėjo darbą, galima būtų palengvinti ikiteisminio tyrimo planavimą ir nusikalstamų veikų tyrimą. Be abejonės, parengus kompiuterinę sistemą, suvedus į kompiuterio atmintį turimos bylos (bylų) informaciją, kompiuterinė programa galėtų spręsti atskirus svarbius ikiteisminio tyrimo uždavinius⁸¹, taip netgi kompensuodama tyrėjo teisinių žinių trūkumą.

⁷⁹ Kuklianskis S. Ikiteisminio tyrimo teoriniai pagrindai // Jurisprudencija, Vilnius, 2005, Nr.75(67). p. 7.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas I-111/5-V-572/2009 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008 m. balandžio 29 d. įsakymo Nr. I-60/5-V-210 „Dėl ikiteisminio tyrimo gerinimo plano ir jo įgyvendinimo priemonių tvirtinimo“ pakeitimo“ http://lkpb.policija.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=71:5-v-127&catid=39:teiss-aktai&Itemid=2- aplankyta 2010 11 17

⁸¹ Kuklianskis S. Ikiteisminio tyrimo teoriniai pagrindai // Jurisprudencija, Vilnius, 2005, Nr.75(67). p. 28.

Visai neseniai Vidaus reikalų ministras Raimundas Palaitis pasirašė integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos sukūrimo projekto finansavimo sutartį, pagal kurią „sistema automatiškai generuos baudžiamųjų bylų struktūrą, procesinių dokumentų blankus, statistines korteles fiksuojant visų tyrime dalyvaujančių įstaigų pareigūnų veiksmus ir informaciją, susijusią su nusikalstamos veikos tyrimu nuo jo užregistravimo iki nuosprendžio paskelbimo.“⁸² Gerai funkcionuodama ši sistema neabejotinai tyrėjams padės operatyviau atlikti ikiteisminį tyrimą, o prokurorams sukurs galimybę aktyviau dalyvauti jį organizuojant. Tačiau labai svarbu, kad kuriant programą būtų atsižvelgta į tai, kad nusikaltimų tyrimas yra labai sudėtingas procesas ir dažniausiai būna konfliktinio pobūdžio, todėl tyrimo situacija, kurioje jis atliekamas – tai nuolat kintantis dydis⁸³. Visas tyrimo procesas yra labai dinamiškas bei lankstus. Todėl būtina kuriant sistemą ne tik maksimaliai standartizuoti įprastas procedūras ir veiksmus, bet ir palikti galimybių ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui laisvai spęsti konkrečią bylą, kartu „sufleruojant“ standartinį jos sprendimą. Toks informacinių technologijų sprendimas ne tik pareikalaus nemažų materialinių resursų, bet ir sukurs geresnę terpę tarpžinybiniam ikiteisminio tyrimo tyrėjo ir prokuroro bendradarbiavimui, sutaupys nemažai laiko, nes praktiškai panaikins fizinio atstumo problemas, bei žymiai palengvins naujai patvirtintą ikiteisminio tyrimo terminų kontrolę. Manytina, kad šios sistemos kūrimui reikėtų pasitelkti ne vien teisės teoretikus, bet ir kuo daugiau ikiteisminio tyrimo tyrėjų, turinčių nemažą darbo patirtį.

Organizuodamas ikiteisminį tyrimą, prokuroras pagal savo kompetenciją vadovaujasi pagrindiniais reikalavimais: konkretus ikiteisminis tyrimas pavedamas tai ikiteisminio tyrimo įstaigai, kuri pagal savo kompetenciją galėtų išsamiai ir per trumpiausią laiką atlikti ikiteisminį tyrimą ir atskleisti nusikalstamą veiką ir kurios veiklos teritorijoje padaryta nusikalstama veika; kitos vietovės prokurorui ar ikiteisminio tyrimo įstaigai atlikti ikiteisminį tyrimą gali pavesti aukštesnysis prokuroras per šį tyrimą kontroliuosiančios prokuratūros aukštesnįjį prokurorą, jeigu tai užtikrins greitą ir išsamų nusikalstamos veikos tyrimą (Lietuvos BPK 174 str.); esant BPK nurodytoms sąlygoms naudotis galimybe ikiteisminį tyrimą užbaigti baudžiamuoju įsakymu ar pagreitinto proceso tvarka; prireikus pagal nustatytą kompetenciją sudaryti tyrimo grupę iš kelių vienos ar skirtingų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų. Tyrimo grupę iš kelių vienos ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnų sudarytina: kai keli asmenys veikdami bendrai padarė vieną arba kelias nusikalstamas veikas; kai tas pats asmuo padaro kelias nusikalstamas veikas, kai vienas asmuo padaro nusikalstamą veiką, o kitas iš anksto nepažadėjęs slepia ar nepraneša apie padarytą veiką. Tyrimo grupė iš kelių skirtingų ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų sudaroma, jeigu padaromos kelios tarpusavyje susijusios nusikalstamos veikos, kurių tyrimas priskiriamas kelių ikiteisminio tyrimo įstaigų kompetencijai ar atskleidžiant šias nusikalstamas veikas tikslinga pasinaudoti skirtingų įstaigų tyrimo patirtimi. Tyrimo grupė gali būti

⁸² http://www.alfa.lt/straipsnis/10418235/?Lietuvoje.kuriama.integruota.baudziamojo.proceso.informacine.sistema=2010-10-27_15-54

⁸³ Андреев И. С., Грамович Г. Н., Порубов Н. И. Криминалистика. – Москва, 1997. с. 102.

sudaryta tiek tyrimo pradžioje, tiek tyrimo metu. Prokuroras tiesiogiai vadovauja tyrimo grupei, paskirsto grupės nariams užduotis ir kontroliuoja šių užduočių vykdymą, planuoja tyrimo eigą.

Jau po 2003 metų BPK priėmimo mokslininkų ir praktikų tarpe buvo aktyviai diskutuojama dėl BPK abstrakčiai apibrėžto (neįvardinant jokių konkrečių terminų) ikiteisminio tyrimo trukmės nustatymo, bet tik po jau minėtos rezonansinės Kauno pedofilijos bylos ir po to sekusio parlamentinio tyrimo, buvo suskubta parengti dabar jau galiojančius BPK pataisymus. Naujausiame Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintame Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos apraše⁸⁴ (toliau Apraše), nustatoma, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus, bet ne ilgiau kaip:

- dėl baudžiamojo nusižengimo – per tris mėnesius;
- dėl nesunkių, apysunkių ir neatsargių nusikaltimų – per šešis mėnesius;
- dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų – per devynis mėnesius.

Ikiteisminio tyrėjo darbą tai įtakotų tuo, kad tyrimui vadovaujantis prokuroras turėtų aktyviau sekti tyrimą ir labiau prisidėti prie jo organizavimo. Šiame Apraše ypatingas dėmesys atkreiptas į nusikalstamų veikų nepilnamečių asmenų seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Jų tyrimas laikomas prioritetiniu ir turi būti atliktas per kuo trumpiausią laiką, bet ne ilgiau kaip per 4 mėnesius. Šį terminą gali pratęsti aukštesnysis prokuroras.

Apibendrinant galima teigti, kad BPK turi būti identifikuojamas ikiteisminį tyrimą atliekantis asmuo, kuris atsakingas už tyrimo intensyvumą, kokybiškumą ir pan., nes dabartiniu laikotarpiu, visiškai nesant bylos priėmimo savo žinion, ar kitos suprantamos, tam tikrą atsakomybę nustatančios, procedūros, ir nukentėjusiajam ar kuriam kitam proceso dalyviui sužinoti, koks pareigūnas tyrimą atlieka, kas jam vadovauja ar tyrimą kontroliuoja, nėra paprasta. Pagaliau reiktų suvokti ir pripažinti, kad, nepaisant įvairaus lygio teisės aktų reikalavimų, iš tiesų ikiteisminio tyrimo konkrečioje byloje svarbiausias organizatorius yra pats tyrėjas.

Neabejotinai reikia pritarti ir P. Ancelio nuomonei, kad operatyvus ar tiesioginis vadovavimas ir tyrimo organizavimas turėtų būti grąžintas ikiteisminio tyrimo institucijos vadovui ar šio įgaliotam asmeniui.⁸⁵

2.1.5. Ikiteisminio tyrimo tyrėjo ir prokuroro kvalifikacijos įtaka ikiteisminio tyrimo organizavimui

Kaip ir kiekvienoje organizacijoje, taip ir prokuratūroje bei ikiteisminio tyrimo įstaigoje, pokyčiai dažnai susiję su naujų įgūdžių ir žinių poreikiu. Pokyčiai ikiteisminio tyrimo organizavimo

⁸⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2010-10-21, Nr. 124-6363

⁸⁵ Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L., Gušauskienė M., Juodkaitė-Granskienė G., Jurgaitis R., Jurka R., Malevski H., Merkevičius R., Randakevičienė I., Zajančkauskienė J. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. - Vilnius, 2009. p. 122.

procesu reikalauja ne tik naujų teisinių ar operatyvinės veiklos žinių, tačiau ir vadybos bei bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių. Teisės instituto duomenimis, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų nuomonė apie tai, ar trūksta ir kiek trūksta jiems vienokių ar kitokių (teisinių, vadybinių ir pan.) žinių, nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnams labiausiai trūksta teisinių žinių, o prokurorams (ikiteisminio tyrimo pareigūnų nuomone) – vadybinių, (pačių prokurorų nuomone) – teisinių žinių⁸⁶. Toks nuomonės apie prokurorams reikalingų žinių trūkumą dar kartą patvirtina tai, kad prokurorai savo veikloje ikiteisminio proceso organizavimo nelaiko prioritetu, todėl ir neįaučia vadybinių žinių trūkumo. Taigi, viena iš svarbių efektyvaus ikiteisminio tyrimo organizavimo prielaidų yra reikalingos kompetencijos užtikrinimas. Kompetencijos užtikrinimas šiuo požiūriu turi būti vertintinas ne tik kaip būtinų teisinių ar operatyvinių žinių, tačiau ir kaip bendradarbiavimo, planavimo, personalo ugdymo įgūdžių suteikimas.

Ikiteisminį tyrimą atliekančių pareigūnų kvalifikacija turėtų būti nuosekliai keliama, nes yra nepakankama. Čia turėtų būti intensyvinamas teorinis praktinis mokymas, organizuojamos įvairios mokslinės diskusijos, konferencijos, seminarai. Esant tinkamai ir nuolat tobulinamai ikiteisminio tyrimo subjektų kvalifikacijai, sumažės problemų atliekant ikiteisminį tyrimą ir taikant įstatymo normas⁸⁷. Tačiau tai, remiantis anksčiau pateikto tyrimo duomenimis yra sunkiai įgyvendinama, nes dėl nusikalstamumo didėjimo, didėja ikiteisminio tyrimo tyrėjų darbo krūviai, o vienu tyrėjų dalyvavimas kvalifikacijos kėlimo renginiuose neišvengiamai padidintų kitų darbo krūvį, juolab, kad ikiteisminis tyrimas po naujausių pataisų reglamentuojamas gan griežtais terminais.

Tačiau Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 2006 m. rugsėjo 4 d. potvarkiu Nr. 259 (toliau- Potvarkis) sudaryta darbo grupė ikiteisminio tyrimo problemoms spręsti susijusioms su ikiteisminio tyrimo pareigūnų trūkumu, personalo kaita, darbo sąlygomis, dideliu darbo krūviu, kvalifikacijos kėlimo ir mokymosi problemomis, profesionalumo, darbo užmokesčio bei darbo kokybe (toliau- darbo grupė), atlikusi apklausą, nustatė priežastis, kurios turi neigiamą poveikį nusikalstamų veikų tyrimo organizavimui ir kokybei. Tyrimo metu be daugybės teisinio, materialinio pobūdžio problemų paaiškėjo, kad net 45 procentai ikiteisminių tyrimų ikiteisminio tyrimo pareigūnai priversti atlikti veiksmus, kuriuos pagal įstatymą turi ir privalo atlikti prokuroras: surašyti prašymus teismui dėl kardomųjų priemonių skyrimo; rengti procesinius dokumentus, liečiančius civilinius ieškinius bei jų užtikrinimą; nuosavybės teisių apribojimą; kitų procesinių prievartos priemonių skyrimą. Tokį prokurorų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų tarpusavio santykį, tikėtina, lemia istoriškai nusistovėjęs ikiteisminio tyrimo organizavimas. Tokia praktika yra ydinga ir iškreipianti teisės aktų nuostatas bei nepagrįstai didinant ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo krūvį. Tai dar kartą patvirtina, kad netinkamai reglamentuotos BPK ikiteisminio tyrimo tyrėjo funkcijos, nesuteikiant jam bent minimalaus

⁸⁶ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. p. 9.

⁸⁷ Ten pat. p. 73.

savarankiškumo, paverčia jį paklusniu vykdytoju, neturinčiu jokios motyvacijos profesiniam tobulėjimui ir kartais, kaip rodo tyrimo rezultatai, priverstam dirbti visus jam peradresuojamus darbus.

Gerai žinoma, kad praktinėje veikloje bent jau kelias dienas tyrėjas dažniausiai dirba savo nuovoka ir nuožiūra. Todėl veiksmingesnė parama ir kontrolė būtų užtikrinta, suteikus tam tikrus poveikio ir procesinės kontrolės svetus būtent ikiteisminio tyrimo įstaigos padalinio vadovui. Deja, tai yra dalinai įtvirtinta tik rekomendacijos lygmeniu, kurio, tai pademonstravo penkerių BPK veikimo praktika, aiškiai nepakanka. Organizacinė veikla - tai ne vien bylų paskirstymas tarp pareigūnų, ji apima daugybę konkrečių veiksmų, nes pirminiame tyrimo etape esama nemažai informacinio vakuumo, ne visuomet yra aiškios įrodinėtinos aplinkybės, tyrėjas dažniausiai turi intensyviai dirbti ir daugelyje kitų bylų ir kt.

Nagrinėjant prokuratūros veiklos ataskaitas, didesnis dėmesys skiriamas atskirų nusikalstamų veikų (prekybos žmonėmis, korupcijos) tyrimo ypatumams, tačiau vėlgi, akcentuojama, jog sudėtingus ir didelės apimties ikiteisminius tyrimus atlieka žemos kvalifikacijos tyrėjai, kuriems trūksta teisinių žinių ir praktinio darbo įgūdžių, todėl prokuroras, organizuodamas ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaudamas, turi nurodyti raštu kaip atlikti net ir elementarius tyrimo veiksmus. Be to, ikiteisminio tyrimo pareigūnai nesuinteresuoti greitai iširti bylą, nes ir taip didelis darbo krūvis. Tad tyrėjo darbo organizavimo, kompetencijos, kvalifikacijos klausimai – bene opiausios problemos sprendžiant klausimus, kaip kokybiškai, išsamiai ir kvalifikuotai atlikti ikiteisminį tyrimą. Logiška, nes sėkmingą teisinę reformą lemia ne tik pačių įstatymų normų turinys, bet ir tai, kaip jos įdiegiamos praktikoje. Vien tik naujos įstatyminės bazės sukūrimas negarantuoja efektyvaus normų įgyvendinimo mechanizmo.

Apibendrinant galima teigti, kad visiškai nesuprantama, kodėl teisės aktais įtvirtinti griežti reikalavimai teisėjams, prokurorams, advokatams, o tyrėjams, kurie „sukuria veiklos dirvą“ visiems kitiems baudžiamojo proceso subjektams, - ne.

2.2. IKITEISMINIO TYRIMO VADOVAVIMO PROBLEMATIKA

Ikiteisminio tyrimo organizavime labai svarbu ne tik juridinės priemonės bei būdai, bet ir vadybinės, kurios apima gebėjimą vadovauti ar kontroliuoti tokį procesą. Vadinasi, ikiteisminio tyrimo organizavimas gyvybiškai neįmanomas nei be vadovavimo, nei be kontroliavimo funkcijų.

BPK komentaro autorių nuomone, vadovavimas reiškia, jog prokuroras turi priimti sprendimus dėl tyrimo krypties ir apimties. Prokuroras, prireikus, turi duoti privalomus ikiteisminio tyrimo pareigūnams nurodymus dėl konkrečių tyrimo veiksmų atlikimo.⁸⁸ Čia išryškunami vadovavimo funkcijos pagrindiniai elementai - tyrimo krypties ir apimties nustatymas.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I. – Vilnius, 2003. p. 414.

Baudžiamajame procese, o tiksliau prokuroro procesinėje veikloje, išskiriamas tiesioginio vadovavimo ir asmeninės atsakomybės principas, kurio turi būti laikomasi organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant. Asmeninės atsakomybės principas taikomas ir prokurorui, kuris pats atlieka ikiteisminį tyrimą, arba kuriam laikinai pavedama organizuoti konkrečios nusikalstamos veikos tyrimą (ar atskirų proceso veiksmų atlikimą) ir jam vadovauti. Šio principo turinys atskleidžiamas rekomendacijose dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant⁸⁹. Rekomendacijose nurodoma, kad tiesioginio vadovavimo ir asmeninės atsakomybės principas bei jo laikymasis reiškia, jog:

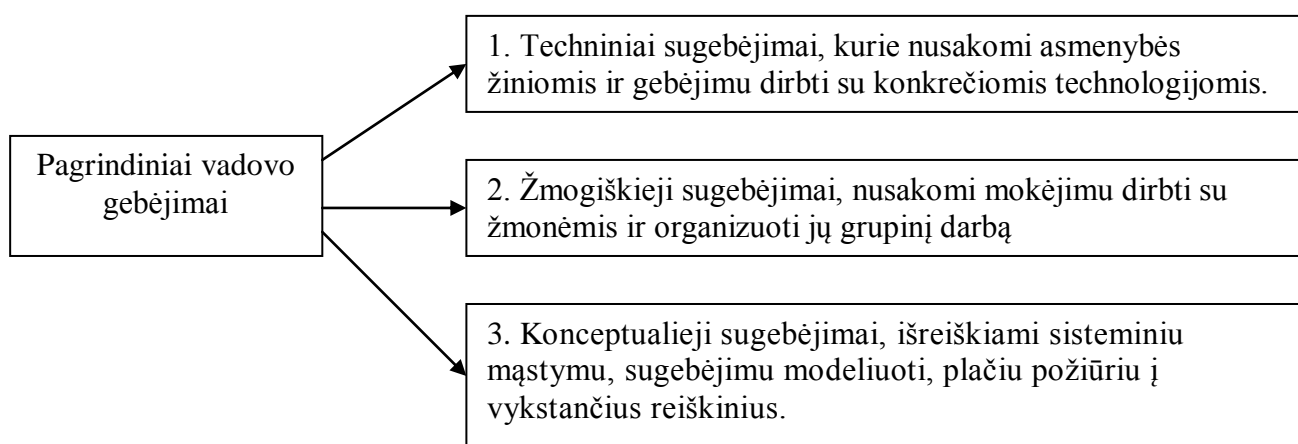
- organizuoti konkrečios nusikalstamos veikos tyrimą ir jam vadovauti pavedama vienam prokurorui;
- su šiuo prokuroru tiesiogiai turi būti derinami visi ikiteisminio tyrimo metu išskylantys klausimai ar problemos;
- šis prokuroras jo vadovaujame ikiteisminiame tyrime atlieka proceso veiksmus ir priima nutarimus, kuriuos atlikti ir priimti BPK priskirta prokuroro kompetencijai;
- šis prokuroras jo vadovaujame ikiteisminiame tyrime priima sprendimus dėl ikiteisminio tyrimo pabaigimo ir arba nutraukia ikiteisminį tyrimą arba pats, surašęs kaltinamąjį aktą ar pareiškimą dėl supaprastinto proceso (dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu arba pagreitinto proceso tvarka) ar nutarimą perduoti bylą teismui, kad šis taikytų priverčiamąsias medicinos priemones, perduoda baudžiamąją bylą į teismą;
- šis prokuroras kartu su ikiteisminio tyrimo įstaiga yra atsakingi už jo organizuojamo ir kontroliuojamo ikiteisminio tyrimo rezultatus;⁹⁰
- apygardos prokuratūros prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja baudžiamosiose bylose, nurodytose Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatų 53 str.:
 - 1) teisingose apygardos teismui, kai tyrimą atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai, kurių tarnybos vieta yra apygardos prokuratūros buveinės mieste;
 - 2) teisingose apygardos ir apylinkės teismui, kai tyrimą atlieka Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo departamento ir Organizuoto nusikalstamumo tyrimo padalinių ikiteisminio tyrimo pareigūnai, kurių tarnybos vieta yra apygardos prokuratūros buveinės mieste.
- kai ikiteisminį tyrimą atlieka miesto ar rajono apylinkės prokuratūros prokuroras, apygardos prokuratūros prokuroras nekontroliuoja ir neorganizuoja šio ikiteisminio tyrimo ir jam nevadovauja;
- apygardos vyriausias prokuroras ar jo pavaduotojas gali tik patikrinti ar pavesti apygardos prokuratūros prokurorui patikrinti proceso veiksmų ir sprendimų teisėtumą, pagrįstumą ir nurodyti

⁸⁹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. I-86.

⁹⁰ Nuostata, išsakyta minėtose rekomendacijose, kad ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai kartu su prokuroru yra atsakingi už ikiteisminio tyrimo rezultatus yra diskutuotina, nes prokuroras yra viso ikiteisminio tyrimo organizatorius ir vadovas. Ir jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas netinkamai, pvz., atliktų tam tikrą ikiteisminio tyrimo veiksmą ir byla būtų perduota teismui, tai iš esmės tai atsitiktų dėl prokuroro nepakankamos kontrolės. Tačiau prokuroras ikiteisminio tyrimo pareigūnui gali iškelti drausmės bylą ir jis gali būti nubaustas drausmine tvarka.

raštu apylinkės vyriausiajam prokurorui dėl proceso veiksmų atlikimo (išskyrus, kokį nutarimą priimti) ar dėl sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo, kai ikiteisminį tyrimą baudžiamojoje byloje, teisingoje apygardos teismui, atlieka, organizuoja ir jam vadovauja tos apygardos apylinkės prokuratūros prokuroras.⁹¹

Taigi, prokuroro vadovavimas ikiteisminiam tyrimui – tai tokia funkcija, kuri yra nukreipta telkti ikiteisminio tyrimo pareigūnus siekti ir realizuoti ikiteisminio tyrimo uždavinius bei tikslus. Kitaip tariant – tai pareigūnų nukreipimas ir jų motyvavimas kiek įmanoma greičiau ir visapusiškiau atlikti ikiteisminį tyrimą. Šiam tikslui įgyvendinti reikalingos ne tik teisinės, bet ir vadybinės žinios. Prokuroro, kaip vadovo kompetencijų klasifikavimas pateikiamas 2 pav.

Šaltinis: Jurka R., Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai. 2004.

2 pav. **Pagrindiniai vadovo gebėjimai**

Būtina pažymėti, kad iki 2003 metų prokuroro rengime nebuvo skiriama pakankamai dėmesio vadybinėms žinioms, o apibendrinant prokuroro veiklą ikiteisminio tyrimo procese matyti, kad būtent vadybos žinios jam būtų reikalingiausios tiek organizuojant, tiek vadovaujant ikiteisminiam tyrimui. Kaip pabrėžia vadybos specialistai, kuo aukštesniame lygyje veikia vadovas, tuo labiau jam reikalingi 3 lygio sugebėjimai (žr. 2 pav.).

Prokuroro nurodymai tyrėjui gali būti žodiniai ir rašytiniai. Jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, kuris atlieka ikiteisminį tyrimą, mano, jog tyrimą kontroliuojančio prokuroro nurodymas yra neteisėtas ar nepagrįstas, turi teisę reikalauti, kad prokuroras duotų rašytinį nurodymą. Apie neteisėtą prokuroro nurodymą, nutarimą ar kitokį sprendimą ne proceso tvarka turi būti informuojamas aukštesnysis prokuroras. Prokuroras, pavesdamas atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso

⁹¹ Rekomendacijos dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. I-86.

veiksmus ikiteisminio tyrimo įstaigai ar jos pareigūnui, turi teisę nustatyti ikiteisminio tyrimo ar atskirų proceso veiksmų atlikimo terminus ir reikalauti pateikti informaciją apie pavedimo įvykdymą.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo informuoti prokurorą apie pavedimo įvykdymą arba apie priešastis, dėl kurių pavedimas nebuvo įvykdytas. Jeigu pavedimas neįvykdomas per nustatytą terminą, prokuroras turi teisę reikalauti iš ikiteisminio tyrimo pareigūno rašytinio paaiškinimo. Veiksmus, kurie BPK priskirti prokuroro kompetencijai, prokuroras privalo atlikti pats. Šiuos veiksmus pavesti atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnui prokuroras gali tik BPK nustatytais atvejais.

Atsakičius ikiteisminio tyrimo pareigūnui vykdyti ar jam neįvykdžius teisėtų prokuroro nurodymų, prokuroras gali pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso veiksmus kitam ikiteisminio tyrimo pareigūnui, o teisėtų nurodymų nevykdančiam pareigūnui turi teisę iškelti drausmės bylą. Prokuroras turi teisę iškelti drausmės bylą ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui, pažeidusiam BPK reikalavimus. Prokuroro nutarimas iškelti drausmės bylą ikiteisminio tyrimo pareigūnui gali būti ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo apskūstas aukštesniajam prokurorui. Jeigu aukštesnysis prokuroras atsisako patenkinti skundą, šis jo sprendimas gali būti skundžiamas Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui arba jo pavaduotojui. Sprendimas dėl vidaus tarnybos sistemos ikiteisminio tyrimo pareigūno, kuriam prokuroras iškėlė drausmės bylą, nubaudimo drausmine tvarka priimamas vadovaujantis Vidaus tarnybos statuto, patvirtinto LR 2003-04-29 įstatymu Nr. IX-153 (Žin. 2003, Nr. 42-1927), ir Tarnybinių patikrinimų atlikimo bei tarnybinių nuobaudų skyrimo ir panaikinimo tvarkos, patvirtintos Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2003-08-27 įsakymu Nr. IV-308, nuostatomis. Sprendimą nebausti ikiteisminio tyrimo pareigūno drausmine tvarka aukštesnysis prokuroras turi teisę apskūsti aukštesniosios arba centrinės ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovui. Toks prokuroro vadovavimo ikiteisminio tyrimo pareigūnui reglamentavimas sukuria prielaidas, kad atlikdamas ikiteisminį tyrimą ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo sugebėti laviruoti vykdydamas visus dviejų savo vadovų: prokuroro ir ikiteisminės įstaigos vadovo nurodymus ir dar akylai sekti, kad jie neprieštarautų jokiame įstatyme.

Gavus informaciją apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, ikiteisminį tyrimą BPK 171 str. numatyta tvarka pagal savo kompetenciją turi pradėti tos vietovės ikiteisminio tyrimo įstaiga, kurios veikimo teritorijoje buvo padaryta nusikalstama veika. Apie pradėtą ikiteisminį tyrimą, turi būti informuojamas tos vietovės apylinkės prokuroras, jei pagal išankstinius prokuratūros nurodymus iš karto neturi būti informuojama apygardos ar Generalinė prokuratūra. Suderinus su prokuroru ikiteisminį tyrimą gali pradėti ir atlikti aukštesnė ar centrinė atitinkamos institucijos ikiteisminio tyrimo įstaiga. Dėl ikiteisminio tyrimo teisėjo kompetencijai priskirtų veiksmų atlikimo turi būti kreipiamasi į vietovės apylinkės teismą, kurio veikimo teritorijoje vyksta ikiteisminis tyrimas. Jei prokuroras yra nusprendęs, kad atskirus veiksmus reikia atlikti kitoje vietovėje nei vyksta ikiteisminis

tyrimas, paprastai per tos vietos prokurorą gali būti kreipiamasi į kitos vietovės ikiteisminio tyrimo teisėją.⁹²

Praktikoje, taikant BPK 174 str. normą, susiduriama su tam tikromis problemomis. Kai kurių ikiteisminio tyrimo įstaigų veiklos teritorijos nesutampa su prokuratūrų veiklos teritorijomis, išėina už vienos apylinkės ribų, t.y. jos veikia keliose apylinkėse. Bene daugiausia tokio pobūdžio organizacinių problemų kyla dėl dviejų ikiteisminių tyrimų atliekančių įstaigų: Valstybės sienos apsaugos tarnybos ir Muitinės kriminalinės tarnybos. Palyginus šių Valstybės sienos apsaugos tarnybos rinktinių teritorijas su prokuratūros veiklos teritorijomis pastebime akivaizdų neatitikimą, pavyzdžiui, sieną su Baltarusijos Respublika saugo Ignalinos, Vilniaus, Varėnos ir Lazdijų rinktinės, kai tuo tarpu su šia siena ribojasi Visagino, Ignalinos, Švenčionių, Vilniaus, Šalčininkų, Varėnos, Druskininkų bei Lazdijų apylinkių prokuratūrų veiklos teritorijomis ir pan. Iš šio pavyzdžio matyti, kad atskiros Valstybės sienos apsaugos tarnybos rinktinės veiklos teritorija apima didesnę dalį nei yra vienos prokuratūros (teismo) aptarnaujama teritorija. Todėl, pavyzdžiui, ties Adučiškio užkarda padarytą nusikalstamą veiką turėtų tirti Valstybės sienos apsaugos tarnybos Ignalinos rinktinė arba, kaip BPK 174 str. leidžia, tos vietovės, kurioje padaryta nusikalstama veika, (Švenčionių rajono apylinkės prokuratūros) prokuroras. Manytina, jog realiai ikiteisminį tyrimą atliks Ignalinos rinktinė, o jį organizuos ir kontroliuos Švenčionių rajono apylinkės prokuratūros prokuroras. Daug racionaliau būtų šio ikiteisminio tyrimo organizavimą ir kontrolę pavesti Ignalinos rajono apylinkės prokuratūrai (nors ji ir nebūtų patenkinta nauju darbo krūviu) dėl kelių aplinkybių. Pirmą, tame pačiame mieste dviejų institucijų bendradarbiavimas yra tampresnis ir mažiau reikalauja tam lėšų (pvz., vykti į kitą miestą, gyvenvietę ar kokią nors vietovę gali būti neekonomiška tiek lėšų, tiek laiko sąnaudų požiūriu ir pan.). Antra, toks tyrimas vyksta greičiau (ypač tai aktualu baigiant procesą pagreitinto proceso tvarka). Trečia, nusikalstamos veikos padarymo vietos specifika (neteisėtas valstybės sienos perėjimas; neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną) nereikalauja tokio tyrimo „pririšti“ vienoje vietoje. Galimybė pavesti šį tyrimą Ignalinos prokuratūrai yra, ir ją numato BPK 174 str. 3 d. Tai gali padaryti aukštesnysis prokuroras, nagrinėjamu atveju – Švenčionių apylinkės vyriausiasis prokuroras.

Taigi, praktikoje nuolat kyla klausimas, kokios apylinkės prokuroras turi vadovauti ir kontroliuoti šių institucijų atliekamą ikiteisminį tyrimą, ir kokios apylinkės ikiteisminio tyrimo teisėjas turi atlikti tam tikrus ikiteisminio tyrimo veiksmus, pagaliau kokios apylinkės teisme turi vykti teisminis bylos nagrinėjimas, jeigu ikiteisminio tyrimo įstaigos buveinė yra ne toje apylinkėje, kur buvo padaryta nusikalstama veika. Todėl suvokiant, jog Valstybės sienos apsaugos tarnybos darbo specifika reikalauja racionalaus (ekonomiško) veiklos teritorijų paskirstymo ir tai, jog jų atliekamas ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veikų, numatytų BK 291 ir 292 str., nereikalauja ypač didelių darbo grupių (žmogiškųjų išteklių), šią problemą pavyktų išspręsti, jei Generalinė prokuratūra

⁹² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I. – Vilnius, 2003. p. 447.

Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatuose⁹³ numatytų, jog ikiteisminį tyrimą dėl Valstybės sienos apsaugos tarnybai priskirtų veikų tyrimą atlieka, organizuoja bei kontroliuoja tos apylinkės (pagal kompetencija - apygardos) prokuratūra, kurios veiklos teritorijoje įsikūrusi jos rinktinės būstinė, t.y. atitinkamai: Vilniaus, Klaipėdos ir Šiaulių miestų bei Varėnos, Ignalinos, Lazdijų ir Tauragės rajonų apylinkių prokuratūros. Šių apylinkių ikiteisminio tyrimo teisėjai atliktų tam tikrus ikiteisminio tyrimo veiksmus, tačiau, vadovaujantis BPK 226 str. 1 d., baudžiamoji byla būtų teisinga tam teismui, kurio veiklos teritorijoje padaryta nusikalstama veika, todėl ir teisme kaltinimą turėtų palaikyti tokių apylinkių ar tyrimą organizavę ir jam vadovavę (pagal kompetenciją - apygardų) prokuratūrų prokurorai.

Lietuvos muitinėje, Muitinės kriminalinė tarnyba, kurios pareigūnai atlieka ikiteisminį tyrimą, sudaryta iš 10 centrinių struktūrinių padalinių (esančių centrinėje būstinėje Vilniuje) bei 5 regioninių skyrių:⁹⁴ Vilniaus, Marijampolės, kuris turi du poskyrius (Kaune ir Alytuje), Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio. Šios įstaigos ir prokuratūros (teismų) veiklos teritorijos taip pat skiriasi, pavyzdžiui, Vilniaus regioninio skyriaus veikla apima visą Vilniaus apygardos prokuratūros (teismo) veiklos teritoriją. Čia mažiau problemų, nei Valstybės sienos apsaugos tarnyboje, kurios rinktinių veiklos teritorijos apima net kelių apygardų prokuratūrų (teismų) aptarnaujamas teritorijas, o joms spręsti tiktų jau ankščiau minėtas būdas.

Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai⁹⁵ nustato, kokios prokuratūros prokurorai turi organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti. Nuostatų 45 punkte numatyta, kad Generalinė prokuratūra organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, itin svarbiose bylose dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų, dėl nusikalstamų veikų, padarytų organizuotų grupių ir nusikalstamų susivienijimų bei jų narių ar esant kitiems organizuoto nusikalstamumo požymiams, dėl korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų, dėl nusikalstamų veikų, turinčių ypatingą visuomeninę reikšmę, arba kai būtina formuoti vienodą ikiteisminio tyrimo praktiką. Pažymėtina, kad nuostatai įgalina Generalinį prokurorą (jo pavaduotoją), departamento (skyriaus) vyriausiąjį prokurorą (jo pavaduotoją) spręsti, kuriai teritorinei prokuratūrai ar ikiteisminio tyrimo įstaigai perduoti nagrinėti skundus, pareiškimus, pranešimus apie nusikalstamas veikas.

Apygardos prokuratūra ir apygardos prokuratūros prokurorai atlieka, organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja baudžiamosiose bylose teisingose apygardos teismui, kai nusikalstama veika padaryta apygardos prokuratūros buveinės mieste, teisingose apygardos ir apylinkės teismui ir kai tyrimą atlieka Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo departamento ir Organizuoto nusikalstamumo tyrimo padalinių ikiteisminio tyrimo pareigūnai, kurių tarnybos vieta yra apygardos

⁹³ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-215.

⁹⁴ Lietuvos muitinė. <http://www.cust.lt/lt/article?articleID=7106> - aplankyta 2010 05 06.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-215.

prokuratūros buveinės mieste. Panašiai, kaip ir Generalinio prokuroro atveju, apygardos vyriausias prokuroras sprendžia, kuriam tos apygardos prokuratūros prokurorui ir išimtiniais atvejais – apylinkės prokuratūrai atlikti, organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti bet kurioje byloje ir apygardos prokuratūros veiklos teritorijoje esančioje ikiteisminio tyrimo įstaigoje ir sprendžia, kuriam apygardos prokurorui arba kuriai apylinkės prokuratūrai ar ikiteisminio tyrimo įstaigai perduoti nagrinėti skundus, pareiškimus ir pranešimus apie nusikalstamas veikas.

Generalinio prokuroro nurodyme „Dėl Karo policijos prokurorinės kontrolės“ 2004 m. vasario 4 d. nustatyta, kad Generalinės prokuratūros Ikiteisminio tyrimo kontrolės skyrius turi organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti, kai nusikalstamą veiką tiria Karo policijos Centrinės ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnai. Apygardų prokuratūrų prokurorai turi organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti apygardos teismui teisingose bylose, kai nusikalstamą veiką tiria Karo policijos ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, kurių tarnybos vieta yra apygardos prokuratūros buveinės mieste. Taip pat miestų (rajonų) apylinkių prokuratūrų prokurorai turi organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti apylinkės teismui teisingose baudžiamosiose bylose, kai nusikalstamą veiką tiria Karo policijos ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, kurių tarnybos vieta yra apylinkės prokuratūros buveinės mieste. Taigi, iš nurodymų dėl apygardų ir apylinkių prokuratūrų seka tai, kad nepriklausomai nuo to, kur yra padaryta nusikalstama veika, kurią pagal savo kompetenciją turi tirti Karo policijos ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnai, organizuos ikiteisminį tyrimą ir jį kontroliuos tos apygardos arba apylinkės prokurorai (priklausomai nuo bylos teisingumo), kurių teritorijoje yra Karo policijos ikiteisminio tyrimo įstaigos buveinė. Šiuo metu Lietuvos Kariuomenės Karo policijoje veikia šios ikiteisminio tyrimo įstaigos: Centrinė (Vilniuje), Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos įgulos. Taigi, organizuos ikiteisminį tyrimą ir jį kontroliuos atitinkamai Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apygardų ir šių miestų apylinkių prokurorai, priklausomai nuo tiriamų nusikalstamų veikų sunkumo.

BPK 174 str. 2 d. numato, jog siekiant užtikrinti, kad nusikalstama veika būtų ištirta kuo greičiau ir išsamiau, tyrimas gali būti pavestas kitos vietovės prokurorui arba ikiteisminio tyrimo įstaigai, nes kitoje vietovėje gali būti paprasčiau organizuoti ir atlikti ikiteisminį tyrimą. BPK komentaro autoriai teigia, kad ikiteisminio tyrimo atlikimo pavedimas kitos vietovės ikiteisminio tyrimo subjektams galimas ir dėl bet kurių kitų pagrindų bei aplinkybių, leidžiančių pagrįstai manyti, kad perdavimas leis greičiau baigti ikiteisminį tyrimą arba dėl to bus išsamiau ištirtos nusikalstamos veikos aplinkybės⁹⁶. Gerinant ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam kokybę, reiktų skatinti prokurorus aktyviau bei operatyviau naudotis šia BPK suteikta jiems teise.

BPK 1, 2, 44, 215 str., yra įtvirtintas proceso greitumo principas. Šio principo išraiška laikytina ir BPK 176 str. 1 d. Teisėsaugos pareigūnai yra įpareigoti atlikti ikiteisminį tyrimą kiek įmanoma greičiau. Prokuroras, vykdydamas ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam funkcijas, taip

⁹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I. – Vilnius, 2003. p. 448.

pat kontroliuojamas ikiteisminio tyrimo įstaigų darbą, atliekant ikiteisminį tyrimą, privalo imtis visų įmanomų priemonių, kad ikiteisminis tyrimas būtų užbaigtas kuo greičiau. Ikiteisminio tyrimo byloje surinkus pakankamai medžiagos, rodančios, kad yra nusikalstamos veikos požymių ir yra pakankamas pagrindas manyti, jog tą veiką padarė įtariamuoju toje byloje laikomas asmuo, visa medžiaga nedelsiant turi būti perduodama teismui, o paaiškėjus, kad įtarimas yra nepagrįstas, tuoj pat turi būti priimamas sprendimas dėl proceso nutraukimo. Ilga ikiteisminio tyrimo trukmė negali būti pateisinta mažu ikiteisminio tyrimo pareigūnų skaičiumi, nepakankamu jų materialiniu aprūpinimu, netinkama kvalifikacija ar panašioms priežastimis.⁹⁷ Pareigūnai procese turi veikti sąžiningai ir stropiai, daryti viską, kad procesas nebūtų vilkinamas. Už tyrimo vilkinimą pareigūnams gali būti taikytina drausminė atsakomybė. Nustačius, kad pareigūnas atlikdamas ikiteisminį tyrimą piktnaudžiauja, siekdamas tam tikrų savanaudiškų tikslų, karjeros ar ima kyšį, už tai numatyta ir baudžiamoji atsakomybė. Prokurorų ir ikiteisminio tyrimo įstaigų pareigūnų drausminės atsakomybės klausimus reglamentuoja statutai ir kiti teisės aktai, nustatantys tarnybinių patikrinimų atlikimo bei tarnybinių nuobaudų skyrimo tvarką. Proceso vilkinimu gali būti apibūdinamas toks proceso laikotarpis, kuriuo neatliekami jokie procesiniai veiksmai arba tam tikri per ilgai atliekami veiksmai, tarkime kai per ilgai vykdomos ekspertizės (pavyzdžiui, Girdauskas prieš Lietuvą byla (2003 m.)⁹⁸). Situacija, kai baudžiamojoje byloje ilgai neatliekami jokie procesiniai veiksmai, Europos Žmogaus Teisių Teismo vadinama sunkiausia procesinio delsimo forma (Schumacher prieš Liuksemburgą byla (2003 m.)⁹⁹). Esant tokiai neleistinai situacijai proceso dalyviai apie tai turėtų pranešti aukštesniajam prokurorui. Jeigu ikiteisminiam tyrimui vadovauja teritorinės apylinkės prokuratūros prokuroras, apie galimą tyrimo vilkinimą procesu suinteresuotas asmuo turėtų pranešti apylinkės vyriausiajam prokurorui arba jo pavaduotojui. Baudžiamojo proceso per kiek įmanoma trumpiausią laiką vykdymas susijęs ne vien tik su procesiniais teisiniais veiksmais ar sprendimais, bet ir su grynai organizaciniais klausimais, sprendžiamais procese.¹⁰⁰

Analizuojant prokuroro vadovavimo ikiteisminiam procesui ypatumus reikia pastebėti, kad prokuroras realiai sunkiai gali sėkmingai ir visapusiškai vadovauti dinamiškam tyrimui, ypač pradiniame tyrimo etape, kai netgi informaciją apie pradėtą tyrimą jis gauna vėliau (pagal Rekomendacijų 65 punktą apie pradėtą ikiteisminį tyrimą ne vėliau kaip kitą darbo dieną raštu pranešama prokurorui).

Vadovavimo ikiteisminiam procesui svarba pabrėžiama ir Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto (toliau- Teisės ir teisėtvarkos komitetas) parlamentinio tyrimo išvadoje dėl rezonansinės pedofilijos

⁹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I – Vilnius, 2003, p. 451.

⁹⁸ Council of Europe. European Court of Human Rights. Case of Girdauskas v. Lithuania, Appl. No. 70661/01, judgment of the 11 th of December, 2003.

⁹⁹ Council of Europe. European Court of Human Rights. Case of Schumacher v. Luxembourg, Appl. No. 63286/00, judgment of the 25 th of November, 2003.

¹⁰⁰ Jurka R., Ažubalytė R., Gušauskienė M., Panomariovas A. Baudžiamojo proceso principai. - Vilnius, 2009. p. 190-193.

bylos, kuriai 2010 m. sausio 21 d. nutarimu¹⁰¹ pritarė Seimas. Ja remiantis galima teigti, kad prokuroras, atlikdamas BPK skirtą vadovavimo ikiteisminiam tyrimui funkciją, turi vykdyti griežtą ikiteisminio tyrimo atlikimo terminų ir atliekamų veiksmų kontrolę. Komitetas konstatavo, kad per šį laikotarpį buvo galima užbaigti ikiteisminį tyrimą ir priimti atitinkamą procesinį sprendimą: pareikšti kaltinimą ir bylą perduoti teismui arba, įtarimams nepasitvirtinus, ikiteisminį tyrimą nutraukti. Nustatyta, kad tyrimą perėmusi Kauno miesto apylinkės prokuratūra jį atliko per keturis su puse mėnesio, atliktas papildomas patikrinimas ir jo metu nustatyti tyrimo trūkumai. Kauno apygardos prokuratūroje patikrinus bylą konstatuota daug tyrimo trūkumų. Teisės ir teisėtvarkos komitetas konstatavo, kad Kauno miesto apylinkės prokuratūra akivaizdžiai vilkino ikiteisminį tyrimą, kadangi nebuvo atlikta beveik jokių naujų procesinių veiksmų, tik kartojami seniau atliktieji ir jų metu iš esmės nebuvo gauta jokios naujos įrodomosios informacijos. Konstatuota, kad D. K. dukrai pakeitus parodymus, liudijančius apie galimai labai sunkų nusikaltimą, padarytą jos atžvilgiu, ikiteisminis tyrimas pagal BK 150 str. 4 d., taip ir nebuvo pradėtas, dėl ko nebuvo galima duoti pavedimų, gauti papildomų įrodymų pasitelkiant operatyvinės veiklos priemones. Generalinės prokuratūros atlikto tarnybinio patikrinimo „Dėl ikiteisminio tyrimo baudžiamojoje byloje Nr. 23-1-00834-08 organizavimo ir atlikimo ir skundų, prašymų nagrinėjimo dalyje dėl Kauno miesto apylinkės ir Kauno apygardos prokuratūrų prokurorų veiksmų“ išvadoje nurodyta, kad Kauno apygardos prokuratūroje buvo netinkamai planuojami tyrimo veiksmai, nesiumta priemonių, kad nedelsiant būtų atlikti būtini tyrimo veiksmai, neduoti rašytiniai pavedimai ikiteisminio tyrimo įstaigoms dėl tyrimui reikšmingų aplinkybių tikrinimo ir panašiai. Nustatytas akivaizdus Generalinės prokuratūros prokurorų – tiek tiesiogiai atsakingų už ikiteisminio tyrimo kontrolę, tiek ir atsakingų už Generalinės prokuratūros ir visos prokuratūros sistemos tinkamą funkcionavimą – neveikimas. Šios bylos tyrimas rodo, kad prokurorui netinkamai organizuojant ir vadovaujant ikiteisminiam tyrimui gali būti padaryta žala, kurios vėliau nebus galima pašalinti. To priežastimi „inter alia“ galima laikyti ir tai, kad BPK tuo metu nebuvo įtvirtinti ikiteisminio tyrimo atlikimo terminai ir pakankama jų laikymosi kontrolė. Nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo sistema yra per daug biurokratinė, reikalaujanti nepagrįstai didelių tarnybos laiko sąnaudų ir finansinių išteklių, todėl neatidėliotinai tobulintina.

Išnagrinėjus šią parlamentinę išvadą, galima daryti išvadas, kad dabartiniame BPK įstatymų leidėjas paliko ir neišsprendė daug teisinio reglamentavimo spragų. Praktikoje vyrauja formalus požiūris ikiteisminio tyrimo metu ir dažnai netinkamai pritaikomos baudžiamojo proceso normos arba jos visai nepanaudojamos. 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojus LR įstatymu¹⁰² numatytiems BPK straipsnių pakeitimams ir papildymams, įtvirtinti griežti tyrimo terminai ir jų pratesimo tvarka, įpareigoja

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto atlikto aplinkybių, susijusių su Drąsiaus Kedžio skundų tyrimu, parlamentinio tyrimo išvados“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 12-562.

¹⁰² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 113-5742.

greičiau ir iki nustatyto termino atlikti ikiteisminį tyrimą, skatina veiksmingesnę visų grandžių prokuratūrų prokurorinę kontrolę, ko labiausiai trūko nagrinėtame ikiteisminiame tyrime. Nors išvadoje konstatuojami Generalinio prokuroro piktnaudžiavimo, nusikalstamai netinkamo pareigų atlikimo faktai, dėl ko ir vėliau įvyko tiesiogiai su byla susijusių asmenų mirtis, visai nebuvo sprendžiamas klausimas, dėl jo baudžiamosios atsakomybės. Prokuratūros vieta, funkcija ir misija mūsų valstybės teisės ir teisėtvarkos sistemoje nėra pakankamai aiškiai apibrėžtos. Tokią mintį suponuoja ir išdėstytas pasiūlymas Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvadoje, keisti Generalinio prokuroro skyrimo tvarką, šią kompetenciją suteikiant Vyriausybei, o galutinį sprendimą paliekant priimti Respublikos Prezidentui. Svarstytinas klausimas, kad visų lygių prokuratūros vadovus (taip pat ir struktūrinių padalinių) skirti konkurso tvarka tam tikrai kadencijai, kartu užtikrinant jų rotaciją. Būtina išsamiai apsvarstyti žemiausios grandies teritorinių prokuratūrų (miestų ir rajonų) panaikinimą, paliekant tik tam tikras tarprajonines prokuratūras, įvertinus jų būtinumą pagrįstais objektyviais skaičiavimais. Bylos analizė parodė, kad reikalingos didesnės sisteminės teisėtvarkos ir teisėsaugos sistemų reformos, kritiškai revizuojant įstatyminę bazę tokia linkme, kad teisinis reglamentavimas taptų konkretesnis ir skaidresnis, paliekantis mažiau teisinių spragų. Pažymėtina, kad dabartiniame BPK reglamentuota tvarka, leidžia tam tikras procesines taisykles kurti pačiam Generaliniam prokurorui. Tai labai ydinga ir turėtų būti iš viso panaikinta prokuratūros teisė kurti įstatymus. Visi ikiteisminio tyrimo tobulinimo klausimai turėtų būti nagrinėjami gausybės dirbančių darbo grupių parlamente.

Kaip teigia Teisės instituto atliktos anoniminės apklausos respondentai (ikiteisminio tyrimo pareigūnai)¹⁰³, dažnai prokurorai neturi galimybės įsigilinti į kiekvienos bylos aplinkybes, o vietoje to duoda nurodymus ikiteisminio tyrimo pareigūnams, kurie dažnai būna absurdiški ir formalūs, o kartais net ir žalingi tyrimui. Dauguma prokurorų neorganizuoja tyrimo, o tik atlieka tarpininko vaidmenį tarp teismo ir ikiteisminio tyrimo įstaigos. Respondentų nuomone, prokurorai ne vadovauja, o tik kontroliuoja. Daugelį sprendimų galėtų priimti ikiteisminio tyrimo pareigūnai, o ne prokuroras. Respondentų įsitikinimu, prokurorų vadovavimas ir organizavimas labiau vilkina ir stabdo procesą, todėl nėra jokios naudos, o tik pildomi dokumentai prokuroro vardu.

2.3. IKITEISMINIO TYRIMO KONTROLĖS PROBLEMOS

Terminas „Kontrolė“ suprantamas kaip veikla, kurios metu kas nors yra tikrinama¹⁰⁴ arba priežiūra, ko nors patikrinimas, lyginimas faktinės padėties su tuo, kas reikalaujama.¹⁰⁵

Organizuodamas, kontroliuodamas ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaudamas prokuroras turi teisę:

¹⁰³ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. p. 39.

¹⁰⁴ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // Vyr. red. Keinys S. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. p. 902.

¹⁰⁵ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. - Vilnius: Leidykla „Žodynas“, 2001. p. 520

- reikalauti, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas pateiktų susipažinti baudžiamosios bylos medžiagą, derintų proceso veiksmų planą ir įvykdymo terminus, aptartų tyrimo eigą ir rezultatus;
- nustatyti pranešimų apie ikiteisminio tyrimo eigą periodiškumą.

Prokuroro kontrolės funkcijos turinys apima atliktų, atliekamų ir atliktinų veiksmų teisėtumo bei pagrįstumo kontrolę. Kitaip tariant, šios funkcijos pagalba yra reguliuojamas ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnų elgesys, susijęs su procesinių veiksmų atlikimu, sprendimų priėmimu. Šią funkciją apibūdina šie aspektai:¹⁰⁶

- tikrina, prižiūri, stebi veiklos sritį;
- palaiko vieningą tyrimo kryptį;
- tikrina, kaip procesinė pareigūnų veikla atitinka įstatymo normas;
- prižiūri kaip tikslingai ši veikla nukreipta siekti tikslų;
- padeda efektyviai siekti ikiteisminio tyrimo rezultatų (tikslų);
- padeda išvengti klaidų darymo tyrimo metu;
- minimizuoja tyrimo sąnaudas;
- leidžia nuspręsti, ar kontroliuojamasis procesas vyksta tinkamai.

Ikiteisminio tyrimo kontrolės sampratoje pirmiausia akcentuojama ne vykdymo kontrolė, o viso proceso kontrolė ir priežiūra, kurią šiuo metu įpareigotas atlikti prokuroras. Įstaigą ar asmenų grupę, tikrinančių kitų asmenų įstaigas ar asmenų veiklą, atsakomybę. Šio žodžio vartojimas, apibūdinimas, tinkamas LR prokuratūrai kaip institucijai kontroliuojančiai ikiteisminį tyrimą. Prokuratūra atlieka daug funkcijų, tačiau kalbant apie „procesinę kontrolę“ kaip apie atskirą baudžiamojo proceso funkciją, galime išvelgti tam tikrų probleminių klausimų. Sąvoka „procesinė kontrolė“ pavartota kabutėse, todėl, kad prie tradicinių baudžiamojo proceso funkcijų, kaip, pavyzdžiui (ikiteisminio tyrimo, kaltinimo, teisingumo vykdymo, gynybos) ji nėra priskirta, tačiau ji daugiau priskiriama prie neįprastų baudžiamojo proceso funkcijų, kaip civilinio ieškinio palaikymo bei kitos. Kaip pažymi Teisės institutas, praktikoje matyti, jog prokurorai kontroliuoja ikiteisminį tyrimą kartą per mėnesį, retais atvejais net ir ikiteisminio tyrimo pabaigoje. Jeigu darbo krūvis nėra didelis, prokurorai kontroliuoja pareigūnus ir kartą per savaitę.¹⁰⁷ Iš to matyti, jog prokuroro kontrolės funkcijos nuoseklumas laiko požiūriu nėra vientisas.

Prokuroro kontrolė gali būti retrospektyvi ir perspektyvi. Tai reiškia, jog prokuroras atsakingas už proceso veiksmų pagrįstumą ir teisėtumą, atitinkamų procedūrinių veiksmų savalaikį atlikimą ir pan. Retrospektyvinė prokuroro kontrolės funkcija paprastai apima jau atliktų procesinių veiksmų ar priimtų sprendimų pagrįstumo bei teisėtumo, jų savalaikio priėmimo priežiūrą, tikrinimą. Perspektyvine prasme, prokuroras kontroliuoja pareigūnus, kaip šie atliks atitinkamus procesinius

¹⁰⁶ Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. p. 35-36.

¹⁰⁷ Ten pat. p. 29.

veiksmus, kokius turi priimti sprendimus ir pan. Taigi, prokuroras yra pareigūnas, vadovaujantis ikiteisminiam tyrimui, kontroliuojantis jį, atsakantis už tai, kad asmuo, įtariamas nusikalstama veika, pagrįstai būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Prokuroras įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnus ir jiems vadovauja, siekdamas, kad pareigūnai tiksliai pagal įstatymų reikalavimus imtūsi visų galimų paieškos ir procesinių veiksmų, kad nustatytų nusikalstamą veiką padariusį asmenį, kurio atžvilgiu jis galėtų pradėti baudžiamąjį persekiojimą.¹⁰⁸

Būtina pažymėti, jog prokuroro kontrolė efektyvesnė tuomet, kuomet ji yra dažnesnė. Tačiau kontrolės intensyvumas turi būti optimalus. Tai galima pasiekti tik tiesiogiai bendradarbiaujant su tyrimą atliekančiais pareigūnais, ikiteisminio tyrimo įstaigų vadovais ir t.t. Tokiu būdu aiškiai matoma ar reikia kontroliuoti tyrimą pakankamai dažnai ar ne. Seka išvada, jog kontrolės intensyvumas priklauso nuo atliekamo tyrimo pirminio įvertinimo, tyrimą atliekančių subjektų pasirengimo ir rezultatų pasiekiamumo.

Pagal anksčiau galiojusį BPK buvo teigiama, kad kontroliuojant, kaip tiriamos nusikalstamos veikos, negalima riboti juos tiriančio pareigūno savarankiškumo. Tuo metu galiojusio BPK 48 str. buvo nurodyta, jog tardymo skyriaus viršininkas kontroliuoja, kad tardytojas laiku išaiškintų ir įspėtų nusikaltimą, imasi priemonių, kad kuo išsamiau, visapusiškiau ir objektyviau būtų atliktas parengtinis tardymas baudžiamosiose bylose. 2003 m. gegužės 1 d., įsigaliojus naujam BPK, ikiteisminio tyrimo skyriaus viršininkas (ankščiau - tardymo skyriaus viršininkas) neteko savo, kaip subjekto, tam tikra apimtimi kontroliuojančio pareigūno procesinius veiksmus, vaidmens. Ikiteisminio tyrimo skyriaus viršininkas tapo savotišku administratorium, kuris atsako už savo skyriaus darbo organizavimą be teisės įtakoti kitų pareigūnų atliekamo ikiteisminio tyrimo. Baudžiamojo proceso atžvilgiu ikiteisminio tyrimo LR įstatymu¹⁰⁹ numatytiems BPK straipsnių pakeitimams ir papildymams, papildytas 18 str. 2 p. ir jis išdėstytas taip: „Ikiteisminio tyrimo įstaigos ar jos padalinio vadovas yra ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atsakingas už jam pavaldžių įstaigos ar jos padalinio, kurių pagrindinė ar viena iš funkcijų yra atlikti ikiteisminį tyrimą, pareigūnų darbo organizavimą ir jų veiklos kontrolę.“

Problema ta, kad dažniausiai prokurorui atlikti kontrolės funkciją trukdo ir ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo ar jo įgalioto asmens (tarnybai vadovaujančio pareigūno) menkas įsigilinimas į įstatymo prasmę. Esminis veiksnys, kuris trukdo tinkamai įgyvendinti kontrolę – ikiteisminį tyrimą atliekančio pareigūno paklusimas tiek jo tiesioginiam vadovui, tiek prokurorui, kuris kontroliuoja. Dažnas atvejis, kai atliekant tyrimo terminų kontrolę ar kitų procesinių veiksmų atlikimo teisėtumo ir pagrįstumo kontrolę, veiksmų planavimą ir jų taktinį atlikimą, viską nulemia ne tik prokuroro žodis,

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 15-402.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 113-5742.

bet ir tiesioginio vadovo įtaka. Savaime suprantama, kad administracinį – teisinį statusą turintis pareigūnas tarnybiškai paklūsta ir savo vadovui. Tai reiškia, kad tokie statutiniai santykiai dažnai persiverčia į absoliutų hierarchinį paklusnumą net ir atliekant procesinius teisinius veiksmus. Būtų naivu tikėtis, kad pareigūnas nepaklus savo tiesioginio vadovo paliepimams atlikti tam tikrus tyrimo veiksmus. Priešingu atveju pareigūnas gali užsitraukti savo vadovo nemalonę.

Baudžiamąjį procesą iškreipia tai, kad prokuratūrai pavedama ne tik organizuoti ikiteisminį tyrimą bei jam vadovauti, bet ir kontroliuoti save, o tokių įgaliojimų prokuratūros neturėjo nei tarpukariu, nei sovietmečiu. P. Ancelis siūlo šią problemą spręsti, Seime įkuriant nuolatinę komisiją, kuri rūpintųsi ikiteisminio tyrimo klausimais ir į kurią galėtų būti įtraukti ne tik teisėsaugos institucijų, teismų atstovai, bet ir mokslininkai, visuomenės atstovai. Neabejotinai Seimas turi pakankamai kontrolės galimybių, tik jomis būtina tinkamai pasinaudoti, tai yra, parlamentas sudėtingoms rezonansinėms byloms tirti, galėtų savo iniciatyva, remiantis Seimo statutu, BPK, ir kitais LR įstatymais, paskirti atsakingą specialistą, prokurorą, patyrusį nepriklausomą tyrėją ir jam suteikti visus įgaliojimus. Tokį modelį praktikuoja JAV. Legalumo ir oficialumo principai, įpareigoja dėl kiekvienos veikos ikiteisminio tyrimo byloje imtis priemonių, kadangi viena nusikalstama veika nėra svarbesnė už kitą, bet dabartinis teisinis reglamentavimas, leidžia prokuratūrai ir įpareigoja sudėtingoms byloms teikti pirmenybę kitų atžvilgiu ir kontroliuoti procesą. Išskirtinis dėmesys byloms kurios socialiai jautresnės ir svarbesnės visuomenei, sustiprintų prokuratūros kontrolę bei atsakomybę prieš valstybę ir piliečius. Dabartinis baudžiamojo proceso reglamentavimas nenumato visuomeninės kontrolės mechanizmus. Prokurorų ir teisėjų veikla gali ir privalo būti kontroliuojama nors nevyriausybinių organizacijų. Pavyzdžiui, Japonijoje prokuratūrą kontroliuoja buvę teisininkai pensininkai, o prie prokuratūros veikia Stebėjimo komisija, kuri formuojama iš turinčių rinkimų teisę piliečių. Įstatymu turėtų būti įtvirtinti aiškūs prokuratūros veiklos vertinimo kriterijai, kuriais vadovaudamasis Seimas kasmet viešai įvertintų Generalinio prokuroro ataskaitą.

Nepaisant aukščiau paminėtų siūlymų 2010 m. spalio 1 d., įsigaliojus LR įstatymu¹¹⁰ numatytiems BPK straipsnių pakeitimams ir papildymams, papildyta ir pakeista 170 str. 4 d. ir joje įtvirtinta, kad tik prokuroras priima sprendimus: dėl tyrimų sujungimo ir atskyrimo; dėl ikiteisminio tyrimo sustabdymo; dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo; dėl nutraukto ikiteisminio tyrimo atnaujinimo; dėl tyrimo užbaigimo ir kaltinamojo akto surašymo. Tokiomis BPK pataisomis įstatymų leidėjas eliminuoja ikiteisminio tyrimo teisėjo vaidmenį ikiteisminio tyrimo procese, suteikiama procese piktnaudžiauti vyresniesiems prokurorams. Tai ne pirmas kartas, kai teisinė Lietuvos visuomenės dalis pastebi, kad prokurorų laisves ikiteisminiame procese ribojantys arba jų atskaitomybę visuomenei formuojantys įstatymai ar jų pataisymai, parengus galutines dokumentų redakcijas „dingsta“.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 113-5742.

2010 m. spalio 15 d. įsakymu patvirtintas ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašas,¹¹¹ kuris nustato ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarką, kuria vadovaudamiesi prokurorai ir ikiteisminio tyrimo įstaigų ar jų padalinių vadovai privalo kontroliuoti, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliktas per trumpiausią laiką. Numatyta, kad ikiteisminis tyrimas mirties priėžasčiai arba dingusio be žinios asmens buvimo vietai nustatyti turėtų būti atliktas ne ilgiau kaip per 3 mėnesius. Ikteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veikų nepilnamečių asmenų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui laikomas prioritetiniu ir turi būti atliktas per kuo trumpiausią laiką, bet ne ilgiau kaip per 4 mėnesius. Dėl bylos sudėtingumo, didelės apimties ar kitų svarbių aplinkybių, šiuos BPK numatytus terminus ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro prašymu gali pratęsti aukštesnysis prokuroras rezoliucija. Ikteisminio tyrimo terminus gali pratęsti:

- apylinkės vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas) apylinkės prokuratūros prokurorų atliekamuose ir organizuojamuose ikiteisminiuose tyrimuose;
- apygardos vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas) apygardos prokuratūros prokurorų atliekamuose ir organizuojamuose ikiteisminiuose tyrimuose;
- Generalinės prokuratūros departamento, skyriaus vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas) Generalinės prokuratūros prokurorų atliekamuose ir organizuojamuose ikiteisminiuose tyrimuose.

Taip pat numatyta, kad ikiteisminio tyrimo teisėjui pagal BPK 215 str. nustačius terminą ikiteisminiam tyrimui užbaigti arba teismui pagal BPK 254 str. 3 d. perdavus bylą prokurorui ir nustačius terminą pažeidimams pašalinti ar ikiteisminiam tyrimui papildyti, tyrimui vadovaujantis prokuroras dėl šių terminų pratęsimo motyvuotu prašymu turi kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją ir vadovaudamasis Aprašo nuostatomis į aukštesnįjį prokurorą. Aukštesnysis prokuroras negali nustatyti ar pratęsti ikiteisminio tyrimo atlikimo termino ilgesniam laikotarpiui nei buvo nustatęs ar pratęsęs teisėjas.

ES šalyse įvairiai nustatomi ikiteisminio tyrimo terminai. Pavyzdžiui, Austrijos BPK nustatyta, kad ikiteisminį tyrimą atlieka kriminalinė policija ir ji turi raštiškai arba elektroninėmis ryšio priemonėmis pranešti prokuratūrai, kai „inter alia“ atliekant tyrimą tam tikro asmens atžvilgiu nuo tyrimo pradžios praeina trys mėnesiai arba kai sueina trys mėnesiai nuo paskutinio pranešimo apie tyrimo eigą. Prancūzijoje preliminarus tyrimas laiko požiūriu nėra ribojamas. Ikteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai privalo stengtis, kad tyrimas būtų atliktas kuo greičiau, taip užtikrinant asmenų, kurių teisės arba teisėti interesai gali būti suvaržomi tyrimo metu, teises ir pateisinant šių asmenų lūkesčius. Siekiant nustatyti tinkamą preliminarus tyrimo trukmę, Prancūzijoje įvesta privaloma Respublikos prokuroro kontrolė:

¹¹¹ Ikteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. I-142.

- tuo atveju, kai preliminarus tyrimas buvo pradėtas teismo policijos pareigūno iniciatyva ir jeigu tyrimas tęsiasi daugiau negu 6 mėnesius, teismo policijos pareigūnai privalo informuoti apygardos prokurorą apie bylos tyrimo eigą (pasisūmėjimą);

- tuo atveju, kai nusikalstamos veikos požymiai buvo nustatyti prokuroro iniciatyva, jis teismo policijos pareigūnams nustato konkretų terminą, per kurį turi būti atliktas preliminarus tyrimas ir priimtas vienoks arba kitoks procesinis sprendimas. Apygardos prokurorui suteikiama teisė pratęsti nustatytą terminą, reikalingą preliminariam tyrimui atlikti, jeigu pratęsimo prašantys teismo policijos pareigūnai motyvuotai pagrindžia tyrimo pratęsimo būtinumą.

Teisėjo atliekamas tyrimas, kaip ir preliminarus tyrimas, laiko požiūriu nėra ribojamas, tai yra ikiteisminio tyrimo teisėjas pats sprendžia, kada baigti tyrimą. Siekiant, kad teisėjo tyrimas nebūtų vilkinamas, Prancūzijos BPK buvo papildytas nuostatomis, kurios leidžia užkirsti kelią pernelyg ilgam teisėjo atliekamam tyrimui: jeigu per keturis mėnesius tyrimo veiksmai nebuvo atliekami įtariamojo arba civilinio ieškovo atžvilgiu arba jeigu teisėjo tyrimas baudžiamojo nusizengimo atveju nebaigiamas per vienus metus nuo tyrimo pradžios, o nusikaltimo atveju – per aštuoniolika mėnesių, tai įtariamasis arba civilinis ieškovas turi teisę prašyti ikiteisminio tyrimo teisėją baigti tyrimą. Be to, nepaisant to, ar buvo paduoti prašymai baigti tyrimą, ar ne, teisėjas privalo surašyti motyvuotą nutartį, kurioje nurodomos priežastys, trukdžiusios užbaigti tyrimą, jeigu tyrimas tęsėsi dvejus metus nuo tada, kai buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, ir aptartos tolesnės tyrimo perspektyvos. Surašius tokią nutartį, vėliau tokio pobūdžio nutartys privalomai surašomos kas šeši mėnesiai. Akivaizdaus nusikaltimo ar baudžiamojo nusizengimo atveju tyrimas, atliekamas apygardos prokurorui prižiūrint, be pertraukos gali trukti ne ilgiau negu 8 dienas. Jeigu tyrimas atliekamas dėl nusikalstamos veikos, už kurią baudžiama ne mažiau negu 5 metų laisvės atėmimo bausme, jis negali būti atidėtas. Apygardos prokuroras gali nuspręsti pratęsti tyrimo laiką ne ilgiau negu 8 dienoms. Jeigu per įstatymo nustatytą terminą akivaizdi nusikalstama veika nėra ištiriama, ši veika toliau gali būti tiriama preliminarus arba teisėjo tyrimo forma.

Latvijos baudžiamojo proceso įstatyme ikiteisminio tyrimo terminams skiriama gerokai daugiau reikšmės, negu LR BPK. Ikiteisminio tyrimo metu nustoja galioti visi asmeniui iki tol taikyti suvaržymai ir jo turtinių teisių apribojimai, kai nuo:

- baudžiamojo nusizengimo praėjo 6 mėnesiai;
- apysunkio nusikaltimo praėjo 9 mėnesiai;
- sunkaus nusikaltimo praėjo 12 mėnesių;
- labai sunkaus nusikaltimo praėjo 18 mėnesių.

Sunkaus ir labai sunkaus nusikaltimo atveju teisėjas gali terminą pratęsti 6 mėnesiams, tačiau ne ilgiau negu 3 mėnesiams vienu sprendimu. Jeigu per 2 mėnesius nuo tyrimų

pradžios asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą arba mažesnę nusikaltimą, nėra nustatomas, tyrėjas, prižiūrinčiam prokurorui pritarus, apsisprendžia dėl tyrimo sustabdymo.

Kontrolės funkcija ikiteisminio tyrimo metu gali būti suvokiama kaip organizacinė ir kaip juridinė funkcija, kuria užtikrinamas proceso teisėtumas, demokratiškumas ir pagrįstumas.¹¹²

P. Ancelis¹¹³ pabrėžia, kad teisėtumo kontrolės sumenkėjimą sukėlė ir šis „instrumentas“ pabrėžiantis teisinio įtvirtinimo lygmuo. Jeigu anksčiau prokuroro kontrolinis vaidmuo buvo įtvirtintas Konstitucijos nuostatose (ankstesnėje Konstitucijos 118 str. redakcijoje prokuroras buvo tiesiogiai įpareigojamas kontroliuoti kvotos institucijų veiklą), tai dabar galiojančioje šio straipsnio redakcijoje apie tai nebeminima. Kontrolinis prokuroro vaidmuo dabar yra įtvirtintas BPK 170 str. (kai ikiteisminį tyrimą ar atskirus jo veiksmus atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokuroras privalo kontroliuoti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas) ir Prokuratūros įstatyme (prokuratūra kontroliuoja ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklą baudžiamajame procese, Įstatymo 2 str. 3 punktas). Atrodytų, kad tokio įtvirtinimo, kontroliuojant nešališką ikiteisminį tyrimą ir užtikrinant teisėtumą, turėtų pakakti, tačiau esamos ikiteisminio tyrimo teisinio reglamentavimo tendencijos parodo vis didesnę suliejimą policijos ir prokuratūros požiūrių baudžiamajame procesinėje veikloje, o tai menkina prokuroro galimybes ir garantuojant išsamų bei nešališką ikiteisminį tyrimą. Štai 2009 m. sausio 20 d. bendru Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu Nr. I-9/5-V-47 „Dėl ikiteisminio tyrimo efektyvumo vertinimo kriterijų, svertinių balų ir taikymo metodikos patvirtinimo“ iš esmės visiškai suvienodinami policijos ir prokurorų požiūriai, vertinant ikiteisminio tyrimo veiklą, ir netgi nustatoma, kad, atsižvelgiant į ikiteisminio tyrimo rezultatus, nustatytus pagal patvirtintus bendrus ikiteisminio tyrimo efektyvumo vertinimo kriterijus, jų svertinius balus ir taikymo metodiką, gali būti skatinami prokuratūrų ir policijos įstaigų (padalinių) vadovai ir pareigūnai. Įsakyme ir jo prieduose minimuose vertinimo kriterijuose ir metodikoje jokie teisėtumą užtikrinantys rodikliai neatspindi. Reikia pastebėti, kad minimuose kriterijuose nevienodinami tik operatyvinės veiklos rezultatyvumas ir bylų grąžinimas prokurorui iš teismo.

Akivaizdu, kad vadybine prasme, jeigu institucinė dviejų subjektų paskirtis, veiklos pobūdis ir rezultatų vertinimas sutampa, reikėtų nedelsiant pradėti svarstyti klausimą apie institucijų sujungimą, nes vien taip būtų sutaupyta nemažai organizacinių ir materialinių resursų, bent sumažinant vadovų ir juos aptarnaujančių asmenų skaičių.¹¹⁴

¹¹² Jurka R. Baudžiamąjo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. p. 25.

¹¹³ Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L., Gušauskienė M., Juodkaitė-Granskienė G., Jurgaitis R., Jurka R., Malevski H., Merkevičius R., Randakevičienė I., Zajančkauskienė J. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. - Vilnius, 2009. p. 124.

¹¹⁴ Ten pat.

3. IKITEISMINIO TYRIMO MODELIŲ PALYGINIMAS

Šiame skyriuje bus nagrinėjama valstybės pareigūnų funkcijų ikiteisminiame etape trijų modelių pateiktų lentelės forma Priede Nr. 3 medžiaga. Jame pateiktas dabar Lietuvoje funkcionuojantis modelis, P. Ancelio straipsnyje „Procesinių funkcijų esmė ir suderinamumo problemos ikiteisminiame baudžiamajame procese“ aprašytas siūlomas teorinis modelis ir Latvijoje dabar funkcionuojantis ikiteisminio tyrimo modelis. Pirmiausia reikia pastebėti, kad lyginant su dabartiniu Lietuvoje funkcionuojančiu modeliu, lentelėje yra pateikiama net penkiais ikiteisminio proceso pareigūnais daugiau, bet iš tų penkių dauguma ir dabar realiai dalyvauja ikiteisminiame tyrime, tačiau jų funkcijos nėra apibrėžtos dabar veikiančiame BPK, todėl jie šiuo metu nėra laikomi ikiteisminiame procese dalyvaujančiais subjektais.

Lentelėje nepaminėta, bet labai svarbu pažymėti, kad P. Ancelio nuomone „visas dingstis (informaciją, prielaidas) apie nusikalstamas veikas priima ir registruoja nepriklausoma nuo policijos ir prokuratūros institucija (galbūt 112 informacinė sistema Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamente).“¹¹⁵ Tokiu būdu būtų tiksliai žinomas kreipimūsi dėl nusikalstamos veikos skaičius ir jį palyginus su prasidėjusių ikiteisminių tyrimų skaičiumi būtų galima tiksliau spręsti apie nusikalstamumo lygį ir ikiteisminio tyrimo įstaigų darbo efektyvumą. Be to, įdiegus vieningą kompiuterinę sistemą, būtų galima gauti labai tikslius duomenis apie nusikalstamas veikas bei dėl jų pradėtus ikiteisminius tyrimus, jų eigą, trukmę, supaprastėtų informacijos mainai tarp ikiteisminio tyrimo ir kitų institucijų .

Palyginimui galima pažymėti, kad baudžiamasis procesas Latvijoje pradedamas įgalioto pareigūno nutarimu, kuriame nurodomi vada ir pagrindas pradėti procesą, trumpas veikos apibūdinimas, asmuo padaręs veiką (jeigu toks yra nustatytas), įstaiga arba pareigūnas, kuriam pavedamas tyrimas. Nutarimas gali būti ir rezoliucija, kurioje pavedama pradėti baudžiamąjį procesą įstaigai arba pareigūnui. Neatidėliotinais atvejais tokia rezoliucija gali būti fiksuojama netgi pirmame neatidėliotino tyrimo veiksmo protokole. Įdomu tai, kad Latvijos BPI yra apibrėžiama, kad baudžiamojo proceso pradžioje nusikalstama veika gali būti kvalifikuota vien pagal objekto priskyrimą atitinkamai nusikalstamų veikų grupei, o tardymo metu surinkus pakankamai įrodymų nusikalstama veika kvalifikuojama pagal konkrečią baudžiamojo įstatymo normą ir tai pažymima baudžiamojo proceso registre. Be to, teisės normoje nurodoma, kad įtariamuoju asmuo gali būti pripažintas ir jam pritaikoma kardomoji priemonė tik tuomet, kai nusikalstama veika yra kvalifikuojama pagal konkrečią Baudžiamojo įstatymo normą (BPI 398 str.). Apibendrinant galima teigti, kad Latvijoje nuo pat tyrimo pradžios momento yra atsakingas asmuo ar įstaiga už tą tyrimą.

¹¹⁵ Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L., Gušauskienė M., Juodkaitė-Granskienė G., Jurgaitis R., Jurka R., Malevski H., Merkevičius R., Randakevičienė I., Zajančkauskienė J. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. - Vilnius, 2009. p. 128.

Tiek Latvijos ikiteisminiame tyrime, tiek P. Ancelio siūlomame Lietuvai svarbiausias ikiteisminiame tyrime yra vedantis procesą asmuo, nes jis yra visiškai už tyrimą atsakingas ir tyrimo eigoje šį vaidmenį atlieka skirtingi pareigūnai. Atsižvelgiant į tai ikiteisminį tyrimą Latvijoje ir P. Ancelio modelyje galima sąlyginai suskirstyti į du etapus:

1. Tyrimo stadiją, kai už bylą atsako ikiteisminio tyrimo pareigūnas (Latvijoje – tardytojas), prokuroras kontroliuoja,

2. Baudžiamojo persekiojimo stadiją, kai nustatytas įtariamasis ir už bylą atsako prokuroras, jį kontroliuoja aukštesnysis prokuroras.

Akivaizdu, kad nepaisant šiame darbe nagrinėtos dabartinės teisinės reglamentacijos, neatitinkančios šio modelio, Lietuvos praktikoje (net keletu skirtingų tyrimų duomenimis) - ikiteisminio tyrimo pradžioje dažniausiai „visą darbą dirba“ ikiteisminio tyrimo pareigūnas, o prokuroras iš visų įstatymais reglamentuotų funkcijų realiausiai įgyvendina tik kontroliavimą. Lietuvoje ikiteisminio tyrimo pradžią reglamentavus pagal likusių dviejų modelių pavyzdį, ikiteisminio tyrimo pareigūnas įgautų daugiau savarankiškumo ir atsakomybės, o prokuroras, perleisdamas organizavimo ir vadovavimo funkcijas tiesioginio tyrimo padalinio viršininkui, galėtų daug efektyviau atlikti ikiteisminio tyrimo kontrolę. Kaip pažymi P. Ancelis, „prokuroro tiesioginį dalyvavimą ikiteisminiame tyrime tam tikru mastu reikėtų apriboti, suteikiant jam daugiau teisėtumo ir procesinės kontrolės įgaliojimų, dalį jų bei tiriamojo pobūdžio veiksmus perimti iš ikiteisminio tyrimo teisėjo kompetencijos. Proceso organizavimo ir tiesioginio vadovavimo jam ikiteisminiame etape (kol bus nustatytas įtariamasis) funkcijas perduoti ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo įgaliotam asmeniui. Nustačius įtariamąjį, ikiteisminį tyrimą privalėtų atlikti prokuroras. Pastarojo atliekamų veiksmų procesinę kontrolę įgyvendintų aukštesnysis prokuroras“¹¹⁶. Reikia pastebėti, kad šiame modelyje organizavimo ir vadovavimo funkcijos griežtai atskiriamos nuo kontrolės, o tai sukuria prielaidas spartesniam ikiteisminiam procesui, nes neabejotinai, kad kontroliuojant pačiam savo veiksmus, labai paprasta nieko neveikti (kaip yra dabar Lietuvoje).

Procesinių pavedimų vykdytojas Latvijoje yra tardymo įstaigos pareigūnas arba prokuroras, kuriam vedantysis procesą asmuo pavedė atlikti vieną arba kelis tardymo veiksmus, neįtraukiant jo į tardymo grupės sudėtį. Procesinių pavedimų vykdytojas atsako už kokybišką pavedimo atlikimą ir privalo vedantįjį procesą pareigūną informuoti apie visus faktus, kurie gali turėti reikšmės teisėtam ir teisingam baudžiamojo proceso užbaigimui (Latvijos BPI 32 str.). Lietuvoje dabar neretai nekokybiškai atliekamos kratos, poėmiai, nekokybiškai apklausiami asmenys ir kt., nes įstatymo lygmeniu nėra įtvirtinta pavedimo vykdytojo procesinė padėtis ir atsakomybė. Lyginant su dabartiniu

¹¹⁶ Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L., Gušauskienė M., Juodkaitė-Granskienė G., Jurgaitis R., Jurka R., Malevski H., Merkevičius R., Randakevičienė I., Zajančauskienė J. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. - Vilnius, 2009. p. 128.

Lietuvos modeliu, kuriame nėra apibrėžto tokio pareigūno, galima tik dar kartą konstatuoti, kad Lietuvos įstatymų leidėjai pamiršo tinkamai apibrėžti atsakomybę už ikiteisminio tyrimo veiksmus.

Latvijoje ikiteisminio tyrimo tyrėjui suteikiama daugiau teisių nei Lietuvoje, nes jis gali apskųsti ne tik prokurorų veiksmus ar jo nuomone neteisingą kišimąsi į ikiteisminį tyrimą, bet netgi skųsti ikiteisminio tyrimo teisėjo priimtus sprendimus teismo pirmininkui, tuo tarpu Lietuvoje net pagal P. Ancelio siūlomą modelį ikiteisminio tyrimo skundus nagrinėjant galutinį, neapskundžiamą sprendimą priima ikiteisminio tyrimo teisėjas. Galima padaryti išvadą, kad ikiteisminiame procese iš dalies jau vykdomas teisingumas, nes praktiškai nėra ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimų apskundimo tvarkos.

Labai svarbu pažymėti, kad lyginant visus tris modelius, pastebėtina, kad tik dabar Lietuvoje funkcionuojančiame modelyje ikiteisminio tyrimo teisėjas dalyvauja renkant ir tvirtinant duomenis, bei apklausiant nepilnamečius įtariamuosius, liudytojus ir nukentėjusiuosius. Įvairių darbe analizuotų tyrimų duomenys ir teoriniai mokslininkų pastebėjimai šiuo požiūriu sutampa, kad šios pareigos ikiteisminio tyrimo teisėjams atima daug laiko ir neįneša planuoto žmogaus teisių apsaugos sustiprinimo.

Lyginant lentelės duomenis, galima pastebėti, kad dabar Lietuvoje ikiteisminio tyrimo padalinio vadovas turi labai ribotas funkcijas ir atsakomybę, nors įtakoti ikiteisminį procesą galėtų gana stipriai, jei tai būtų reglamentuojama kaip siūloma kituose dviejuose modeliuose. P. Ancelio teorinio modelio efektyvumą iš dalies patvirtina ir 2008 metais eksperimento tvarka Panevėžio miesto ir Trakų rajono prokuratūrose įgyvendinto ikiteisminio tyrimo kokybės gerinimo plano, kuriuo siekta skatinti vidurinėsios policijos vadovų grandies savarankiškumą ir mažinti prokurorų darbo krūvį rezultatai.¹¹⁷ Pasak prokuratūros vadovo, siekiant sudaryti prokurorams sąlygas daugiau dėmesio skirti tyrimo organizavimui sudėtingose didelės apimties bylose, taip pat bylose, kuriose nustatyti įtariamieji, Panevėžio bei Trakų prokurorai buvo įpareigoti leisti policijos vadovams organizuoti pirminę ikiteisminio tyrimo stadiją baudžiamosiose bylose dėl baudžiamųjų nusižengimų, nesunkių ir apysunkių nusikaltimų. Eksperimentinio bylų tyrimo organizavimo rezultatai rodo, kad pirminėje stadijoje be prokuroro vykdytų ikiteisminių tyrimų kokybė nepablogėjo. Tuo tarpu prokurorų darbo krūvio sumažinimas sudarė sąlygas pasiekti geresnių policijos bei prokuratūros darbo rezultatų – iširta ir teismui perduota daugiau nusikalstamų veikų. Tai matyti analizuojant 2 lentelėje pateikiamus duomenis.

¹¹⁷ <http://www.teisingumas.lt/naujienos/aktualijos/prokuraturos-ir-policijos-eksperimentas-daugiau-byly-maziau-biurokratijos> - aplankyta 2010 11 16

2 lentelė. 2007 ir 2008 metų Trakų ir Panevėžio prokuratūrų veiklos duomenys

	Trakų rajono apylinkės prokuratūra	Panevėžio miesto apylinkės prokuratūra
2007 m. ištirta nusikalstamų veikų	267	1320
2008 m. ištirta nusikalstamų veikų	335	1476
Kiek nusikalstamų veikų 2008 m. ištirta daugiau	68 (25%)	156 (12%)
Į teismą perduota	256	1344

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Išanalizavus tyrimų duomenis ir ikiteisminį tyrimą reglamentuojančius teisės aktus, bei juos papildančius: Prokuratūros įstatymą, Prokuratūros statutą, Generalinio prokuroro rekomendacijas ir kitus teisės aktus ir naujausius pakeitimus galima teigti, kad realiai funkcionuojantis ikiteisminio tyrimo vadovavimo ir kontroliavimo Lietuvoje modelis neracionalus, prieštarauja elementariems ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimo principams ir neužtikrina proceso dalyvių teisėtų interesų apsaugos ir gynybos, varžo nusikalstamų veikų tyrimo procesą ir ignoroja vieną iš fundamentaliausių ikiteisminio tyrimo principų — nusikaltimo tyrėjo savarankiškumo ir nepriklausomumo principą, nes pagal dabartinį BPK nėra asmens, kuris būtų atsakingas už tyrimą.

2. Efektyvų tyrimo organizavimą sąlygoja pakankamai aiški teisinė reglamentacija, prokuroro funkcijų suderinimas, ikiteisminio tyrimo pareigūnų, atliekančių tyrimą, kvalifikacija ir kompetencija. Būtina sukurti efektyvią ikiteisminio tyrimo pareigūnų motyvavimo sistemą darbo užmokesčio, tolygaus krūvio paskirstymo, skatinimo priemonių, papildomų socialinių garantijų sistemos sukūrimas leistų išlaikyti didelę patirtį turinčius ikiteisminio tyrimo pareigūnus.

3. Siekiant efektyvesnės veiklos, reikėtų naujai apsvarstyti pagrindinio ikiteisminio tyrimo subjekto – tyrėjo paskirties, funkcijų ir įgaliojimų tarp jo, įstaigos vadovo ir prokuroro suderinamumo, jų savarankiškumo ir nepriklausomumo bei kitus klausimus. Ikiteisminiame procese neblogai yra išspręstos teisėjo ir prokuroro nepriklausomumo nuo kitų valdžių prielaidos, apibrėžti aukšti kvalifikaciniai reikalavimai užimti nurodytas pareigybes, deja tai visiškai netaikoma ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Nuo 2003 m. gegužės mėnesio jie yra visiškame atitinkamų administracinių institucijų (netgi žemiausio lygio vadovybės) priklausomume. Jų skyrimas vykdyti tyrimo funkciją ir kasdienė darbo drausmės (atitinkamai ir visi kiti skatinimo ar baudimo svertai) kontrolė paliekama žinybai ir jau vien tuo neužkertamas kelias visokiam pareigūnų poveikiui ir įtakoms, reikalui esant, riboti ar atitinkamai įtakoti tyrimą.

4. Vidaus reikalų ministro R. Palaičio pasirašyta finansavimo sutartimi pradėtas integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos sukūrimo projekto įgyvendinimas, kuris turėtų pagerinti ikiteisminio tyrimo organizavimą, vadovavimą ir kontroliavimą, nes labai palengvintų ikiteisminio tyrimo pareigūno kanceliarinį darbą, būtų galima tolygiau paskirstyti ikiteisminio tyrimo pareigūnų darbo krūvius, leistų efektyviau atlikti ikiteisminio tyrimo terminų kontrolę ir automatiškai atliktų statistinę apskaitą bei galėtų pasitarnauti kuriant ir tobulinant objektyvią ikiteisminio tyrimo pareigūnų vertinimo sistemą.

5. Apibendrinant galima teigti, kad iškelta hipotezė, kad nepakankamas ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo teisinis reguliavimas sukuria prielaidas ydingai ikiteisminio tyrimo organizavimo praktikai pasitvirtinti.

6. Ikiteisminio tyrimo organizavimas – ikiteisminį tyrimą atliekančių subjektų veikla, paremta įstatymuose numatytų ir moksliskai pagrįstų priemonių visuma, užtikrinančia efektyvų ikiteisminį tyrimą bei nuoseklų ir savalaikį jo tikslų įgyvendinimą. Ikiteisminis tyrimas yra sąlygojamas tam tikrų jau ilgainiui susiformavusių veiksnių – tai yra būdai, procedūros, kontrolės mechanizmas, kurie laikui bėgant keičiasi, bet jų esmė yra vienoda.

7. Ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo, kontroliavimo efektyvumui bei jo tikslų įgyvendinimui neigiamą įtaką daro augantis nusikalstamumo lygis, didėjantis pareigūnų darbo krūvis bei menkas darbo techninis ir finansinis aprūpinimas.

8. Kaip ir kiekvienoje organizacijoje, taip ir prokuratūroje bei ikiteisminio tyrimo įstaigoje, pokyčiai dažnai susiję su naujų įgūdžių ir žinių poreikiu. Prokurorams labiausiai trūksta operatyvinės veiklos, organizavimo žinių, ikiteisminio tyrimo pareigūnams - teisinių. Todėl reiktų intensyvuoti realų teorinį praktinį mokymą, organizuoti įvairias mokslines diskusijas, konferencijas, seminarus. Kompetencijos užtikrinimas šiuo požiūriu turi būti vertintinas ne tik kaip būtinų teisinių ar operatyvinių žinių, tačiau ir kaip bendradarbiavimo, planavimo, personalo ugdymo įgūdžių suteikimas.

9. Ikiteisminio tyrimo organizavimas ir planavimas yra komandinis darbas, kurio metu yra labai svarbu tarpusavyje nuolat bendradarbiauti institucijoms (prokuratūrai ir ikiteisminio tyrimo įstaigai) ir konkretiems pareigūnams. Toks bendradarbiavimas yra ikiteisminio tyrimo sėkmės laidas. Praktika rodo, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos ir ikiteisminio tyrimo įstaigos padalinio, atliekančio ikiteisminį tyrimą, vadovų eliminuoti iš ikiteisminio tyrimo organizavimo ir planavimo proceso negalima, nes jų veikla daro didelę įtaką ikiteisminio tyrimo pareigūno atliekamiems veiksams. Dėl šios priežasties siūlytina Seimui svarstyti ir priimti įstatymą, kuriuo LR BPK būtų papildytas normomis, reglamentuojančiomis ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo teises, pareigas, atsakomybę atliekant, organizuojant ir planuojant ikiteisminį tyrimą. Juo labiau, kad tyrimo duomenys leidžia manyti, jog realiaame gyvenime ikiteisminio tyrimo įstaigų vadovai vykdo ikiteisminio tyrimo organizavimo, planavimo, ikiteisminio tyrimo atlikimo kontrolės funkcijas, kai kurie sudarinėja ir tvirtina ikiteisminio tyrimo planus, dalis vadovų tą patį daro kartu su prokurorais.

10. Remiantis užsienio patirtimi, reiktų Lietuvoje įkurti Seimo komisiją arba visuomeninę organizaciją, kuri galėtų vykdyti ikiteisminio procesą nešališką kontrolę rezonansinėse bylose.

11. Atlikto valstybės pareigūnų funkcijų ikiteisminiame etape teorinio modelio ir Lietuvoje bei Latvijoje veikiančių praktinių modelių palyginimas atskleidė, kad Lietuvos ikiteisminis tyrimas būtų daug efektyvesnis pritaikius (teisiškai reglamentavus) P. Ancelio teorinį modelį.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Europos Tarybos ir Europos Sąjungos teisės aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais 1, 4, 7 // Valstybės žinios. Vilnius, 2000. Nr. 96-3016.
2. Europos Tarybos Rekomendacija Nr. R (95) 12 Dėl baudžiamosios teisenos valdymo. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Vilnius, 2006.
3. Europos Tarybos Rekomendacija Nr. Rec (2000) 19 Dėl prokuratūros vaidmens baudžiamosios justicijos sistemoje. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Vilnius, 2006.

Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 32-1316.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios, 1961, Nr. 18-148.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, Baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu Nr. IX-785, ir Bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 1-12.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 168, 170, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-1014, 2010-09-21 // Valstybės žinios, 2010, Nr. 113-5742.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios,

- Kodekso papildymo 41(1), 77(2), 80(1), 374(1), 374(2), 412(1) straipsniais ir Kodekso priedo papildymo įstatymas Nr. X-1236, 2007-06-28 // Valstybės žinios, 2007, Nr. 81-3312.
9. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 42-1919.
 10. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 90-2777.
 11. Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr.11-163.
 12. Lietuvos Respublikos valstybės sienos apsaugos tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 92-2848.
 13. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 73-2517.
 14. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 41-1162.
 15. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2633.
 16. Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 98-2713.
 17. Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 33-1250.
 18. Lietuvos Respublikos priešgaisrinės saugos įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5518.
 19. Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 53-1290.
 20. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų teismų įsteigimo, apygardų ir apylinkių teismų veiklos teritorijų nustatymo bei Lietuvos Respublikos prokuratūros reformavimo // Valstybės žinios, 1994, Nr. 50-932.
 21. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų ir jų įgyvendinimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 61-1736.
 22. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto atlikto aplinkybių, susijusių su Drąsiaus Kedžio skundų tyrimu, parlamentinio tyrimo išvados“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 12-562.
 23. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2010-10-21, Nr. 124-6363.
 24. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos direktoriaus įsakymas „Dėl muitinės kriminalinės tarnybos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 42-2053.
 25. Prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-215.
 26. Ikiteisminio tyrimo pradžios registravimo tvarka. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110.

27. Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. I-142.
28. Rekomendacijos dėl prokuroro veiklos organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. birželio 19 d. įsakymu Nr. I-86.
29. Rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų tyrimo paskirstymo ikiteisminio tyrimo įstaigoms. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsakymu Nr. I-109.
30. Rekomendacijos dėl proceso baigimo baudžiamuoju įsakymu. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47.
31. Rekomendacijos dėl proceso baigimo pagreitinto proceso tvarka. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47.
32. Rekomendacijos dėl kaltinamojo akto surašymo ir perdavimo teismui. Patvirtintos Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2007 m. gruodžio 13d. įsakymu Nr. I-179.
33. Rekomendacijos dėl ataskaitos, pateikiamos baigus ikiteisminį tyrimą (Baudžiamojo proceso kodekso 218 straipsnis), surašymo. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47.
34. Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagal naujojo Baudžiamojo proceso kodekso 213 straipsnį (kai yra padarytos kelios skirtingo sunkumo nusikalstamos veikos). Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47.

Konstitucinio Teismo nutarimai ir išvados

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 15-402.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=269610 [žiūrėta 2010 11 19]
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2008/n080124.htm> [žiūrėta 2010 11 15]

Vadovėliai, mokomosios priemonės, disertacijos, monografijos

1. Ancelis P. Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas. - Vilnius: Saulelė, 2007. – 296 p. - ISBN 978-9955-763-01-7
2. Ancelis P. Ikiteisminio nusikaltimų tyrimo procesinės ir organizacinės problemos [Rankraštis] : (lyginamosios teisėtyros studija) : daktaro disertacija : socialiniai mokslai: teisė (6F). - Vilnius, 1996. – 155 lap.
3. Ancelis P., Ažubalytė R., Belevičius L., Gušauskienė M., Juodkaitė-Granskienė G., Jurgaitis R., Jurka R., Malevski H., Merkevičius R., Randakevičienė I., Zajančkauskienė J. Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai. - Vilnius, 2009. - 435 p. - ISBN 978-609-95043-4-6
4. Ancelis P., Ažubalytė R., Jurgaitis R., Zajančkauskienė J. Bakalauro studijų programos „Teisė ir valdymas“ modulio „Baudžiamojo proceso teisė“ (6 kr.) mokomosios medžiagos paketas nuotolinėms studijoms. 2007. // <http://moodle.mruni.lt/> [žiūrėta 2010 m. birželio 2 d.]
5. Bagdonas E., Bagdonienė L. Administravimo principai. – Kaunas, 2000. - 228 p.- ISBN 9986-13-814-0
6. Barkauskas A. Kriminalistinės versijos. – Vilnius, 2000. - 54 p. - ISBN 9955-442-07-7
7. Bekarija Č. Apie nusikaltimus ir bausmes. - Vilnius: Mintis. 1992. – 107 p. – ISSN 5-417-00595-9
8. Burda R., Krikščiūnas R., Latauskienė E., Malevski H., Matulienė S. Kriminalistikos taktika ir metodika. – Vilnius, 2004. - 171 p.- ISBN 9955-563-47-8
9. Burda R. Kriminalistikos taktika. – Vilnius, 2001. – 75 p. - ISBN 9955-442-33-6
10. Damašienė V. Valdymo pagrindai. – Šiauliai, 2002. - 164 p.- ISBN 9986-705-87-8
11. Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos TSR Baudžiamasis procesas - Vilnius, 1978. – 403 p.
12. Goda G., Kuconis P. Nauja ikiteisminio nusikaltimų tyrimo koncepcija // Justitia, 1997, Nr. 4.
13. Jurka R. Baudžiamojo proceso optimizavimo ir spartinimo galimybės ir būdai // Teisės institutas, Vilnius, 2004. - 107 p. - ISBN 9955-668-23-7
14. Jurka R., Ažubalytė R., Gušauskienė M., Panomariovas A. Baudžiamojo proceso principai. - Vilnius, 2009. – 247p. - ISBN 978-9955-790-71-6
15. Katuoka S. Valstybės ir teisės teorijos pagrindinės kategorijos. – Vilnius, 1997. – 22 p. - ISBN 9986-518-42-3
16. Kazlauskas M. Parengtinis tardymas tarybiniame baudžiamajame procese. – Vilnius, 1976. – 124 p.

17. Kuklianskis S. Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys. – Vilnius, 1995. – 31 p.- ISBN 9986-518-24-5
18. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I. – Vilnius, 2003. - 664 p.- ISBN 9955-557-18-4
19. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras II. – Vilnius, 2003. - 660 p - ISBN 9955-557-22-2
20. Lietuvos Respublikos prokuratūra.
<http://www.prokuraturos.lt/nbspnbsplkitekisminiotyrimokontrol%C4%97/tabid/178/Default.aspx> [žiūrėta 2010 m. gegužės 6 d.]
21. Lietuvos Respublikos muitinės departamentas. <http://www.cust.lt/lt/article?articleID=7106> [žiūrėta 2010 m. gegužės 6 d.]
22. Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P. Kriminalistika. – Vilnius, 1985. - 335 p.
23. Palskys E. Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos (1918-1940). Monografinė studija. – Vilnius: LPA, 1995. – 424 p. – ISBN 9986-518-26-1
24. Pradel J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius, 2001. - 647 p. - ISBN 9986-752-95-7
25. S. Melničenko, R. Jurka, J. Randakevičienė. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. - Vilnius, 2006. 287 p. ISBN 9955-68-256-6
26. Vaišvila A. Teisės teorija. – Vilnius, 2000. – 375 p.- ISBN 9986-567-41-6
27. Valstybės sienos apsaugos tarnyba. <http://www.pasienis.lt/index.php?3997690586> [žiūrėta 2010 m. gegužės 6 d.]
28. Mintzberg H. Le Management. Voyage aux centre des organisations. – Paris, 1997. – 690 p.
29. Андреев И. С., Грамович Г. Н., Порубов Н. И. Криминалистика. – Москва, 1997. – 756 с.- ISBN 5-7975-0002-7
30. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. – Москва, 1988 - 302 с. - ISBN 5-7260-0018-8
31. Герасимов И. Ф., Драпкин Л. Я. Криминалистика. – Москва, 1994 - 526 с. – ISBN 5-06-003229-9
32. Пантелеев И. Ф., Селиванов Н. А. Криминалистика. – Москва, 1988. - 670 с.- ISBN 5-7260-0080-3
33. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. - Vilnius: Leidykla „Žodynas“, 2001. 1039 p.
34. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // Vyr. red. Keinys S. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. - 967 p.

Moksliniai straipsniai

1. Ancelis P. Baudžiamojo proceso vystymosi tendencijos po 2003 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo // *Jurisprudencija*, 2008 Nr.6 (108), 32-40 p.
2. Ancelis P., Grigolovičienė D. Iki teismo tyrimas po naujos redakcijos teisinės sistemos reformos metmenų patvirtinimo // *Jurisprudencija*, 2004, t.63 (55). 46-61 p.
3. Ancelis P. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape // *Jurisprudencija: mokslo darbai*. Vilnius, 2006. T. 11 (89).7-13 p.
4. Bachin V., Karpov N., Karpov A. Kadru rengimas – kovos su nusikalstamumu tobulinimo sąlyga // *Jurisprudencija*, 2005, t. 65 (57), 122-128 p.
5. Burda R. Diskusiniai naujos ikiteisminio nusikaltimų tyrimo koncepcijos klausimai // *Justitia*, 2001, Nr.1.
6. Burda R. Naujas baudžiamojo proceso kodeksas – nauji kriminalistikos taktikos uždaviniai // *Jurisprudencija*, 2003, t. 43 (35) 12-16 p.
7. Gušauskienė M. Iki teismo tyrimo teisėjas – žmogaus teisių garantas // *Jurisprudencija*, 2004, T. 57(49). - 147 p.- ISSN 1392-6195
8. Kazlauskas M. Naujo baudžiamojo proceso kodekso projekto koncepcija ir sistema // *Teisė*, 2000, Nr.37.
9. Kuklianskis S. Iki teismo tyrimo teoriniai pagrindai // *Jurisprudencija*, Vilnius, 2005, Nr.75(67). 7 - 16 p.
10. Kuklianskis S. Teorinės tardymo situacijų problemos // *Kriminalinė justicija*, 1996, Nr. 5.
11. Šatas M. Prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų bendradarbiavimo formos//*Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Vilnius, 2008, Nr. 4(13)- 406 p.

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 26 d. konsultacija „Dėl BPK 63, 168, 214, 217 straipsnių taikymo“ // *Teismų praktika*, 2004, Nr. 21.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 17 d. teisėjų senato nutarimas Nr. 48 „Dėl teismų praktikos taikant BPK normas, reglamentuojančias bylų supaprastintą procesą“ // *Teismų praktika*, 2004, Nr. 22.

Krivickas A. Ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo teisinis reguliavimas ir taikymo praktika / Baudžiamojo proceso magistro baigiamasis darbas. Vadovas Prof. P. Ancelis. – Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo saugumo fakultetas, Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedra, 2010. – 73 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe kompleksiskai išnagrinėti ir ištirti ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo ypatumai, ikiteisminio tyrimo subjektų vaidmuo ir jų vieta ikiteisminiame tyrime, tarpusavio procesiniai santykiai ir praktikoje išskylančios problemos. Išanalizuoti pagrindai, priemonės bei sąlygos ikiteisminio tyrimo sėkmei užtikrinti, atsižvelgiant į baudžiamojo proceso ir kriminalistikos mokslo aspektus. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu nagrinėjami ikiteisminio tyrimo ir jo subjektų sampratos ypatumai. Antroje dalyje nagrinėjami ikiteisminio tyrimo organizavimo ypatumai, teisinis reglamentavimas, tiriamos vadovavimo ir kontroliavimo problemos. Trečioje dalyje analizuojama ikiteisminio tyrimo organizavimo, jam vadovavimo, kontroliavimo taikymo praktika, lentelės forma pateikiamos valstybės pareigūnų funkcijų ikiteisminiame etape trys modeliai, tai yra, Lietuvoje funkcionuojantis modelis, P. Ancelio straipsnyje „Procesinių funkcijų esmė ir suderinamumo problemos ikiteisminiame baudžiamajame procese“ aprašytas siūlomas teorinis modelis ir Latvijoje dabar funkcionuojantis ikiteisminio tyrimo modelis. Darbo tikslai pasiekti naudojant mokslinės analizės, sintezės, lyginamąjį bei loginio tyrimo metodus, nagrinėjant Lietuvoje galiojantį ikiteisminio tyrimo procesą, jame dalyvaujančius ir jį organizuojančius subjektus, įstatymų keliamus uždavinius, atkreipiant dėmesį į ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo problemas su kuriomis tenka susidurti. Darbe lyginamos ir vertinamos mokslininkų nuomonės, teisiniai norminiai aktai bei su nagrinėjama tema susiję statistiniai duomenys. Taikant loginį metodą išvedami atitinkami apibendrinimai, išvados.

Pagrindiniai žodžiai: baudžiamasis procesas, ikiteisminio tyrimo organizavimas, vadovavimas, kontroliavimas, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas.

Krivickas A. The pre-trial investigation's organization, command and control legal regulation and the application of the law / criminal procedure master's thesis. Head Prof. P. Ancelis. - Kaunas: Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Criminalistics and Criminal Procedure, 2010. - 73 p.

ANNOTATION

Master's degree thesis comprehensively analyzed and the pre-trial investigation's organization, command and control features, investigating the role of actors and their place in the pre-trial investigation as well as the relationship between procedural and practical problems. To analyze the framework, tools and conditions to ensure the success of the pre-trial investigation, according to the criminal justice and forensic science issues. The first part deals with theoretical aspect of the pre-trial investigation as well as the concept of subjects analyzed. The second part deals with the pre-trial characteristics of the organization, analysis and management control issues, the legal regulation. The third section analyzes the investigative organization, its leadership, controlling the practice of a table in the form of the functions of public officials in the pre-trial stage of three models, namely, Lithuania, functioning model of P. Ancelis article features the essence of due process and compatibility problems in the pre-trial criminal procedure "described in the proposed theoretical model and Latvia are now investigating a functioning model. Labor aims to achieve by using scientific analysis and synthesis, logic and comparative research methods, examination of Lithuania force investigating the process of participating in and organizing its entities, the laws of the challenges, paying attention to investigating the organization and command and control problems facing. The paper compared and assessed in view of scientists, legal and regulatory acts relating to the topic statistics. For the purposes of a logical approach to derive the corresponding generalizations and conclusions.

Key words: criminal procedure, the pre-trial investigation's organization, management, monitoring, pre-trial investigation officer, prosecutor, investigating judge.

Krivickas A. Ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo ir kontroliavimo teisinis reguliavimas ir taikymo praktika / Baudžiamojo proceso magistro baigiamasis darbas. Vadovas Prof. P. Ancelis. – Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo saugumo fakultetas, Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedra, 2010. – 73 p.

SANTRAUKA

Ikiteisminio tyrimo organizavimas – tai ne tik įstatymais apibrėžta procesinė veikla, bet ir įvairių bendravimo bei bendradarbiavimo veiksmų kompleksas, kuris gali būti paaiškintas remiantis kitų visuomenės mokslų žiniomis. Ikiteisminio tyrimo organizavimo, jam vadovavimo, kontroliavimo sistemą sudaro ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas. Pagrindinis ikiteisminio tyrimo proceso organizatorius, vadovas ir kontrolierius - prokuroras. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas (tyrėjas) privalo vykdyti visus prokuroro nurodymus bei jo nustatytu laiku pranešti apie ikiteisminio tyrimo eigą. Ikiteisminio tyrimo teisėjas atlieka tik jam priskirtus procesinius veiksmus ir tik gavęs prokuroro prašymą.

Esminiai ikiteisminio tyrimo organizavimo principai: teisėtumas, vienasmeniškumas, veiksmų koordinavimas, mobilumas, intensyvumas, mokslo ir technikos panaudojimas, dinamiškumas ir vykdymo kontrolė bei uždaviniai skirti operatyviai ir išsamiai išaiškinti nusikalstamas veikas, sudaryti kiekvienoje byloje sąlygas teisingai taikyti įstatymą, kad kiekvienas nusikaltimą padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir nė vienas nekaltas asmuo nebūtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, užtikrinti nusikalstamą veiką padariusio asmens padarytos materialinės žalos atlyginimą arba ją atlyginti, sudaro vieną iš ikiteisminio tyrimo organizavimo pagrindų. Tačiau vienas svarbiausių, be ikiteisminio tyrimo organizavimo principų ir uždavinių, pagrindų yra procesinis, kurį sudaro Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas ir kiti teisės aktai.

Tinkamas ikiteisminio tyrimo planavimas yra būtina sąlyga, užtikrinanti ikiteisminio tyrimo sėkmę ir efektyvumą, padedanti realizuoti baudžiamojo proceso uždavinius. Tyrimo planavimo principai yra: individualumas, dinamiškumas, pagrįstumas, konkretumas, realumas, perimamumas ir optimalumas.

Ikiteisminio tyrimo organizavimo, vadovavimo, kontroliavimo efektyvumui bei jo tikslų įgyvendinimui neigiamą įtaką daro augantis nusikalstamumo lygis, didėjantis pareigūnų darbo krūvis bei menkas darbo techninis ir finansinis aprūpinimas.

Krivickas A. The pre-trial investigation's organization, command and control legal regulation and the application of the law / criminal procedure master thesis. Head Prof. P. Ancelis. - Kaunas: Mykolas Romeris University, Faculty of Public Security, Department of Criminalistics and Criminal Procedure, 2010. - 73 p.

SUMMARY

Organization of the pre-trial investigation - is not only defined by law procedural activities but communication and cooperation between different set of operations which can be explained by other social science research organization of the pre-trial investigation, his leadership; the monitoring system consists of pre-trial investigation officer, prosecutor, investigating judge. The main organizer of investigative process, supervisor and controller - prosecutor. Pre-trial investigation officer (investigator) must comply with all instructions and prosecutor in due time to the pre-trial proceedings. The pre-trial judge assigned to him only by the proceedings and only after the prosecutor's request.

Key pre-trial organization principles: legality, coordination, mobility, intensity of use of science and technology, dynamics and control performance as well as the targets for rapid and comprehensive interpretation of criminal offenses, consisting in each case for correct application of the law so that every offender would be justly punished and no innocent person is not prosecuted, to ensure the offender of material damages or compensation, is one of the pre-survey in the grounds. However, one of the most important, in addition to investigating the principles and objectives of the organization, the framework is procedural, which are the Republic of Lithuania Code of Criminal Procedure and other legislation.

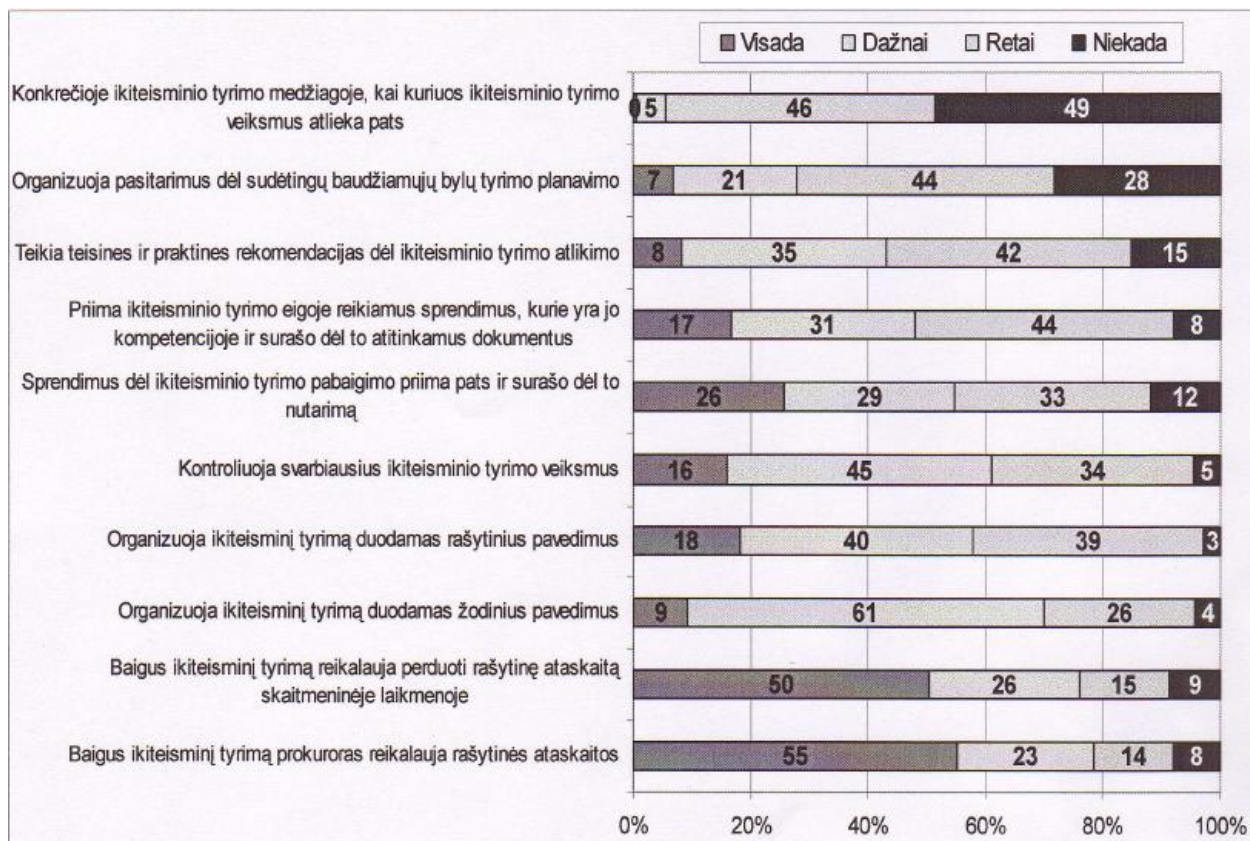
Proper pre-trial planning is essential in ensuring the success of the pre-trial investigation and the effectiveness of criminal process to help realize the goals. The study of planning principles: individualism, dynamism, validity, specificity, reality, continuity and optimality.

The pre-trial investigation's organization, command, control and efficiency in achieving the objectives of the negative influence of rising crime rates, increasing workload of officials and working poor technical and financial provision.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Ikiteisminį tyrimą Jūsų įstaigoje organizuojantis prokuroras:

1 lentelė. Ikitėisminio tyrimo įstaigos

Ikitėisminio tyrimo įstaiga	Kompetencijos sritis	BK straipsniai pagal kuriuos atliekamas ikitėisminis tyrimas
Policija	Plačiausios kompetencijos ribos	BPK 165 straipsnyje
Valstybės sienos apsaugos tarnybos	Nusikalstamos veikos, susijusios su valstybės sienos ar kitų šios tarnybos saugomų objektų režimo pažeidimu.	BK 291 ir 292 straipsniuose ¹¹⁸
Specialiųjų tyrimų tarnyba	Nusikalstamos veikos, kurios yra susijusios su korupcija.	BK 225 – 229 straipsniuose ¹¹⁹
Karo policija	Nusikalstamos veikos krašto apsaugos sistemoje. Turi įgaliojimus: karinėse teritorijose ir kariniame transporte – visų asmenų atžvilgiu ir kitose teritorijose – karių atžvilgiu, taip pat asmenų, darančių nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus prieš karius, krašto apsaugos institucijas ir jų valdomą ar naudojamą turtą, atžvilgiu.	BK 316 – 329 straipsniuose ¹²⁰
Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas	Nusikaltimai Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai.	BK XVI skyriuje ¹²¹
Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba	Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai bei kitos nusikalstamos veikos, susijusios su finansų sistema ¹²² .	BK XXXII skyriuje ¹²³ .
Lietuvos Respublikos muitinė	Kontrabanda ir neteisėtas prekių ar produkcijos neišvežimas iš Lietuvos Respublikos	BK 199 -200 straipsnyje ¹²⁴

¹¹⁸ LR BK 291 str. „Neteisėtas valstybės sienos perėjimas“ ir 292 str. „Neteisėtas žmonių gabenimas per valstybės sieną“.

¹¹⁹ LR BK XXXIII skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai Valstybės tarnybai ir Viešiesiems interesams“.

¹²⁰ LR BK XVI skyrius „Nusikaltimai ir Baudžiamieji nusižengimai Krašto apsaugos tarnybai“.

¹²¹ LR BK 114 – 128 straipsniai.

¹²² Rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų tyrimo paskirstymo ikitėisminio tyrimo įstaigoms. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsakymu Nr. I-109.

¹²³ Lietuvos Respublikos finansinių nusikaltimų tarnybos įstatymas//Valstybės žinios. 2007, Nr. IX-816. 2str.

¹²⁴ Rekomendacijos dėl nusikalstamų veikų tyrimo paskirstymo ikitėisminio tyrimo įstaigoms. Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 8 d. įsakymu Nr. I-109.

Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas	Kai naikinamas ar niokojamas turtas gaisru.	BK 187, 188, 271, 274 straipsnyje
Kalėjimo departamentas	Kai nusikalstama veika padaroma Kalėjimo departamento sistemos įstaigose	BK 239, 241 straipsnyje
Tolimajame plaukiojime esančių jūros laivų kapitonai	kai laivas yra išvykęs į tolimojo plaukiojimo reisą ir laive padaroma nusikalstama veika, o teisėsaugos pareigūnai neturi galimybių atvykti į laivą ir atlikti jame būtinus ikiteisminio tyrimo veiksmus.	BPK 165 straipsnio 2 dalies

Valstybės pareigūnų funkcijų ikiteisminiame etape palyginimas

Ikiteisminio proceso pareigūnai	Valstybės pareigūnų funkcijos ikiteisminiame etape (dabar)	Valstybės pareigūnų funkcijų modeliavimas ikiteisminiame etape (P. Ancelio pateiktas modelis)	Valstybės pareigūnų funkcijos ikiteisminiame etape (Latvijoje)
Ikiteisminio tyrimo tyrėjas	<ol style="list-style-type: none"> 1. siekia nustatyti nusikalstamą veiką padariusį asmenį ir tokios veikos aplinkybes; 2. objektų apžiūra; 3. specialisto kvietimas ir pavedimas jam atlikti objektų tyrimą; 4. šaukimas į apklausą ir apklausa (akistata); 5. parodymų patikrinimas vietoje; 6. parodymas atpažinti; 7. daiktų ir dokumentų, turinčių reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, išreikalavimas; 8. eksperimentas; 9. laikinas sulaikymas; 10. fotografavimas, filmavimas, matavimas, rankų atspaudų ir pavyzdžio genetinei daktiloskopijai paėmimas. 11. Reikia gauti procesinį patvirtinimą pas ikiteisminio tyrimo teisėją, kai: 12. a) padaroma krata ar poėmis, išskyrus sulaikymą, suėmimą (BPK 146 str. 2 d.); 13. b) elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas (prokuroro nutarimu, tačiau per tris dienas nuo tokių 	<ol style="list-style-type: none"> 1. išnagrinėti tikėtina padarytos nusikalstamos veikos duomenis ir pradėti baudžiamąjį procesą arba atsisakyti pradėti baudžiamąjį procesą; 2. atlikti procesinius veiksmus, siekiant nustatyti, ar buvo padaryta nusikalstama veika, kas ją padarė, ar kuris nors asmuo už tai turi atsakyti baudžiamąja tvarka, 3. nustatyti įtariamą asmenį ir surinkti asmens patraukimą įtariamuoju pagrindžiančius įrodymus; 4. imtis visų įstatyme numatytų priemonių, užtikrinančių padarytos žalos atlyginimą; 5. pasirinkti tokį baudžiamojo proceso modelį, kuris užtikrintų teisingą baudžiamojo teisinio santykio sureguliaciją, vengiant nepateisinamo asmeninio gyvenimo trikdymo ir nepagrįstų sąnaudų; 6. vykdyti savo tiesioginio viršininko, kontroliuojančio prokuroro, aukštesniojo prokuroro nurodymus ir ikiteisminio tyrimo teisėjo paliepimus; 7. turi teisę priimti bet 	<ol style="list-style-type: none"> 1. priima bet kuriuos procesinius sprendimus; 2. atlieka tardymo veiksmus arba paveda juos atlikti tardymo grupės nariui ar procesinių pavedimų vykdytojui; 3. siūlo prižiūrinčiam prokurorui pradėti baudžiamąjį persekiojimą; 4. rezoliucija atsisako pradėti baudžiamąjį procesą ir apie tai praneša informacijos pateikėjui, išskyrus medikus ar gydymo įstaigas. Šis sprendimas gali būti skundžiamas prokurorui ar teismui (Latvijos BPI 369-373 str.). 5. apskūsti savo tiesioginio viršininko nurodymus priežiūros prokurorui, o šio sprendimus ir nurodymus aukštesniajam prokurorui, o paskutinio nurodymus kitam aukštesniajam prokurorui; 6. tardančiojo teisėjo sprendimus tardytojas turi teisę apskūsti teismo pirmininkui (Latvijos BPI 29 str.).

	<p>veiksmų pradžios turi būti gautas ikiteisminio tyrimo teisėjo sutikimas (BPK 154 str.).</p> <p>14. Tyrėjo sprendimai turi būti derinami su ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovu (jo įgaliotu asmeniu) ar prokuroru:</p> <p>15. nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą (įstaigos vadovo ar jo įgalioto asmens patvirtinimas);</p> <p>16. anonimiškumo nustatymas (prokuroro patvirtinimas).</p> <p>17. vykdyti visus prokuroro nurodymus ir pavedimus;</p> <p>18. užtikrinti, kad asmuo neteisėtai nebūtų patrauktas įtariamuoju baudžiamajame procese.</p>	<p>kuriuos procesinius sprendimus;</p> <p>8. atlikti visus procesinius veiksmus išskyrus asmenų sulaikymą ir kitus procesinės prievartos veiksmus arba pavesti juos atlikti tyrimo grupės nariui ar procesinių pavedimų vykdytojui,</p> <p>9. siūlyti kontroliuojančiam prokurorui pradėti baudžiamąjį persekiojimą,</p> <p>10. turi teisę apskūsti savo tiesioginio viršininko nurodymus kontroliuojančiam prokurorui, šio sprendimus ir nurodymus aukštesniajam prokurorui, o pastarojo nurodymus ikiteisminio tyrimo teisėjui.</p> <p>11. gali tiesiogiai kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl griežtesnių kardomųjų ir procesinės prievartos priemonių taikymo</p>	
Vedantis procesą asmuo	Už ikiteisminio proceso organizavimą, vadovavimą ir kontrolę atsakingas prokuroras.	Tyrimo stadijoje - tyrėjas, baudžiamąjo persekiojimo stadijoje – prokuroras.	Tyrimo stadijoje – tardytojas, baudžiamąjo persekiojimo stadijoje - prokuroras
Procesinių pavedimų vykdytojas	Tokio pareigūno BPK nėra, bet jo funkcijas dalinai atlieka ikiteisminio tyrimo tyrėjas ir operatyviniai darbuotojai dalyvaujantys konkrečiame ikiteisminio tyrimo procese	<p>1. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kuriam vedantysis procesą asmuo pavedė atlikti vieną arba kelis ikiteisminio tyrimo veiksmus, neįtraukiant jo į tardymo grupės sudėtį.</p> <p>2. Jis atsako už kokybišką pavedimo atlikimą ir privalo vedantįjį procesą pareigūną informuoti apie visus faktus, kurie gali turėti</p>	Tardymo įstaigos pareigūnas arba prokuroras, kuriam vedantysis procesą asmuo pavedė atlikti vieną arba kelis tardymo veiksmus, neįtraukiant jo į tardymo grupės sudėtį. Taip pat tai gali būti ekspertas (tiek dirbantis ekspertinėje įstaigoje, tiek ir atliekantis vedančiojo proceso asmens pavedimą); arba revizorius, įgyvendinantis vedančiojo procesą asmens pavedimą.

		reikšmės teisėtam ir teisingam baudžiamojo proceso užbaigimui.	Procesinių pavedimų vykdytojas atsako už kokybišką pavedimo atlikimą ir privalo vedantįjį procesą pareigūnų informuoti apie visus faktus, kurie gali turėti reikšmės teisėtam ir teisingam baudžiamojo proceso užbaigimui.
Kontroliuoja ntis prokuroras	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tikrina ar ikiteisminio tyrimo pareigūnai tinkamai atlieka savo procesines pareigas, 2. organizuoja, vadovauja, kontroliuoja ikiteisminį tyrimą; 3. esant būtinumui ikiteisminį tyrimą atlieka pats, gali nuspręsti perimti tyrimą iš bet kurios ikiteisminio tyrimo įstaigos bet kuriuo tyrimo momentu. 4. sprendžia visas teises problemas; 5. atsako už tinkamą viso ikiteisminio tyrimo atlikimą; 6. vienintelis nusprendžia, kada ir dėl kokių veiksmų atlikimo reikia kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją. 7. priima sprendimą dėl tyrimo krypties ir apimties; 8. duoda privalomus ikiteisminio tyrimo pareigūnams nurodymus dėl konkrečių tyrimo veiksmų atlikimo. 9. vienintelis priima sprendimus, lemiančius tolesnę proceso eigą: 10. a) priima sprendimą 	<ol style="list-style-type: none"> 1. privalo duoti nurodymus dėl proceso rūšies pasirinkimo, tyrimo krypties arba tyrimo veiksmų atlikimo, jeigu vedantysis procesą asmuo neužtikrina kryptingo tyrimo, be reikalo kišasi į asmeninį gyvenimą arba vilkina tyrimą; 2. privalo reikalauti iš tiesioginio ikiteisminio tyrimo padalinio viršininko pakeisti procesą vedantįjį asmenį arba tyrimo grupės sudėtį, jeigu nevykdomi duoti nurodymai arba padaryti procesiniai pažeidimai, kurie sukelia pavojų baudžiamojo proceso eigai; 3. privalo dalyvauti procesiniuose veiksmuose, kurie nukreipti bendradarbiauti su asmeniu, turinčiu teisę gintis ar teisę rinktis paprastesnį procesą; 4. privalo nagrinėti skundus dėl vedančiojo procesą pareigūno, tyrimo grupės nario, procesinių pavedimų vykdytojo ir tiesioginio tyrimo padalinio 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Priežiūros prokuroras privalo duoti nurodymus dėl proceso rūšies pasirinkimo, tardymo krypties arba tardymo veiksmų atlikimo, jeigu vedantysis procesą asmuo neužtikrina kryptingo tyrimo, be reikalo kišasi į asmeninį gyvenimą arba vilkina tyrimą; 2. privalo reikalauti iš tiesioginio tardytojo viršininko pakeisti procesą vedantį asmenį arba tardymo grupės sudėtį, jeigu nevykdomi duoti nurodymai arba padaryti procesiniai pažeidimai, kurie sukelia pavojų baudžiamojo proceso eigai; 3. privalo dalyvauti procesiniuose veiksmuose, kurie nukreipti bendradarbiauti su asmeniu, turinčiu teisę gintis ar teisę rinktis paprastesnį procesą; 4. nagrinėti skundus dėl vedančiojo procesą pareigūno, tardymo grupės nario, procesinių pavedimų vykdytojo ir tiesioginio tardytojo viršininko

	<p>dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo,</p> <p>11. b) surašo kaltinamąjį aktą, kreipdamasis į ikiteisminio tyrimo teisėją inicijuoti griežčiausių prievartos priemonių taikymą;</p> <p>12. c) priima sprendimus dėl tyrimų sujungimo, atskyrimo, nutraukimo ar atnaujinimo, tyrimo užbaigimo ir kaltinamojo akto surašymo.</p>	<p>viršininko veiksmų ir sprendimų;</p> <p>5. privalo spręsti nušalinimo klausimus; nedelsiant perimti vadovavimą baudžiamajam procesui, kai gauna pakankamai įrodymų dėl teisingo baudžiamojo teisinio santykio sureguliuavimo.</p>	<p>veiksmų ir sprendimų;</p> <p>5. spręsti nušalinimo klausimus;</p> <p>6. nedelsiant perimti vadovavimą baudžiamajam procesui, kai gauna pakankamai įrodymų dėl teisingo baudžiamojo teisinio santykio sureguliuavimo.</p>
<p>Aukštesnysis prokuroras</p>	<p>1. išnagrinėjęs proceso dalyvių skundus gali panaikinti prokuroro priimtą proceso nutarimą (jis yra tiesioginis prokuroro viršininkas);</p> <p>2. pagal prokuroro prašymą gali pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą;</p> <p>3. Aukštesnysis prokuroras negali nurodyti prokurorui, kokį proceso nutarimą priimti.</p>	<p>Visiškai atitinka dabartinį modelį.</p>	<p>1. tikrina, ar prokuroras atlieka savo pareigas,</p> <p>2. priima sprendimus, gavęs skundą dėl priežiūros prokuroro, prokuroro ar tyrimo vadovo sprendimų arba veiksmų arba jei tokie sprendimai ir veiksmai užginčijami.</p> <p>3. Vyresnysis prokuroras gali:</p> <p>a) panaikinti tyrėjo, tyrimo grupės nario ar žemesnes pareigas einančio prokuroro sprendimus;</p> <p>b) paskirti arba pakeisti priežiūros prokurorą, prokurorą ar tyrimo vadovą, jei netinkamai vykdomos priežiūros ar baudžiamojo persekiojimo funkcijos, arba prisiimti asmeninę atsakomybę už šias funkcijas.</p> <p>c) sudaryti tyrimo grupę, jei dėl darbo krūvio kyla kliūčių atlikti nusikaltimo tyrimą per priimtina laikotarpį.</p> <p>d) prašyti paskirti tyrėju kitą tiesioginį vadovą</p>

			<p>arba perduoti nusikaltimo tyrimą kitai tyrimo institucijai.</p> <p>4. gali būti įtrauktas į tyrimo grupę, jei tai nurodo vyresnysis prokuroras, arba tyrimo vadovas gali pavesti prokurorui atlikti vieną ar daugiau procesinių funkcijų.</p>
Ikiteisminio tyrimo teisėjas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ikiteisminio tyrimo procese dalyvauja tik pagal prokuroro kreipimąsi ar proceso dalyvio skundą (negali imtis jokios iniciatyvos); 2. dalyvauja renkant ir tvirtinant duomenis (įrodymus); 3. prisaikdina ir apklausia liudytojus ir nukentėjusiuosius, 4. apklausia įtariamąjį, 5. apklausia nepilnamečius liudytojus ir nukentėjusiuosius, 6. skiria ekspertizes; 7. nagrinėja skundus ir nušalinimus nutraukiant ir atnaujinant procesą; 8. sprendžia griežčiausių kardomųjų priemonių taikymą ir kitą procesinę prievartą; 9. vykdo teismo pavedimus; 10. priima nutartį dėl asmens baudžiamojo persekiojimo už nusikalstamas veikas, dėl kurių jis nebuvo perduotas pagal Europos arešto orderį; 11. atlieka kitus BPK numatytus veiksmus. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neatlieka jokių tyrimo veiksmų ir apklausų; 2. priima sprendimus dėl griežčiausių kardomųjų ir kitų procesinės prievartos (kratos, leidimo atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus) veiksmų 3. priima sprendimus dėl laikino nušalinimo nuo pareigų ar laikinos teisės užsiimti tam tikra veikla sustabdymo, priemonių skyrimo ir jų taikymo trukmės; 4. gavęs įtariamojo arba kaltinamojo skundus, svarsto paskirtų kardomųjų priemonių pakeitimo ar panaikinimo klausimus; 5. priima sprendimus dėl skundų dėl privataus gyvenimo pažeidimų apklausiant ar dėl nepagrįsto įstatymu saugomų paslapčių pažeidimo; 6. svarsto aukštesniajam prokurorui pareikštą nušalinimo klausimą ir paveda viena pakopa vyresnei prokuratūrai paskirti aukštesnį prokurorą. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tardantysis teisėjas (teisėjas, kuriam rajono ar miesto teismo pirmininkas atitinkamam terminui pavedė kontroliuoti žmogaus teisių apsaugą baudžiamuosiuose procesuose). 2. Neatlieka jokių tyrimo veiksmų, tarp jų ir apklausų; 3. įstatyme numatytais atvejais sprendžia procesinės prievartos priemonių paskyrimą; 4. gavęs įtariamojo arba kaltinamojo skundus, sprendžia tardančiojo teisėjo ar proceso vedančiojo asmens paskirtų kardomųjų priemonių pakeitimo ar panaikinimo klausimus; 5. numatytais įstatymu atvejais priima sprendimus dėl vedančiojo procesą asmens prašymų taikyti specialiuosius tardymo veiksmus; 6. priima sprendimus dėl skundų apie privataus gyvenimo pažeidimus apklausiant ar dėl nepagrįsto įstatymu saugomų paslapčių pažeidimo; 7. asmens, pasinaudojusio savo teise gintis, ar nukentėjusiojo prašymu

			<p>sprendžia archyvinių duomenų, specialių tardymo veiksmų arba pirminių dokumentų pridėjimo prie bylos klausimus;</p> <p>8. sprendžia aukštesniam prokurorui pareikštą nušalinimo klausimą ir paveda viena pakopa vyresnei prokuratūrai paskirti aukštesnį prokurorą; asmens, turinčio gynybos teisę prašymu;</p> <p>9. sprendžia atleidimo nuo mokėjimo už advokato paslaugas klausimą.</p>
Tiesioginio tyrimo padalinio viršininkas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizuoja, kontroliuoja ir asmeniškai atsako už padalinio iškeltų uždavinių įgyvendinimą ir funkcijų vykdymą; 2. vienintelis ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kuriam BPK tiesiogiai suteikia teisę pradėti ikiteisminį tyrimą (BPK 166 str. 3d.), 3. turi teisę suteikti įgaliojimus pradėti ikiteisminį tyrimą kitiems šios įstaigos pareigūnams. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. užtikrina, kad pavaldūs jam pareigūnai laiku pradėtų baudžiamąjį procesą; 2. organizuoja procesinių pavedimų vykdytojų darbą; 3. suteikia procesinius įgaliojimus reikiamam skaičiui jam pavaldžių pareigūnų, kad būtų užtikrintas kryptingas baudžiamasis procesas, vengiant nepateisinamo vilkinimo; 4. duoda nurodymus dėl tyrimo krypties ir tyrimo veiksmų atlikimo, jeigu vedantysis procesą asmuo neįtikrina kryptingo tyrimo ar nepateisinamai kišasi į asmeninį gyvenimą, arba vilkina tyrimą. 5. turi įstatymo apibrėžtas teises susipažinti su bylos medžiaga, kuri yra pas jam pavaldų pareigūną; 6. turi teisę priimti svarbius proceso organizavimo sprendimus: <ol style="list-style-type: none"> a) apibrėžti 	<ol style="list-style-type: none"> 1. užtikrina, kad pavaldūs jam pareigūnai laiku pradėtų baudžiamąjį procesą; 2. organizuoja procesinių pavedimų vykdytojų darbą; 3. suteikia procesinius įgaliojimus reikiamam skaičiui jam pavaldžių pareigūnų, kad būtų užtikrintas kryptingas baudžiamasis procesas vengiant nepateisinamo vilkinimo; 4. duoda nurodymus apie tardymo kryptį ir tardymo veiksmų atlikimą, jeigu vedantysis procesą asmuo neįtikrina kryptingo tyrimo ar nepateisinamai kišasi į asmeninį gyvenimą arba vilkina tyrimą. 5. turi įstatymu apibrėžtas teises: susipažinti su bylos medžiaga, kuri yra pas jam pavaldų pareigūną; 6. priima svarbius proceso organizavimo sprendimus: <ol style="list-style-type: none"> a) apibrėžia

		<p>baudžiamųjų procesų paskirstymo tarp pareigūnų kriterijus,</p> <p>b) sudaryti tyrimo grupes, pakeičiant vadovavimą procesui;</p> <p>c) dalyvauti atliekamuose jam pavaldžių pareigūnų tyrimo veiksmuose;</p> <p>d) pačiam atlikti tyrimo veiksmus, apie tai pranešus procesą vedančiajam pareigūnui;</p> <p>e) panaikinti jam pavaldžių pareigūnų priimtus neteisėtus ar nepagrįstus sprendimus.</p>	<p>baudžiamųjų procesų paskirstymo tarp pareigūnų kriterijus,</p> <p>b) sudaro tardymo grupes, pakeičiant vadovavimą procesui;</p> <p>c) gali dalyvauti atliekamuose jam pavaldžių pareigūnų tardymo veiksmuose;</p> <p>d) gali pats atlikti tardymo veiksmus apie tai pranešus procesą vedančiam pareigūnui;</p> <p>e) panaikinti jam pavaldžių pareigūnų priimtus neteisėtus ar nepagrįstus sprendimus.</p>
<p>Tyrimo grupės nariai</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Esant poreikiui, tyrimo grupę sudaro prokuroras, todėl tyrimo grupės nariai privalo vykdyti visus jo nurodymus atliekant konkretų ikiteisminį tyrimą. 2. Atliekant ikiteisminį tyrimą kartais pasitelkiama įvairių sričių specialistų pagalba. Prieš vykdydamas savo pareigas specialistas privalo pasirašyti rašytinį pasižadėjimą sąžiningai atlikti jam pavedamas užduotis. 3. Kai nusikalstamos veikos aplinkybėm nustatyti reikia atlikti tyrimą, kuris reikalauja specialių žinių yra skiriama ekspertizė. 	<p>Tyrėjai ir prokurorai, vykdantys vedančio procesą asmens ir kontroliuojančio prokuroro nurodymus ir pavedimus.</p>	<p>Tardytojai ir prokurorai atlieka vedančiojo procesą konkrečius pavedimus.</p>